SPISI ZA MLADEŽ

po

Krištofu Šmidu.

RUŽICA GARIĆKA I DRVENI KRIŽ.

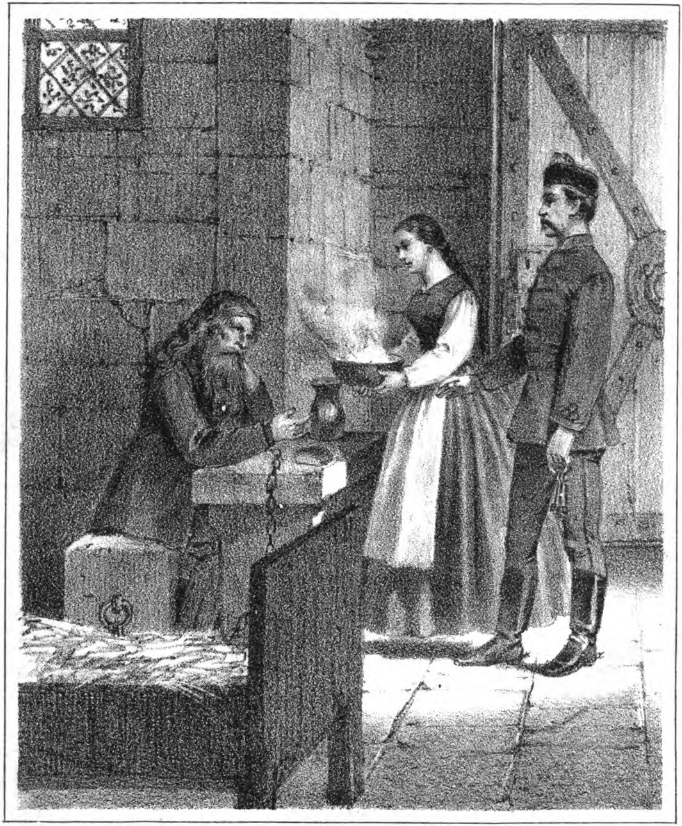
Ponašuje i izdaje

Sbor duhovne mladeži zagrebačke.

U ZAGREBU.

Brzotiskom Dragutina Albrechta.

1864.

Kamenotisk Reša i Reiffensteina u Beču. Risao P. Krömpler bgl.

Samo k ovomu smijemo unići.

RUŽICA GARIĆKA

I

DRVENI KRIŽ.

Dvie ugodne pripoviesti za roditelje i djecu

—po—

Krištofu Šmidu.

(Sa slikama.)

U ZAGREBU.

Brzotiskom Dragutina Albrechta.

1864.

Poglavje prvo.

Ružicu odgaja dobra majka.

Znaš gdje je Garić-grad? — što ne, tamo dole na skutu čarobne naše Moslavine. Jest, jest; tamo izmedju onih zelenih brdah izvila se jedna pusta kamenita gora, a na njoj gola i tužna podrtina njekoč slavna Garić-grada! Oko pustih podrtinah pobujala trava sve do pasa, a nigdje gospodara, nigdje žive duše, da ju pokosi, nego se po njoj legu, griju i vrše zmije ljutice i zeleni gušteri. Kud su one dušice, koje su se po njezinih prostorijah šetale? Neima jih, neima: njekoč bile, sad se spominjale! Da, ostalo jim je tužno spominjanje u onih krajevih, kud je njihova blagoslovljena ručica milostinju sijala, pak će i ostati, dok mu bude i kamenu traga. A čarobna li je pogleda i sad, kad ga sunašce ožari, ili mjesec svojim noćnim bljedilom polije! Putniku, kad ga slučaj pod njega donese, neda se od njega dugo odkinuti, dok jim svoj „Pokoj vječni daruj im

Gospodine," žalostivo nepriloži, te bi onda istom, obuzet crnimi misli tamne prošlosti krenuo svojim putem dalje.

U ovom gradu življaše — ima tomu više godinah — knez Milovuk sa svojom suprugom Milicom u liepoj slogi i ljubavi. Milovuk bijaše vodja uman, junak hrabar, da mu je trebalo para u hiljadi tražiti. I sasvim tim, što je morao britkim mačem i ubojitim kopljem odkidati dušmanske glave; ipak mu je pod pancier-košuljom kucalo nježno i plemenito srce. Pokraj toga dobra ljubio je i svoju domovinu, te bi, kad bi samo uztrebalo bilo, za nju i život svoj uložio. Ban ga zato štovao i ljubio kao svoga najvećega prijatelja; ali rieč je pusta hodilica, pak se to, kako ga s njegova junačtva sviet podiže u zviezde, razglasilo i do ušijuh kralja, koji ga stoga baš kraljevski obdari. — A i Milica, Milovukova supruga, bijaše jako pametna i pobožna ženska, a na ljepoti njenoj nije bilo daleko i široko druge.

Knez Milovuk bijaše za ono ratno doba jako malo u svojem gradu: on bi otišao s banom kamo na krvavo bojište, pa se odtud nebi vratio po čitave godine, već bi se s njim premetao po ratu i svakojako.

To doba provela je Milica u ugodnom družtvancu svoje jedinice, po imenu Ružice, koja se je bila posve uvrgla na svoju majku. Njeno odgojivanje bijaše doduše prosto, ali izvrstno, pa

jer je bila sama i pobožna i dobra, nije joj bilo mučno, da si i jedinku svoju dobro i pobožno odgoji.

Pobožna majka učaše svoje milo prvenče prije svega Boga velikoga poznavati, te se trudjaše, da joj već iz mala pravu i djetinju ljubav prema Otcu nebeskomu u srce zasadi. Plemenita gospodja imala je i srce i ćut za krasna djela Stvoritelja svoga, pa jih je i znala s velikom pobožnošću razabirati, te jim se od srca radovati. S velikih prozorah njezine sobe, u kojoj je dane i noći u poslu provadjala, bijaše divno na okolicu pogledati. Nebo i zemlja pružahu joj neopisivu liep i dražestan pogled, i davahu joj liepe sgode, da si kćerku upozna s božanskimi djeli, te tako da se divi što krasoti dara, to mudrosti i dobroti Darovnika.

Slušaj da ti kažem, kako je ona njeko ljetno jutro, prije nego će sunce ogranuti malu Ružicu probudila, govoreći joj od prilike ovako: „Ružice moja! hodi de pa vidi kako je sunašce tek na uranku krasno! „Vidi“, nastavi ona otvarajuć prozor „kako tamo, gdje se ono radja, sve nebo plamti! Pogledji one oblačiće tamo, kako su se zapožarili! Pa onu golet tamo za onom tamno-zelenom šumom, gle! kan da je od suhoga zlata! Motri — eno sad se sunce radja! O! kako ti je jakostan Bog, koji ga je stvorio! — Vidi, kako toranj zlatan poviruje izmedju voćakah, gdje je čitavo sêlce kano

utopljeno. Iz njega se budni seljaci otisnuli s novimi silami na svoj posao. Vesela pastirčad tjera bučeću stoku na pašu; a na one rudine onamo pastiri biela krda već iztjerali, te kod njih čarno prebiraju na frulah i dvojnicah. Tamo opet kosci na cvjetastih livadah svjetlimi kosami ruše travu. A nuto, kako su polja puna zlatnoga klasja! Ala će biti rodna žetva. Svagdje opažamo blagodat božju! O! kako je On ipak dobar otac, koji na sve ljudi, bili oni u najsjajnijih palačah, ili u najprostijih kućaricah, jednako ljubezno gleda, i njim ovu liepu zemljicu, koja je puna svakoga božjega dara, za obitavanje podaje, pa onda je sve njekoč sretne i blažene želi kod sebe viditi! O! tko da se neveseli i neraduje ovako dobru Otcu!"

Ovakove samo rieči, koje su iz srca izvirale, mogle su opet u srce i uticati; Ružica, kad je to čula, sklopi samo pobožno ručice i, oči k nebu podignuv, zavapi, „Dragi Bože! hvala ti i slava, što si sve tako liepo stvorio!"

Na isti način učaše Milica svoju kćerku, kako nam sve, što na nebu i na zemlji opažamo, počam od jarkoga sunca pa sve do one biser-rosice, koja se cakli na zelenoj travici, ljubav i dobrotu božju naviešta. Četiri godišnje dobe sa svojimi mnogostrukimi ljepotami i darovi, pružahu joj za to liepu sgodu. Ružica se učila od stvorovah k Stvorcu uzdizati, i tako bi joj pri svakom pogledu ploda voćnoga, ili pako cvieća srce od

veselja zaigralo, te bi onda Stvorcu, puna djetinje ljubavi, na tolikih darovih od srca hvalila.

Pobožna majka znala je sveto pismo dobro tumačiti, te dok bi ona prela, tkala ili vezla, pripoviedala bi svojoj kćerki i više putah po čitave ure, i to sve onakove dogadjaje, koji bi bili prema njenoj mladjanoj dobi. Ružica je bila duhom prenesena sad u prekrasni raj, sad u kolibe prorokah, sad u pustinju Izraelićanah, a sad opet u zemlju, koja medom i mliekom tecjaše, te se uživala neopisiva veselja i radosti. Tu je ona naučila, kako se Bog ljudem kao najsvetiji očituje, — On, koji se samo s dobra raduje, a na zlo mrzi, i sve ljude sretne i blažene imati želi. U zlih ljudih, o kojih nam sveto pismo pripovieda, vidila je ona sliku grdih opačinah, a u dobrih opet najljepšu sliku svake bogomile krieposti. Ali najradje je slušala, kad joj je majka uzpripovjedila o Isusu, sinu Božjemu. Ona se je tada s angjeli i pastiri veselila božanskomu djetetu u jaslicah Betlemskih, pak bi žrtvovala s mudraci iztočnimi novorodjenomu kralju, kojega zviezda na nebu sjaše, svoja djetinja čuvstva, klanjanje i zahvalnost, što je skuplje no zlato i tamjan. Ona motrijaše liepo nebesko djetešce u kolibi Nazaretskoj, kako se ono svetoj majci i pobožnomu odhranitelju pokorava, kako moli, kako radi i kako od dana do dana napreduje; —

to kad je čula, svečano obrekne majci, da će odsele njegovom stazom poći.

Ona pratjaše u duhu božanskoga spasitelja po njegovih putevih kroz obećanu zemlju; pomislila bi se medju slušaoci na brdu, ili na jezeru, ili u crkvi; slušaše ga pobožno i pazljivo, te se zavjeri i opet majci, da će njega ustopice sliediti.

Srce bi joj od veselja igralo, kad bi čula, kako je Isus, taj prijatelj malenih, malenu dječiću k sebi zvao, nju blagosivao; kako je opet tugujućim roditeljem umrle djevojke rekao: „Diete nije umrlo već spava!“ te ga onda uzkrisio; pa kako je on mrtvu mladiću rekao: „Mladiću, velim ti, da ustaneš!“ pa ga tada živa majci predao. Ona se je tada obvezala, svedjer dobro diete biti, koje će blagoslov njegov zavriediti, koje će ga ljubiti, koje će se u njega uzdati — u njega, koji sve suze otire, u svakoj nevolji pomaže, dapače, koji istu smrt svladati može, kojoj inače neima na svietu lieka.

Kad joj majka napokon uzpripovjedila o mukah, što je on iz ljubavi prama nam ljudem pretrpio, kako je otca svoga za krvnike svoje na križu molio, pa kako je kroz svoju muku i smrt u slavu nebesku unišao: tada bi namah gorke zaronila suze niz bielo lice. Ovako se trudjaše pobožna majka, da kćerku svoju Boga i božanskoga odkupitelja poznati i ljubiti nauči.

Koliko je brižljiva majka ljubav prama Bogu

u srce svoje kćerke zasadjivala: toliko je opet i htjela, da uhvati korien ljubavi i prema svim ljudem a osobito prema svojim roditeljem. Majčina si ljubav prisvoji sama po sebi i ljubav djeteta. Pa tako je Ružica ljubila i svoga otca, premda ga malo kada kod kuće bijaše, a to jedino zato, što bi joj majka o njem uviek od srca govorila. Kad bi ona rekla „Nu, gledaj de kad otac doma dodje, da mu budem sve dobro o tebi pripoviedati mogla!" tim bi ona Ružicu najprije podtakla na svako dobro, i ona se od tad sama trsjaše, da kad otac i skilja kući dojde, da mu ništa drugo no veselje učni.

Tako na primjer: otac je vrlo rado jeo breskve, koje su rasle na jednom stablu tik zida. Majka naberi jednom njekoliko bresakah, pa jih podieli u tri jednaka diela: za otca jedan, za se jedan, a za Ružicu jedan, dodav uz to: „No ja ću svoj diel otcu dati." I Ružica tada reče: „I ja ću svoj!" Pa da si joj tada ma neznam što davao, ali ona jih se sasvim tim nebi okusila; nego, uzamši liepu košaricu, sve bi jih poredala tako, da jim je rumen u oči udarala, pa bi jih onda liepo otu doniela.

Milica je je bila naviknula, svaku sirotu primati pod svoj krov, te nebi nikoga preko praga odpravila, da ga nebi nadarila ili koricom krušca ili kojim novićem: svaki bi otišao punih šakah. Mnoge ovakove darove izdielila je ona preko Ru-

žice, da tako izkusi, koliko je to blaženstvo i slast gladna nahraniti! Ona bi znala njeno sažalenje za tudju nevolju pobuditi, da se tako nauči vlastito veselje tudju dobru žrtvovati. Ružica dobije jednom od svoga otca k svomu rodjendanu žutak, pa joj otac reče, neka bi si za nakit kupila, što joj srce najboljma veseli. Sad ona zaokupi pitanji svoju mater, što bi se sve liepa za taj novac moglo dobiti. Na to joj mati uzme koješta nabrajati, i vesela Ružica nemogaše se podnipošto da odluči, što da od svega izbere. U tom se najavi njeka sirota udovica, kojoj je jedina kravica poginula. Bijaše naime one godine u stoku pošast udarila, te bješe mnogo štete počinila. Mati ju pusti k sebi, sasluša, pa joj reče: „Ta Bože moj, već mi se premaklo novacah, što sam izdielila upravo na takove, koji su s iste nevolje postradali. Jedva da ću i smoći za svakdanje potrebe.“ Medjutim ona ode i donese novce, te joj izbroji na dlan veleć: „Evo! više vam nemogu da dadem. E, da vam je samo još jedan žutak, pa bi si mogli liepu kravicu kupiti.“ Na to ode Ružica brzim korakom te, donesav svoj žutak, primetne ga k izbrojenim novcem, i reče: „Evo! Ja imam odjeće i onako dosta! Ovoj kukavici potrebnija je kravica, nego meni odeća.“ Siroti udovici od radosti suze udariše iz očuh, i htjede joj ruku poljubit. Kako je ova otišla raširi majka ruke, pa ju stane grliti i ljubiti. To je liepo

od tebe, golubice moja, to! Ovo sažaljenje vriednije je, nego deset tisućah onakovih žutakah, nego li svi ludi nakiti i taštine ovoga svieta."

Mati je takodjer Ružicu već od nejaka na podpunu pokornost priučala. „Jer" govoraše pametna majka, „samovolja prieči svemu dobru put, a diete mora da se uči svoju volju tudjoj volji prilagoditi, da se tako čim laglje može podvrći božanskoj volji. Ako bo se diete neće da pokorava roditeljem, koje svaki dan vidi i gleda: kako da se ono pokori Bogu, kojega nikad nevidi? — Žestoka nagnuća mladjahna srca mora da se pouztegnu, kukolj da se počupa, pa tako da što krasnijim cviećem plemenitih čuvstvah procvasti uzmože." I tako kad bi što nedopuštena zaprosila, to bi joj majka jednom riečju kao na panju odsjekla. Ali diete je diete, pa bi ono zabavljalo oko matere, da daj, pa daj, te kad već tim nebi izmamilo, onda udri u plač; nego je brzo opazilo, da ono majčino: „Mani mi se toga!" više važe, nego li drugih riečih puna torba, stoga se je ono liepo i od te zle navade odučilo. K tomu joj je ona pružala sgodne prilike, da se može koje u svladanju zlih nagnućah, koje u liepoj pokornosti vježbati, i tako ako bi joj bila rekla i vatru rukama grnuti, ona bi ju bila poslušala. Kako ju je držala u škripcu, nebi smjela niti jedne voćke, niti jednoga stručka cvieta ubrati — sačuvaj Bože toga!

Ova mudra majka znala je još kazati, da

su nagrade i kazne od velike potrebe, a to zato, da se djeca na veću pokornost podbodu, a da se nepokornosti kao ljutice zmije plaše. „Ta dragi Bog“ kazala bi onda „čini tako i s nami, odraslom djecom!“ Bijaše neopisivo veselje za majku, kad bi najljepšu koju kruščicu ili jabučicu odkinula, pa njom Ružicu darovala, ali samo kad bi to zaslužila. Običavala je ona tada reći od prilike ovako: „Ako mi budeš znala na izust ove stihove, koje ću ti kazati, onda dobiješ evo gle ove trešnje!“ Ili opet ovako: „Ako dobro uzpleteš ovo, što ću ti dati, dotle i dotle, dobit ćeš od mene jedan liep grozd!“ E! da ti ju je onda istom bilo viditi, kako je marljivo radila! A njezino veselje bijaše tada puno veće, nego kad bi to bila samo onako dobila! A ako je gdje bila pogriešila, tada s majkom u vrt nije smjela, a to bi za nju već bilo i odviše: trebala ju je samo oštro pogledati, pa joj reći: „Tomu se ja od tebe nenadah! Ružice! nežalosti me!“ i tada nestade Ružici mira i pokoja, dok se opet ljubezna majka nebi na nju nasmijala.

Vrla majka, koju nebi ni časa vidio dangubeć, gledaše na svaku ruku, da joj je kćerka uviek u poslu i radu, jerbo je dobro znala, da nečastivi ni neore ni nekopa, već uviek o zlu misli i radi, da bezposleno čeljade zavede. I tako kad je ona kod posla bila, morala je i Ružica njoj uz krilo sjedjeti, pa raditi. „Vi ste djeco

nevjerna vojska siromakom roditeljem," rekla bi tom sgodom, „vi samo jedete i trošite, a od vas slabe pomoći." Ali svaki je posao ipak bio za diete od neprocienjene koristi: jedno zato, što ga čuvalo gole bezposlice; a drugo opet zato, što se za rana priučalo na radinost. I ovako Ružica ne samo što se je naučila jako rano liepo i tanko presti, pače do skora i sitno šivati, pa tako si uz pripomoć majčinu napravi liepu haljinicu od istoga platna, što je ona oprela, te imadjaše š njom neopisivo veselje. Po običaju one dobe obavljala je majka kuhinjske poslove, pa i tu morade Ružica majci pripomagati, ako ništa drugo, a ono bar bob triebiti, ili grah i leću prebirati.

Ali uza sve to bijaše joj ipak najveće milinje njezin liepo nasadjeni vrt, po kojem bi se često šetala i svježa zraka uživala. Buduć pako Ružica domala pokazala veselje i k vrtnomu radu, odredi joj majka njekoliko posebnih složićah, dade joj motičicu, zubačice, kanticu i ostalu vrtlarsku spravu, i tako od Gjurgjeva dana kad je sve kao u mlieku okupano, pa do pred Miholja bile bi Ružici pune ruke posla: sad kopaj, sad presadjuj; ovo opet okapaj, to plievi, a onaj grašak koli pa veži, i tako uviek posla.

Kao što se je majka trudila, da joj bude mala Ružica uviek u poslu, i da joj jedan te isti posao nedosadi, vrlo pametno poslove mienjala: tako isto nije joj kratila, da se malo poigra i

proveseli. Dva ili tri put u tjednu smjele su ju najsiromašnije, ali najćudorednije djevojčice pohoditi, medju kojimi se jedna, po imenu Stana, s plemenita srca odlikovala. Onda bi Ružica svoje prijateljice svaki put liepo podvorila; pa po tom bi skupa prele, ili se u vrt odišle igrat. Ali majka bi jih uviek držala na oku, no tako, da ove niti opazile nebi, te bi onda slušala, što bi one žuborkale. Pa kakva je bila domišljanka, sama bi jim igre opredielivala, koje su samo poštene ruke bile. Na ovaj i slični način znade ju uviek veselu uzdržati tako, da je bila kao malo janje, a to je ona za najbitniju stvar dobra odgojivanja smatrala.

Ali sa šta se majka najvećma zabrinula, bijaše to, da izpraznost i sklonost na gizdu djetetu srca neupropasti. Prigodilo se jednoga dana, pošto je Ružica već malo ponarasla, da je ban svomu prijanu Milovuku došao u Garić u pohode. I mnogi plemići i mnoge plemkinje bjehu se iz onoga kraja onamo sgrnule, da pozdrave visokoga gosta. Ružica tada morade se polag svogaststališa sjajno odjeti: metne na se težku svilu i kadifu tako, da se je sve prelievalo na njoj, a suho zlato i drago kamenje sjalo se na njoj kao poldašnje sunašce. Strana gospoda i gospodje nemogahu se zadosta načuditi njezinoj ljepoti, tako je krasna bila! Ali majka nemogući toga podnositi, uzme jih, pošto su oni već otišli, ovako ko-

riti: „Tašte rieči one gospode i onih gospodjah baš me najadiše! Zar nisu imali ništa drugo na tebi hvaliti do tih pustih cunjah, što si jih po sebi povješala! To se hvalisanje puno više tiče svilara i brusara otoga dragoga kamenja, nego li tebe. A niti tvoj struk nije vriedan tolike hvale, koji je samo za danas i sutra — kao da ga guje piju. Ej crna mi veselja diete moje! kad na tebi nebi već ništa drugo bilo hvale vriednijega! O Ružice! išti, zlato moje, i teži samo za ovakvimi stvarmi, koje će ti biti na čast tvoju i tvoje poštenje.“ Rekav to uze žalostivo spremati biser u draguljni kovčežić. „Ah! što je sve ovo? Ništa, baš ništa: — čista duša, to je veće blago na zemlji! Sve ove stvari nemogu me čestitom nikad učiniti. Kad me budu jednoč u crni grob spremali, ovaj će kovčežić ovdje ostati. Čuj de, Ružice, što naš narod veli: Samo se dobrota po svietu glasi, a na ljepotu kupus se vari!“

Ali od svega ovoga ništa ju tako nije poticalo na kriepostan život, kao upravo ponašanje materino. Njezin čitav život bijaše kao najčišće zrcalo, u kom se je kćerka po čitav dan ogledala, što i kakva mora da bude. Majka bijaše tako čedna, tako krotka i tako pametna, da je upravo bila uzorom svake liepe krieposti. Ona se nigda ničim hvalila niti ponosila nije: bud bogatstvom, bud stališem svojim. Njezino umiljato i prijazno lišce nebi se s nikakve nepogode namrgodilo; ni-

kad nikoga za svoga života nije ogovarala, dapače svakom je dobro želila i tvorila. Nego ipak što je kćer najviše na kriepostan život poticalo, bijaše majčina pobožnost i čovjekoljubje tako, da su ove dvie kriepostí na Ružici uviek cvietom cvale.

Na obližnjem brežuljku bijaše stara kapelica sa šarenimi prozori. Tu je znala majka više putah pred oltarom ničice pasti i tako se zadubsti u sveta razmatranja, da je izgledala, kao da se živa posvetila. To je bio za Ružicu upravo rajski pogled! Tu je Ružica vidila na svoje žive oči i ćutjela duboko u srcu, da je najplemenitije i najblaženije osjećanje jedina i prava pobožnost. Nikakve u svietu knjige neima, koja bi joj tako liepo i vidno pobožnost predstavila, kao upravo taj pogled na majku.

Milica se zauzimaše za svako nuždno i potrebno sirotče. Jednom oboli dole u selu njeka sirota težakinja, majka od sedmero sitne dječice, jedno drugomu sve do uha, a pod dragim Bogom nigdje ništa, čim da liek plati. Premda je bio hrdjav put, nebijaše ipak pobožnoj gospodji težko svaki dan niz onaj brieg silaziti i uzilaziti, da pohodi bolestnicu, ležeću na kukavnoj postelji, pa da joj pruži lieka; pače bi ju po dva tri puta na dan polazila, da prigleda, a Ružica ju morade uviek pratiti, da se tako iz mala nauči čovječanske biede i nevolje poznavati.

Došav opet tako jednom Milica u tu kuću

nevolje, opazi s veseljem, da je vrućica, s koje stradaše bolestnica, znatno popustila. Presretna izjavi umah tužnoj obitelji, da je majka izvan pogibelji. Što je sada iza ovih riečih sliedilo, toga neopiše nijedno pero! Biedni suprug proplakav baci se na koljena, da zahvali tomu angjelu u slici čovječjoj, nejaka sirotčad pohiti, da suzami natopi blagotvorne ruke; a bolestnica podigne svoje slabe oči pram nebu, moleć da ono naplati dobročiniteljici njezinoj. Srce dirajući ovaj prizor dirnu Ružicu tako, da su joj od milinja suze niz obraz poletile i tu zahvali Bogu, što joj je tako dobru majku dao, te mu se obreče pod zavjet, da će odsele svoje stupaje njenom stazom upravljati.

Tako plemenito odgojivanje nemogaše da ostane bez žudjena ploda. Ružica bijaše pravi uzor svake djevičanske krieposti. Ona bijaše sama čista ljebav prama Bogu, prama svojim roditeljem i prama ostalim ljudem. Njezina čednost, pobožnost, krotkost i čistoća uprav joj je oplemenjivala i poljepšavala već od naravi liepo lišce. Srce joj bijaše čišće a duša bielija od isti njene biele odjeće, koju si bješe sama načinila. Modre njene oči bistrije bijahu od biser-vodice, a ljepše od modroga cvieta, a ono njezino cvatuće lišce, ukrašeno bojom nevinosti, nadmašivalo je rumen iste pupolj-ruže. Tko ju božji vidio, taj je svaki rekao: „Ružica Milovukova, to je najljepša djevojka u svoj Hrvatskoj.“

Poglavje drugo.

Smrt majčina.

Ah uboge Ružice! Ti se ni nenaužì svoje ljubezne majke!

Istom bješe djevojkom od trinaest godinah, kad joj majku težka bolest u postelju privali. Danci letjeli kao rieka, a š njimi se i bolest na gore dala. Bolestnica nepočasiv časa zovne Ružicu k sebi, pa joj reče: „Ružice, zlato moje! hodi de pa kaži slugi, neka konja opremi te pojaše na bojište po otca, da ga još stražnji put vidim i zagrlim, prije nego što se prestavim s ovoga svieta. Zatim zovni mi pobožnoga otca Nikolu! On me je, kad sam prvi put ugledala bieli sviet, svetim krstom uveo u crkvu božju a neće me niti sad zapustiti, nego će me liepo popratiti na onaj bolji sviet, — onamo k momu dragomu stvoritelju i odkupitelju. — Težko si ga meni! kad bi se ja tekar sad na smrt pripravljala! Čitav ovaj život morao bi da bude priprava za onaj drugi sviet— za nebo; jer upravo zato jesmo i živimo. Medjutim nemože čovjek u ovaj prevažni trenutak ništa boljega željeti ni činiti, nego da si griešnu dušu dragomu Bogu izruči, pa da se još jedanput i od

najmanjih griehah očisti, za nje od srca pokaje, ter se po naredbi svete matere crkve š njim što užje sdruži.“

Domala dodje pobožni otac. Milica se razgovaraše š njim njeko malo doba na samo, te po tom primi iz njegovih posvećenih rukuh kruh vječnoga života — sama spasitelja. —

Angjeoska pobožnost, kojom joj obraz pri tom plamtjaše, duboko se kosnu mladjahnoga srca Ružičina, te joj ublaži bol, što no s majke patjaše. Častni otac pročita još propisanu molitvicu, pa to tako užgano, da je Ružica od sve duše željela, da sa svojom majkom s mjesta umre.

Od sad bi Ružica puna svete pobožnosti, ljubavi i sažalenja stajala poput služećega angjela uviek uz postelju bolestne majke. Knez Milovuk dodje za njekoliko danah doma već u crno doba noći. Ružica ga jedva izgledala i potrči niz stube te, razkriliv ručice pred njega, poče gorko plakati. S tužnim srcem stupi tada knez bolestnoj supruzi i kad ju siromah zagleda, kako je od težke bolesti slomljena, nije znao, što da radi: živo srce htjede u njem da pukne od velike žalosti! Nu pošto se za njekoliko časah malo razabrao i došao k sebi, okrene plakati kao ljuta godinica, a Ružica opet iz prieka stojeći samo da si nije duše izjecala! Bolestna gospodja pruži s angjeoskim posmjehom jednu ruku svomu suprugu, a drugu opet svojoj kćeri! „Dragi Milovuče!

draga Ružice!“ progovori ona slabahnim glasom; „moj je sudnji čas već došao; ja sutrašnjega danka vidjeti kad ili nikad! . . No neplačite! Meni će tamo gori u kući moga otca nebeskoga biti sto putah bolje; u njega je više prebivalištah. Kleknite da vas blagoslovim! Ja sad polazim samo u drugo stanište, a nerazstajem se s vami na uvieke, Mi ćemo se na skorom vidjeti — pa nas tad već nerazstavi nitko!“ To rekav zamuča kao kamen: bješe ju smrtna slabina obuzela.

„Dragi Milovuče!“ preuzme ona, počem je živo oddahnula. „Evo naše kćerke! Nikad ti za života svoga nedadoh svoje maljane slike; ali vidi našu ljubeznu kćerku: puka ja! Ona ti neka bude krasniji spomen na me, dapače najkrasniji, što ti iza mene ostaviti mogu. Tebi ju predajem u ovom posljednjem času kao na očigled samu Bogu! Gledala sam i nastojala, da ju pobožno i na kršćansku odhranim, a sad ti dovršuj, kako te sam Bog uči. Popravi, što misliš, da sam izkrivila! Pa ju miluj — miluj onom ljubavju, kojom si bio za mnom zanesen, te na kojoj ti sad umiruć srdačno blagodarim.“

„A ti draga Ružice!“ nastavi ona dalje; „ti si mi bila moje milje i omilje, ti mi nisi nikad tuge ni jada zadala, ti si mi ostala uviek dobrom kćerkom sve do ovoga hipa! Eto diete moje! to ti majka u samrtnom času kaže! Oj! ostani samo i nadalje tako pobožna, tako nevina, tako dobra.

U srcu nosi vazda Boga — ogledaj se u našega božanskoga spasitelja i čini ono, što nas on uči; a čuvaj se, diete moje, da neugaziš u kakovo zlo! Poštuj i ljubi svojega dragoga otca, na to te zaklinjem živim Bogom! Ah! znaš kćeri moja! da je u ratu tolikim i tolikim pogibeljim u svako doba izvržen. Pa ako kojom nesrećom kad dopane ranah, tad mu budi na mjesto mene: — budi mu u starosti hraniteljica, kad već meni nije dosudjeno. Ostani mu dobra kćerka i — s Bogom!"

„O Bože!" klikne ona tronutim glasom pogledav u nebeske visine, „brani ju oda zla svakoga, a čuvaj u dobru svakom! Primi moju stražnju molitvicu i neogluši se na vrući vapaj majčina srca, koje mi puca od žalosti, pa dopusti, da ju opet gori u nebesih vidim!"

Otcu i kćerki potekoše gorke suze. Blaženo umirajuća sastavi ruku svoga supruga sa ručicom svoje kćerke, i tako obje držaše u svojih ledenih rukuh. „Nas smo troje" reče ona „na ovom svietu uviek bili samo jedno srce i jedna duša, pa ćemo s božjom voljom i gore biti. Smrt nemože našoj ljubavi baš ništa! Mi ćemo i u nebu na uvieke živjeti i na uvieke se ljubiti!"

Ona pogledji mirno i spokojno sad svoga supruga, sad svoju kćerku! Oči joj se počeše stakliti u znak, da je smrt već blizu. „Bože milostivi!" reče ona; „podieli mi utjehu i veselje u ovom samrtnom času. — Hvala Bogu! O Ružice!

ah! kako me samo raduje, da možeš na meni viditi, kako spokojno, kako blaženo umiru oni, koji u Boga, u Isusa, u vječni život vjeruju! Isus neda, da mu onaj, koji u njega vjeruje, bude brez ikakve utjehe; kad mu je upravo najnuždnije, onda ga pohodi. Ja se smrti neplašim; ja se uzdam u miloga Boga, da ću dopasti raja nebeskoga."

Po tom upre oči na sliku umirućega Spasitelja, sklopi pobožno usahle ručice i prošapće nješto, da se jedvice čuti moglo. „Kao što si ti, ljubezni Spasitelju! svoju dušu izručio otcu svomu nebeskomu: tako i ja izručam svoju dušu u ruke tvoje." Ona zamuči — probliedi — oči izvrne i — umre. Ružica nemogaše pred groznim plačem niti ustijuh da otvori, a knez Milovuk reče opet jecajuć: „Ona je sveto živjela i sveto preminula. Sad je sve svladala. Ah! smilovao se i nam dragi Bog te nas š njom gori na uvieke sastavio!"

Kako su siromah Milovuk i tužna Ružica otu noć pa sliedeći dan kod sprovoda tužila i plakala, to se nedade perom izpisati. Sva okolica, staro i mlado, sve je za njom tužilo. U svakoj kući, dapače u svakoj kolibici njihovih podložnikah, bijaše toliki plač i lelek, kao da jim je š njom sve propalo! Poštovani otac sahrani mrtvo tielo u hladni grob, te po ukopu uzme liepo govoriti sakupljenomu ljudstvu, koje bješe iz okolice

nagrnulo, da pokojnicu do groba poprati. Na to nastane toliki jauk i jecanje, da se je starčev glas jedva razabirati mogao. I on proplače kao malo diete. Počem su se naplakali, mahne on rukom, da se sviet utiša, te prosbori samo ovo: „Gdje suze tako glasno govore, tud je meni šutjeti! No živimo i mi ovako, da i nad našimi grobovi teku suze zahvalnice! Sijmo i mi ovako bogato, kao ova blažena duša pod zemljom, pa ćemo i mi tamo obilato žeti!“

Poglavje treće.

Ružica dvori svoga otca.

Knez Milovuk odè opet na vojsku; nu jednog jesenskoga dana vrati se on sa zavezanom rukom natrag. Bijaše težko ranjen. Ta nesreća otčeva ljuto se kosnù i Ružičina ćutljiva srdca. Nikad nije odilazila od njegova kreveta. Sama bi mu svojom rukom jela pripravljala i donašala; a rane mu nitko nesmjede zavezivati do jedine nje. Buduć mu je rana slabo zacieljivala, znao je često uz ognjište sjedjeti zlovoljan, što nemože svojoj dužnosti kao knez zadovoljiti i s banom u rat poći; pa u takovih sgodah znala ga je Ružica uviek

malo razveseliti. Sjela bi s preslicom kraj njega, pa bi mu pripoviedala štogod o pokojnoj majci. Često bi ga opet pitala za ovaj ili onaj dogadjaj iz njegova života; ili bi ga opet nagovorila, da se iz srebrene čaše, što mu ju još njegov pokojni tast poklonio, njoj za volju napije. — Tako bi se knez i nehotice u razgovor upleo a zlovolje bi ponestalo. Tako jim prodje čitava zima, da ni sami neznadoše kako.

Već prvih danah proljeća dodje njeki odličan plemić u Garić i pozva Milovuka u ime banovo, da ga prati na vojsku. Uvidiv Milovuk sa žalošću, da mu je ruka još preslaba za mač i koplje, pozvà sve svoje sluge u grad, da bar nje banu u pomoć pošalje. Tri dana jih je častio, a kad bilo četvrtom u zoru, pozva jih u dvoranu gradsku. U sjajnoj odjeći zlatnim lancem, nu ipak bez oklopa, kojega nemogaše ranjena ruka jošte podnositi, urešen stupi zatim medju nje. Izručiv jih onomu stranomu plemiću, da jih on sad vodi, opomenu jih još jednom na hrabrost i pokornost. „Držite mi se prama dušmanu kao lavi, a prama mirnomu seljaku kao janjci!“ reče jim na razstanku.

Suznima očima gledao je dugo za odilazećimi, dok jih u obližnjoj šumi nestadè. Zahman je nastojao čitav dan, da se malo razveseli i raztrese; jer mu se uviek grad njekako samotan i pust činio. Tužan sjedne se poslje večere uz komin.

Večer bijaše hladna i grozna. Strašna bura biesnila je okolo grada; debele kaplje kiše udarale su o prozore tolikom silom, da su sve zvečili. Ružica potakne malo vatru, donese otcu u srebrenoj čaši vina, sjedne uzanj, pa mu reče: „Mili otče! ded mi pripoviedi štogod ob onom ugljaru, znaš, što je danas kod tebe bio. Ja doduše nješto malo znam. On je prije ovdje kod nas u gradu stanovao; a njegova se mala Stana običavala sa mnom igrati. Al znaš, ja bi tu čitavu sgodu rada jedanput čuti.“

„Zar ne, sgodu moga vjernoga Miška?“ odvrati na to knez. „Drage volje! Evo gle! ni danas me nije badava pohodio. Dobro je on znao, kako mi je pri duši, što nemogu i sám u vojsku, pa je došao, da me malo utješi. I on bijaše njekoč dobar vojnik, koji me je u mnogu bitku sliedio.“

„Nu prije nego ti stanem o tom starcu pripoviedati, moram ti nješto i o knezu Svevladu Jelengradskom kazati. Jelengrad znam da ti je poznat, jer ga evo svaki dan s prozora vidiš; al kneza Jelengradskoga nisi još vidjela. On je moj neprijatelj od malih noguh, zato me i nije još nikad pohodio. Već za rana porodi se u njem mržnja protiva meni. Oba bijasmo kao djeca kneževići u banovom dvoru. Svevlad bijaše već od mala tvrdoglav, naprasit i hvastavac, pa zato ga nije ban osobito ni milovao, već je mene svakom

sgodom više odlikovao nego njega. To bijaše uzrok njegove mržnje. Kad smo oba ponarasli, trebalo je da i mi prigodom junačkih igarah svoju vještinu na mačevanju i bacanju kopja pred svietom pokažemo. Tom sgodom zapala je mene prva nagrada: bijaše to mač sa zlatnim držkom, koga mi je tvoja pokojna majka — za ono doba najljepša djevojka — na banovom dvoru pred silnimi knezovî i plemići predala. Siromah Svevlad dobi najlošiji dar: jedne srebrene ostruge. Od to doba pomrzi na me tako, te me nije mogao više ni pogledati. Nu najvećma se na me razsrdi, kad mi ban nakon one sjajne — ti već znaš koje — pobjede ovaj zlatni lanac o vrat objesi, a njega, buduć s njegove nesmotrenosti malo ne bitku izgubismo, oštro ukori.“

„Naš Miško imao je, kao moj podanik i pratilac u ratu, malo dobarce, što na medji tik šume Svevladove leži. Nu Svevlad bijaše mojem Mišku zao medjaš. U njegovih šumah bilo je mnogo divljači. Jeleni bi često prelazili preko medje, te bi pogazili usjeve siromaka Miška, a opet vepri (divlji krmci) bi mu livade razrovali. Ja mu zato zapovjedih, neka jih s reda tuče i k meni donaša, buduć da sva divljač, što no se na mom zemljištu ubije, meni pripada. Jednoč sam uprav iz lova išao kući. Sunce bješe već zapalo, samo se je još zapad rumenio. Iznenada doleti preda me Miškova žena razpletenom kosom, sva

zaplakana, pade preda me na koljena, i lamajuć rukama zaklinjaše me, da joj pomognem. Uz nju klečala je mala Stana, pružajuć i ona svoje ručice prama meni. Taj prizor me duboko ganù. Sišav s konja upitah, što je?“

„Stvar se imala ovako: Miško je sa svojom ženom Jelom pod lipom bezbrižno večerao, kad evo iznenada nahrupi na nje Svevlad Jelengradski, pratjen množinom svojih slugah što na konjih, što pješke. Sluge sgrabe Miška, svežu mu ruke naledjaške te, baciv ga u njekakva kola, odvezoše ga. To učini Svevlad zato, jer mu je Miško nedavno na svom zemljištu jednoga jelena ubio, i u Garić donio. Svevlad mu se ljuto zagrozi, da će ga u najgorju tamnicu medju guštere i zmije baciti.“

„Neće lje zadugo u njoj boraviti pa makar ja to lupežko gnjezdo razorio. Umiri se posve pa idi u grad!“ odvratim joj ja na njezinu prošnju.

„Odmah zatim podjem sa slugami ù potjeru, nebi li jim prije plien oteo, nego se u grad sklone. Odaslav njekoliko slugah, da okolicu protraže, udarim sám put Jelengrada. Domala donesoše mi sluge viest, da Svevlad u njekom mlinu sa svojimi sjedi i pijančuje, a kola, na kojih Miško leži, da pred vratih stoje. Uvidismo, da smo Svevlada već podobro pretekli; s toga odlučimo, na sgodnu ga mjestu pričekati, znajuć kojim putem udariti mora. — Tada njegda prispješe ništa zla

nesluteći i podobro razigrani. Nenadano, kao grom iz vedra neba, navalimo na nje. Puni mjesec, koji baš onda izide, posvieti nam pri tom poslu. Svevlad, koji se tomu nije ni najmanje nadao, osim toga podobro napit, slabo se je borio, te nakon kratke obrane okrene ledja. Ja sam ga onda mogao lahko uhvatiti; nu iz milosrdja nisam toga htjeo učiniti. Nitko, hvala Bogu, tom prilikom neizgubi glavu, samo što je mnogo neprijateljska oružja po zemlji ležalo."

„Mi odvežemo sad i skinemo siromaka Miška s kolah, a mjesto njega natovarimo zarobljeno oružje. — On uzjaši konja, koji bješe u onoj smetnji svoga gospodara sbacio, pa se tako veseo s nami vrati kući. Kolika bijaše radost njegove žene i malene mu kćeri, to se neda opisati!"

„Odsele su ti dobri ljudi stanovali u mom gradu, da tako budu posve sigurni proti svakoj navali od strane Svevladove. Kašnje dopane Miško ranah, té nije mogao više da vojničku službu obavlja. Nu zato ipak nepostade nesposoban za svaki posao; pa uprav s toga nije htjeo da se badava hrani. U najzabitnijem kutu mojih šumah nadje malu dolinicu, gdje se nastaniti zaželi. Ja mu sagradih ondje malu kućicu, a sám si je komadić zemlje izkrčio, koji marljivo obdielava te od koga životari. Osim toga bavi se s mojim dopuštenjem paljenjem ugljevja. U onu okolicu malo tko dolazi, pa i dolazio, težko bi ga prepoz-

nao, jer mu čadje i pepeo ocrniše inače rumeno lice. Tako se je mislio ukloniti svakoj navali Svevladovoj; pa i sbilja ga od onda nikad nije uznemirio."

Toj pripoviedki dodade knez Milovuk još njekoliko primierah o hrabrosti i viernosti Miškovoj tako, da je pripoviedanje tja do njeko doba noći trajalo. Ružica ga je tako pazljivo slušala, da je otčevu praznu čašu napuniti, a vatru potaći zaboravila.

Na jednom nastade vika u gradu. Svodani hodnici odjekivahu zvekom oružja i vikom borećih se ljudih. Njekolicina njih približavala se i dvorani, u kojoj bijaše Milovuk sa svojom kćerkom. Knez skočiv na noge lati se umah oružja, a Ružica brzo zasune zapor, nu strašan udarac iz vana razbije vrata, a u sobu stupi vitez oklopnik pratjen od više oružnikah.

„Milovuče!" zagrmi gromovitim glasom a oči mu zablistiše, „evo došao je čas osvete. Ja sam Svevlad, komu si ti često protuslovio, i koga si često uvriedio. Al sad ćeš mi platiti!" U to se obrati svojim oružnikom: „Okujte ga težkimi verigami, pa mi ga stražite, dok podjemo kući. Najgrozovitija tamnica u Jelengradu biti će mu odsad stanom. Ovaj je grad odsad moj! Najprije ću izabrati, što je oružja, odjeće i dragocjenostih za me pristalo, a onda u ime svoje hrabrosti po-

plienite čitav grad. Samo žurno, za tri ure krenuti ćemo natrag!“

Ružica pade pred okrutnim knezom na koljena moleć ga, da se smiluje njezinom otcu. Okrutnik ju turi od sebe, te neobziruć se više na nju izide oholim korakom iz sobe. Milovuka svežu, a dva oružnika ostanu stražeć na vratih. —

Svevlad u misli, da je sada, kad je Milovuk sa rane bolovao, te kad mu je veća strana vojnikah na vojnu prošla, najsgodniji čas, udari na grad te ga nevjerom jednoga sluge predobi.

Taj otvori po noći tajna vratašca i uvede neprijatelje podzemnim hodnikom u grad. — Ostali sluge kasno opaziše ulazeće neprijatelje, koji jih uzprkos svemu opiranju brzno pod mač okrenuše.

Eto na taj način prodre Svevlad iznenada u Milovukov grad, te ga u sried palače zarobi.

Poglavje četvrto.

Ružica se dieli od otca.

Milovuk sjedjaše turobno kod ognjišta, na kom vatra bješe već ugasla, težkimi lanci okovan. Uzanj pako klečaše Ružica, sva zaplakana, moleći se goruće Bogu; rukama je lamala, a razpletena joj kosa po ramenu pala. Bila je kao izvan sebe.

Sad svrćaše svoje suzne oči na otca. Pričini joj se, da ga pri slabom svjetlu tinjajuće još žeravice vidi kao u snu. Čitavim gradom orila je divja buka plienećih neprijateljah; samo u toj jedinoj sobi vladaše velika tišina, kano u grobnici, slabom svietiljkom razsvietljenoj. Kadkada bi samo težko uzdahnula: „Ruka, koja je toliko putah jur zaštitila i obranila nevinost, sad je sapeta! — Pače ranjenu ruku i lancem okovaše! O Bože, pomozi nam sada ti!“ — Onda umukne i brizne, u gorki plač.

Na to se Milovuk oglasi: „Nezdvoj, drago diete,“ reče joj „ustavi te suze, ovo je Bog na nas poslao! Treba da mu i sad desnicu cielivamo, premda nas bije.“

„On nas bije na našu' korist, pa će učiniti, da nam i ovaj grozni udarac bude na korist. Mi smo u rukuh božjih; proti njegovoj volji nemože nas zao udes stići. Dà — i isti naši neprijatelji moraju na našem spasu sudjelovati. Zato ufajmo se stalno u Boga, pa mislimo, da nam je boljka sada sigurnija, nego li ikad prije. Prije sam se odviše uzdao u milost banovu; nu taj je sad odviše samim sobom zabavljen, te se jedva i sám proti možnomu neprijatelju brani. Bijah se zanesao i na kamen i željezo, na zidove i zasunke: al sad se evo uzdam u samoga Boga. On jedini neka mi bude neoborivim bedemom, — viernim zaštitnikom!“

„Skoro će evo udariti čas i našem razstanku, predraga kćerko;“ nastavi on nakon male stanke, te ju ogrli lievom rukom, jer mu je desnica težko okovana bila.

„Ah negovori mi o razstanku, ljubezni otče!“ rekne sad Ružica padši mu oko vrata. „Od tebe me neće nitko udaljiti! Sliedit ću te u tamnicu, pa ma i — na smrt.“

„To bi bila velika utjeha za me, Ružice“ reče turobno otac, „nu toga Ševlad neće nikad dopustiti. Neima druge, razstat nam se jest! — A sad čuj, što ću ti reći: Na tebe negledje radi tvoje nejake dobe nitko, gledji dakle, da izmakneš kako iz grada, da i ti svoj život kao robinja u pogrdi nebudeš provadjati. Jedan oli drugi od naših slugah bit će ti u pomoć.“

„Ovaj grad i sve, što je u njem, posvojiti će Svevlad. Ti si dakle postala iz kneževe kćeri ubogom djevojkom; veća si mi sad sirota, nego najsiromašniji od mojih podanikah. Izagnati će te izpod otčinskoga krova; lišiti će te materinje baštine; izgubiti ćeš bogate urese tvoje majke; ali nežalosti se! Svjetska dobra nisu vriedna, da se čovjek radi njih žalosti, kojih baš niti nemožemo pravo svojimi nazvati; jer eto uprav sada vidiš, koli jih nam brzo mogu oteti. Pa sve da jih i zadržimo dokle smo živi, ipak nam jih jednom ljuta smrt ugrabi. Dragocjenije jest blago, diete moje, koje nam niti smrt, niti ikoj udes oteti nemože;

pred kojim se zlato, srebro i drago kamenje gubi — mislim pobožnost, marljivost, nevinost i krotkoću. Ove i ovim slične kriéposti bile su najveće blago i najljepši ures tvoje pokojne majke. Ako ti ta jedina baština ostane, bogata si.“

„Ako se sretno spasiš iz grada, potraži našega ugljara Miška. On i njegova dobra Jela skrbiti će za te. Kod njih možeš u zabiti živjeti, dokle te kod kojeg od mojih prijateljah nesmjeste. Nu ako bi kod njega više godinah, pače čitav život ostati morala, a ono neka te tješi misao, da se i u prostoj kolibici dade zadovoljnije, nego u kneževskom gradu živjeti i blaženo umrieti.“

„Nestidi mi se težačkoga posla. Žuljevi bo na rukuh radina čovjeka od veće su ciene, nego li drago kamenje i dragulji u bezposlice. Gle, kako će ti sad dobro doći, što te je pokojna majka k poslu pridržavala, mjesto da te uči, da svoju sreću u liepu uresu i bučnih veseljih tražiš.“

„S neumornom radinosti skopčaj uviek pobožnu molitvu. Čovjek sastoji iz tiela i duše. Tielo treba da radi, a duša da se uzdigne k Bogu. Posao kriepi tielo, a molitva hrani dušu. Ako se dakle budeš istoga srpa morala latiti, neukloni s očijuh Boga. Ako nezaboraviš na Boga, biti će ti svaki posao na spas, te će ti se njekim načinom preslica i srp u zlato pretvoriti.“

„Ponajprije pako nastoj, da sačuvaš svoju

nevinost. Bježi ljude, koji vode razgovore, kojih se ti stiditi moraš. Ja nemogu više na te paziti — biti ti čuvarom — budi si dakle sama! Pomisli samo, da je Bog svagdje, pa da i u srce ljudsko vidi. Nemoj dakle nikad zla činiti, dá — nit nanj pomisliti."

„Za me se nemoj mnogo starati. Moli se za me, a dragi me Bog neće ostaviti. On će tvoju pobožnu molitvu uslišati. Ma kako bio težak moj udes, Bog mi ga može olakšati; željezna bo vrata i težke ključanice njega nepriečе. On je svuda, samo ne u srcu zlikovca. On će i u tamnici biti sa mnom. Ufaj se i ti unj, kao što se ja ufam — u njega, jedinog nam prijatelja, koji nikoga neostavlja."

„Bog će me jednoč, tomu se čvrsto nadam, iz zatvora osloboditi. Nu ako je to zadnji put, gdje se licem u lice gledjemo, pa ako bi i čitav svoj život u tamnici provesti morao, gledji, da se u svojoj nevolji mogu tješiti tim: Moja Ružica neće zaboraviti otčevih opomenah. Ona stupa stazom svoje pobožne majke; ona je zavriedila biti kćerju svojih roditeljah i svojih predjah. — Ako li mi jednoč u groznoj tamnici smrtni čas udari, gdje me neće oko tudje vidjeti, niti uho čuti, niti blaga ruka očijuh mi zaklopiti, onda neka me umirućega tješi misao: Ja ostavljam dobru kćer, ili bolje, neostavljam je, ona će me i u nebo sliediti."

„Zadnje rieči tvoje majke, koje bi i moje zadnje bile, da mi na čas smrti uza me biti uzmogneš, opetujem ti evo sad: „Ostani uviek pobožna, nevina i dobra; ljubi Boga, ugledji se češće u božanskoga našega spasitelja i nečini nikad zla. Ako kad uzčuješ, da me je smrt za uviek riešila sužanjstva, a ti pomisli, da su stražnje rieči tvoje pokojne majke bile zajedno i zadnje tvoga otca. Poslušaj me u tom, pa će nas dragi Bog, koji ti po svojoj nedokučivoj providnosti već prije majku uze, a sada otca uzimlje, opet jednom sve troje u nebu sjediniti.“

„Diete moje vidi, baš danas slučajno objesih kolajnu sa zlatnim lancem o vrat, koju mi njekoč kralj pokloni. Kad nam neprijatelji u sobu nahrupiše, sakrih ju evo pod odjeću. Nemogu je pogledati, da me duša nezaboli, kad pomislim, koli nestalna je sreća na zemlji! Njekoč me sám kralj ovim lancem odlikovà, a sad ga evo nalik najvećemu zločincu željeznimi verigami zamieniti moram.“

„Uzmi častnu tu kolajnu na vječnu uspomenu. Neprodaj je, ma bila ti i u najvećoj sili. Može ti, kad mene jednom nebude, od velike koristi biti. Možebiti ćeš jednoč tim moći dokazati, da si sbilja iz obitelji knezovah Garićkih.“

„Liepi ovi znakovi i utješive rieči na kolajni više su vriedne, nego li zlato, iz kojega je načinjena.“

„Pogledji der ovo oko Božje, okruženo traci, s nadpisom u okolo: „Ako je Bog s nami, tko prot nami!“ Sjećaj se, da nas oko božje svigdje vidi i uviek nad nami bdije, te da se oni, koji božju volju vrše, ničesa bojati neimaju.“

„Krst ovaj na drugoj strani s nadpisom: „U tom ćeš nadvladati“ neka te sjeća uviek na ljubav onoga, koji je za nas na križu izdahnuo. Mi ljudi moramo na ovom svietu mnogo trpjeti i uviek se boriti. Al vjerujući u razpetoga, držeći točno njegove svete zapoviedi, sliedeći u svem njegov sveti primjer, uzdajući se u njegovu svemoguću milost, možemo svako zlo nadvladati i sve protivštine mirnim srcem podnositi.“

„Bog nam je doduše evo sada poslao težke muke, ali to sve nije ništa prema onoj muki, koju podnese naš božanski spasitelj, po kojoj unidje u svoje slavlje! Toga slavlja i uzveličenja postati ćemo i mi dionici, ako naš boj na zemlji sretno svršimo, te uztrpljivi do kraja uztrajemo.“

„A sada mi klekni, predraga kćeri, da te blagoslovim.“ Ružica klekne plačuć pred otca, sklopi ruke i prigne svoje lišce, na komu se ista pobožnost i turobnost izražavala. — Otac joj položi ruku na glavu i prosbori: „Svemogući Bog neka te blagoslovi, a milost našega gospodina i spasitelja neka bude uviek s tobom.“ Ružica hoće da se utopi u suzah. Otac ju još jednoč zagrli,

a onda joj i sám zaplakav reče: „Ja te neću nigdar zaboraviti; uviek ću se za te u tamnici Bogu moliti. Obećaj i ti sada meni, da nećeš zaboraviti otčinskih opomenah, već da ćeš jih vjerno poslušati.“

„Sve ću,“ odvrati plačuć Ružica, „sve učiniti, štogod si mi naložio, samo jedno ne: s tobom se razstati nikako nemogu. Nezahtievaj od mene, da bježim! Možebiti će se dati mojom molbom, mojimi vrućimi suzami taj nesmiljeni knez sklonuti, te će mi dopustiti, da te sliedim u sužanjstvo — da te u tamnici dvorim.

Opet nastade buka po čitavom gradu. Svevlad zapovjedi svojim ljudem, da jim valja krenuti; samo njekim zapovjedi, da ostanu posadom u gradu. Oružnici navale u sobu, gdje bijaše Milovuk. Ružica se čvrsto uhvati za otca moleć, da i nju u tamnicu vode; nu sve uzalud, — ona bude silom od njega razstavljena.

Milovuka odvedoše na dvorište, bakljami razsvietljeno. Čitava četa oružnikah na konjih obkoli ga; svaki od njih vodio je još po jednog prosta konja; i Svevladov mejdandžija grimiznim pokrivalom zastrt, bijaše medju njimi. Na jedna prosta kola baciše siromašnoga, njekoč glasovitoga Milovuka, a na druga dvoja natovariše zarobljeno blago. Tada njegda dodje i Svevlad u dvorište i skoči na konja. U veselju i u velikoj huki

i buki podcikujuć krenu preko diživa mosta na put. Niz brieg išlo se je polaglje. Ružica dostignuv jih dotura se plačuć njekako do Svevlada, koji joj je tik otca jezdio, te stane podignutima rukama moliti, da i njoj dopuste do otca sjesti. Nu Svevlad kao da nečuje, niti se neogleda, već jednom rukom podbočiv se, a drugom držeć mač jašio je dalje. Sišav s briega povikne: „Napried!“ Svi podbodu konje i kao na vjetru odjezde. Ružica trčaše po onoj kiši i mećavi za njimi, dok ju sile neostave, a njih u gustoj šumi nestade.

Poglavje peto.

Ružica nadje utočište.

Ružica, koja bi riedko, a bez pratnje nikad iz grada izilazila, nalazila se je sad u tamnoj noći na prostu polju, izvržena kiši i mećavi, sama samcata. Nije znala kamo, na koju li stranu da se okrene. Uzalud je tražila, nebi li se namjerila na kakovo suho mjestance, gdje bi zaštitjena od kiše zoru pričekati mogla. Tada njegda naidje na košati grabar, koji ju je bar ponješto od kiše čuvao. Strah je nije bilo ni najmanje ovdje prenočiti; žalost bo joj nedade ni pomisliti na strašila. Je-

dina joj misao bijaše otac, za kojim je uzdisala i plakala, da bi se isti kamen ganuo.

Kad je zora na iztoku zarudila, izvuče se i ona izpod svoga skrovišta, te se stane ogledati. Spaziv izhodećim suncem razsvietljen toranj otčinjega grada, uzme opet suze roniti. „Ah! da mi se je samo još jednoč povratiti se u grad!“ govoraše sama sebi. „Možda bi namjerila na kojega viernoga slugu, koji bi mi se smilovao, te mi put k Mišku ugljaru pokazao. Ali tužne mene! Grad, u kojem sam rodjena i odhranjena, jest za mene zatvoren — postade za me neprijateljskim!“ Tužna krene ukraj brda prema šumi, gdje je Miško stanovao.

Ona je okolicu samo iz otčevih pripoviedakah — i to slabo — poznavala. Daleko u šumi uzdizahu se dva velika briega, gustom šumom obraštena, a medju njima ležala je ugljareva kolibica, skoro dvie milje hoda daleko od grada. Ona si oba dobro promotri, pa krene uprav prama njihovoj prodolici. Al u gustoj šumi nigdje puta, nigdje staze! Težkom mukom morala se je češće kroz guštare provlačiti. Sad bi morala baru obilaziti; sad opet bujicu pregaziti. Gusta šuma priečila joj je, da nije mogla briegovah vidjeti. Podne prodje, a ona još brda izgledje. Stupajuću neprestano dalje prestraši šušanj obližnjega grmlja. Velik jelen sa granatimi rogovi podiže se, pogleda ju svojima crnima očima i pobježe. Malo

dalje poplaši ju opet roktanje divjega krmka, koji se je, izvaliv svoje oči, strahovito na nju izrežao, što opaziv Ružica okrene se pa bjež, što ju ikad noge nositi mogahu, dok ju napokon gusto granje neustavi. Umorena od trčanja sjede pod nizko drvo, namieravajući, ako bi do živa došlo, nanj se popeti. — Ali uzalud joj briga: vepra neima. Nu zato ju druga nevolja sad napade. Nije znala, kamo da se okrene; bijaše zabludila, a sunce se već k zapadu nagibalo. „Jao!“ uzdahne Ružica „evo gdje ću morati u strašnoj ovoj šumi medju divjom zvieradi prenoćiti!“

Glad, na koji je od žalosti za otcem posve zaboravila bila, uze ju grozno mučiti, da se je pobojala, da će još od gladi morati umrieti. Onemogla ovako od gladi i umora, dade se dalje na put i uzpne se na briežuljak, odakle je mogla cielu obližnju okolicu pregledati. Crni oblaci zastirahu zalazeće sunce; gusta i tmasta magla pritisnula cielu okolicu. Ružica klekne na koljena, i stane moliti: „Dragi Bože! Tà ti si sam rekao: Zazovite me u nevolji, i ja ću vas izbaviti. Izpuni dakle to svoje obećanje danas na meni!“ Pa sbilja, dok je ona tako molila, probiju još jednom sunčani traci kroz oblake, i razsvietle u šumi k nebu uzvijajući se dimovni stup.

„O Bože!“ poviče veselo „hvala ti i slava! Održao bo si rieč i mene sirotu spasio! — Eno tamo pali naš Miško ugljen; jer osim njega u

toj šumi nikoga drugoga neima." Sabrav još jednom malaksale sile, pohiti onamo, gdje je vidjela, da se dim uzvija.

Kako je Ružica rekla, tako je i bilo. Miško bješe ondje smjestio ugljanu i naokolo šumu podobro izkrčio. Sjedio je baš na podsječenu dubu; pred njim je stajala na panju četverouglasta daska, služeća mu mjesto trpeze; na njoj mu je ležala večera, sastojeća u kruhu, maslacu i vrču vode. Sjekira i dugački mu ožeg ležao je kraj njega u travi. Baš je promatrao zahod sunca, i uz to pjevao kriepkim glasom, da je sva šuma naokolo orila. Ružica, začuv mu glas, podvostruči korake.

Kad Miško dolazeću Ružicu, koju s daleka poznao nije, opazi, začudi se, odakle tako nježno stvorenje k njemu u tu divljač dolazi. Nu čim ju spoznade, zapanji se, te pozdraviv ju glasno poleti pred nju. Poljubiv ju u ruku stane ju moliti za oproštenje, što joj je bielu ručicu čadjami ocrnio; a zatim još uviek u čudu, što ju ovdje vidi, reče: „Za Boga! Što vas gospodično nosi ovamo tako kasno, pa još ktomu sámu? Valjda ste zabludila? No, no, ništa zato. Baš mi evo dobro na večeru prispjeste. Ded sjedite ovamo k meni, te odmoriv se malo, okriepite se. Danas bo vas još moram odvesti kući; drugo nepreostaje; jer inače, tako mi imena, vaš gospodin otac nebi od težke brige niti oka stisnuo!"

„Težko si ga momu otcu!“ uzdahne ona, a suze joj poletiše niz bliedo lišce. „Tà zar još neznate težke nevolje?“

„Vaš otac, naš predobri knez!“ povikne ugljar. Da mu lice nije bilo crno, jamačno bi se vidjelo, kako je kao stiena probliedio. „Draga gospodično“ nastavi dalje, „tà kažite mi, za ime Božje, što je? Što se s vašim otcem dogodilo?“

„Jao Bože!“ odvrati Ružica, „Svevlad Jelengradski ga je prošle noći uhvatio, lanci okovao i u svoj grad odveo.“

„Onaj lopov!“ krikne ugljar lativ se ožega, da ga ..... al neću kleti!“ reče popustiv opet ožeg. „Ako ga je onaj u svoje šake dobio, neće dobro proći. Dederte mi bar pripovjedite, kako bi to bilo moguće. Tà ja sam baš sinoć bio kod vašeg otca, pa je sve mirno bilo. Sám Bog neka znade, kako je Svevlad mogao onako nepristupan grad u jednoj noći predobiti?“

Ružica sjedne do njega i stane mu pripoviedati. Nu Miško opazi namah, da od gladi i umora jedva govori, dade joj dakle svoj pripravljeni kruh i maslac. Dok bi se ona kriepila jelom i pilom, svietlila joj je goruća hrpa ugljevja. Pa premda je ta večera slaba bila, ipak bi Ružica tvrdila, da joj još nikad za njezina života nije jelo tako u tek išlo.

„Dakako,“ odvrati joj na to ugljar, „jer valja znati, da je glad toli dragocjena mirodija, kakova

se nigdje po kuhinjah bogatašah nenalazi, a mi siromasi imademo ju badava.“

Pošto se Ružica podobro jelom okriepi i Bogu na njegovih darovih zahvali, izpripovieda Mišku sve potanko, što se je s njezinim otcem dogodilo. Miško ju je pozorno slušao, kadkad koju okrutnomu Ševladu prišio, kadkad opet za svojim dobrim gospodarom zakukao, ili si suze s očijuh otrô. A kad na koncu začu starac, da je otac Ružici naložio, da se k njemu uteče, glasno zaplače, ganut tim povjerenjem, koje je unj stavio.

„Ej gospodično! takova dobra gospodara neće Bog jamačno zapustiti. Dragi Bog će njega sigurno iz toga kletoga duplja Jelengrada osloboditi. Bog, koji čovjeka u nevolju čestoput strovaljuje, znade ga opet i izvesti. Prepustimo mi to samo Njemu — On će to sve izravnati. Što se pako vas tiče, draga gospodično, vidite li evo ovo goruće ugljenište? Jedna vaša rieč, i ja ću unj skočiti. Tà za vas i za vašeg otca u život i smrt! — Za sada trebate ponajprije odmora. Do moje kuće vam je daleko, al evo ovdje imam malu kolibicu, kao što si ju ugljari obično prave; ima prostora u njoj uprav za jednu osobu. Eno, vidite li ju izpod onih trijuh bukavah?“

Njekoliko koso u zemlju udarenih kolacah, granjem gusto izpreplitanih i zemljom nabijenih, sačinjavahu tu kolibicu. „Zidovah doduše neima,“ nastavi smiešeć se Miško. „Krov sačinjava čitavu

kolibu, al je zato ipak tako čvrst, da niti kapljica nemože krozanj prodrieti. Krevet u njoj jest od najljepše suhe mašine, koju sam u čitavoj okolici našao. Hasura, koju sam sám svojima rukama pleo, služi ujedno i mjesto zavjese i mjesto vratah; al budite uvjerena, da čovjek u njoj čiste savjesti i umoran, kao što ste vi, uprav tako sladko može spavati, kao i u najmekljem perju iza svilene zavjesi."

Odvedši ju u kolibu, sjede nedaleko od ugljeništa pod granati hrast. Cielu je noć premišljavao njezinu pripoviest; a najviše ga je pekla misao, da je pomoć, koju je Milovuk njemu proti Svevladu pružio, bar ponješto uzrok toj nevolji kneževoj. Pošto se već više putah po glavi počesao i čadjavu si kapu stoput namiestio, skine ju najposlje, sklopi ruke i uze se Bogu moliti, da mu dobroga gospodara spasi, a kćerku Ružicu utješi.

On niti nepomisli na san, no Ružica usnù odmah, te bi spavala sve do zore, premda je čitavu noć strašna bura biesnila, a i podobro kiša padala.

Poglavje šesto.

Ružica kod ugljara.

Čim je zora osvanula, vjetar prestade, oblaci se razidju. Sve bijaše tiho; a vrsi drvlja prelie-

vahu se u zlatilu izilazećega sunca. Ugljar je često prisluškivao, da li se nije Ružica možebiti digla, pa mu se i kadkad pričinilo, da se probudila, nu opet bi se uzradovao videć, da tomu nije tako. „Bože moj!“ reče sám sebi. „Liep ti li je dar božji — san. On čini, da zaboravimo za njeko vrieme na sve tuge i nevolje, koje inače podnositi moramo; on nam podaje snagu, da se š njimi, probudiv se, laglje boriti možemo! Bože dragi!“ nastavi dirnut, „ja se srdačno zahvaljujem na ovom daru — njezinom snu. Takav je jamačno i onaj, koji zelena travica prikriva, pače onaj mi se čini još veći dar; on nas riešava za uviek brigah, izza njega nas čeka, ako smo inače ovdje pošteno živjeli, liepa budućnost.“

Nebje dugo, eto dodje Stana, kći ugljareva; djevojče prijatno i miloćudno. Dodje i donese košaru punu jestiva: za doručak, objed i večeru. Čim je zagledala otca, odmah spoznade, da su mu oči zaplakane, da ga njeka neznana briga tare. Upita ga dakle, što mu je. On joj namigne, da šuti, da neprobudi spavajuću gospodičnu; a zatim ju odvede pod onaj granati hrast i izpripovjedi joj čitavu sgodu nesretnika Milovuka. Dobra djevojčica se na to tako razplače, da joj je suza suzu stizala.

Ružica se medjutim probudi. Kroz mali otvor, koji bijaše ugljar ostavio, da može na svoje ugljenište poglêdati, baci jutarnje sunašce zlatne svoje

trake upravo na njezino ljubko lice, te ju tako trgne iza sna. Pošto bi se razbistrila te sjetila, gdje je, udari opet u plač. Rosnih očijuh i turobna lica izidje ona iz kolibe, a ugljar i njegova kći opazivši ju ustanu umah s tratine, na kojoj su sedjeli, te polete k njoj.

„O tà nemojte tako, drago gospodično, nemojte!“ reče ugljar. „Nemojte tako krasna jutra umah suzami pozdravljati. Eto vidite, kako je nebo iza prošle burne noći liepo i bistro, kako se sjajno kapljice po lišću i borovu granju blistaju, te kako nas toplo ovo sunce blago i ugodno grije: tako će i one bure, koja se je nad vas i vašega miloga otca oborila, nestati a vrieme vam rane izliečiti, jer iza bure sunce, iza žalosti radost. Uzdajte se samo u Boga, od koga kiša i sunce, žalost i radost.“

Ružica i Stanka, poznanke od djetinstva, pozdrave se sada veoma prijazno. Već se odavna nevidiše, pa se i zato jedna drugoj čudila, kako su ponarasle i kako su se od tada promienile. Stana odkrije zatim svoju košaricu, uzme iz nje mjericu sladka mlieka, ulije u čistu zemljenu zdjelicu, te ju postavi na prost, al inače liep i snažan stol; k tomu metne jošte nanj dobra kruha i malo frižka putra, te pozove gospodičnu, da si malo založi. Ružica se dakle sjedne na panj, nadrobi si malo kruha u mlieko, te pojede to drvenom no liepo izdjelanom žlicom.

Pošto se Ružica toga prostoga nu tečnoga jela nasitila, te Bogu i ugljaru liepo zahvalila, poče taj dobričina ovako: „Draga gospodično, idite sada s mojom Stanom k mojoj kući, te ostanite ondje tako dugo, dok vam pomogne milostivi Bog. Ja ću medjutim ovdje gledati i misliti, nebi li i ja štogod za vas učiniti mogao. Idite dakle s Bogom! Kad mi bude možno, doći ću i ja za vami; al nebudite mi za toga tako žalostna i neplačite toliko. Žalost vam ništa nepomaže, pa ni plač vam neolahkoćuje boli. Slušajte, kako ptičice po drveću svoju jutarnju pjesmicu veselo poje. Dobri Bog skrbi se veoma blago za te životinjice, pa zato i jesu tako vesele, a kako da se za vas, draga gospodično, i za vašeg otca nebrine, koji ste mu mnogo draži i miliji! S toga budite i vi vesela i mirna. Ti pako, Stana, pružaj gospodični na kršovitoj stazi pomno ruku, da nepane, pa mi pozdravi mamu. Tako! sada idite liepo skupa, a višnji gospodin Bog neka vas prati.“

Ružica i Stana krenuše dakle na put po goletnoj, skoro nepristupnoj divljači, usred koje je bio ugljarov stan. Najprije moradoše skoro čitav sat, neimajući pravoga puta, bluditi po njekakvu tamnu jeliku. Prešav ga sretno, dodju do ogromnih mahovinom i šikarjem obraslih pećinah, medju kojimi se uzka staza vijugala. Dugo se morahu uzpinjati, dok nenaidju na drugu opet uzku stazu, koja ih je vodila uzduž visokih klisurah, užasnih

prolomah i ponorah. Napokon spuste se niz strašnu pećinu. Ružica gledala bi užasom na te nebotične, grmovi obraštene, hridi. „Oh! Stano, reče ona, „kud me to vodiš? Mene je strah, da nećemo izići iz te grozovite divljači." Jedva što joj rieč iz ustijuh izlane, eto ti nenadane promjene! Pred očima prostre joj se čarobna i krasna, kao cvatući vrtić, dolina u liepu sunčanu sjaju.

„O krasote!" klikne Ružica, „čini mi se, da dolazim iz pustare u obećanu zemlju." Sladko njeko čuvstvo obuze joj srce; u njoj bo se probudi sladka nada, da će dobri Bog sličnim načinom dati i njezinim tugam i nevoljam sretan i radostan konac, te nju strmim i tegotnim putem k sreći privesti. Tamo u dolini stojaše čedna ugljareva, slamom pokrivena, kućica. Za kućom dizahu se tamnozelene jele, a mlade voćke pune biela i crvena cvieta okružavahu ju sa svih stranah. Potočić malen, ali bistar kao ribje oko, romonjaše upravo uz nju. Čitava dolina prepletena bi svježim zelenilom i ljubkim cviećem svakovrstnih milovidnih bojah. Visoke brdine i drveća okružavahu ju i branjahu od silnih vjetarah tako, da se je ovdje proljeće uviek prije započelo. Ne daleko od kućice pasle su se do dvie krave, a sa strane po gromovitih pećinah penjalo se njekoliko lakonogih kozah. Mali vrtić kraj kuće, dobro obradjen, opleten na okolo plotom jelovim, bujno uzpievaše. U jednom kutu toga bijaše pčelinjak

sa njekoliko slamnatih košnicah, oko kojih veselo zujahu radine pčele, polietkivajuć od cvieta do cvieta, te marljivo sabirajuć medene cvietne praške. Njekoliko kokoših čeprkaše pred kućnimi vrati po piesku. Ružica stupi u sobu, te sjedne trudna na drvenu klupu. Soba bijaše veoma čista i snažna, a s malih prozorah vidjelo se je prekrasno dolinom.

Približavalo se je podne. Ugljarica bijaše u kuhinji; nu čuv, da joj se kći s njekim razgovara, dodje brzo u sobu. Ona pozdravi gospodičnu neopisivim veseljem; mišljaše bo. da je Ružica na prijateljski posjet došla. Razumiv pako, kako stvari stoje, brizne u gorki plač. Nu ipak se poslje sabere, te počme Ružicu tješiti, kako ju je najbolje mogla. „Mila gospodično,“ reče ona, „nemogu vam ništa boljega nit utješnijega za sada reći, nego da ste nam od sve duše dobro došla. Evo ovu kuću, koju je vaš milostivi otac za nas sagradio, sagradio je nehotice i za vas, — budi dakle sasvim vaša. Udomačite se u tom novom stanu, dok vas opet dragi Bog neodvede u grad, što će jamačno do skora učiniti. Medjutim mi ćemo sa svoje strane nastojati, da vam što bolje naš krug omili.“

Na to će Ružica tronutim glasom: „Bože moj, dobar li si ti, koji pružaš u nevolji stvoru desnicu svoju, te nedaš, da pogine, nego mu šalješ vierne ljude, da ga čuvaju i oda zla brane! Nek

se slavi ime tvoje! „O! kako to“ nastavi ona obrativ se k ugljarki „čovjeku godi, kada nadje u nevolji dobrih ljudih. O koli sam vam zahvalna za vašu ljubav! Sretne mene, što je moj otac uviek prama vam dobar i prijazan bio!“

Dobru ugljaricu obhrva sada na jednoč druga tuga, druga briga, koja barma za nju nije bila mala, te radi koje je u ovaj par Ružičinu tugu i nevolju skoro zaboravila. „Ah!“ reče ona, „pohodila me je toli plemenita, toli vriedna i mila gospodična, a neznam čim da ju podvorim. Neimam ništa drugo do graška, a i taj je takov, da me je skoro stid donieti ga pred gospodičnu na stol. Neznam, što da činim. Da barma nije već podne! — No ipak Stano! zabavljaj der ti za toga gospodičnu, a ja ću u kuhinju pogledati, nebi li se što od brašna, jajah, mlieka i putra načiniti dalo.“ Ružica se je badava trudila, da ju umiri. Dobra gospodarica ode medjutim vrlo zabrinuta te pripravi domala njekoliko tečnih jestvinah. Došav u sobu stade se nanovo izpričavati: tà tu bi čovjek zdvojiti morao; danas bo mi je prvi dan u životu, što mi je radi mojega siromaštva težko pri srcu.

„Moja Jelo,“ odvrati na to Ružica „vi neznate, kako ste bogata i sretna sried svoga siromaštva. O vašoj hrani, uz koju ste vi svi zdravi i čili, te koja se meni veoma dopada, neću sada da govorim, već samo velim, da vi imadetc nješto boljega, nego što su izabrane jestvine i skùpa

pića, a to jest — tih i miran život. O! da znate, kako prija momu srcu ta tišina i taj mir u toj vašoj čarobnoj dolini. Kakav je usuprot nemir vladao u našem gradu! Kako se je morao moj otac pokraj sve svoje boli uviek svakovrstnimi svjetskimi poslovi mučiti: kolikoput bi mu dosadjivali ljudi, kad bi se medju sobom prepirali; kolikoput bi neugodnimi ratnimi viestmi razžalošćen, a kako užasna bijaše istom zadnja navala neprijateljska! O budite vesela i hvalite Bogu, što vas je nastanio u ovoj prijatnoj samoći, gdje mjesto ljudske huke i buke, mjesto ratnih trubaljah, slušate žamor bistra potočića, šušanj zelena lišća i veselo cvrkutanje šumskih ptičicah. Ja bih htjela do smrti ovdje ostati, samo da mi je otac ovdje. Jamačno, da i on tako misli, kao što i ja nesretnica."

Poglavje sedmo.

Mlada ugljarica.

Vriedni i pošteni ugljar Miško radio je medjutim revno oko svoga ugljevja; pošto bi već prilično mnogo nažgao, reče si jednom kćeri Stani, da mu netreba već jela donašati, jer da će poći u grad, da ugljevje proda, obećav joj ujedno, da će se čim prije povratiti.

Prodje već njekoliko danah, a o Mišku ni traga ni glasa. Svi se već zabrinuli zanj, al eto jednoga večera bane on s težkom srnom na ramenu a dvocievkom u ruci u sobu. Skinuv sa sebe teret, pozdravi što srdačnije gospodičnu i svoje, koji se bijahu svi obveselili, što ga opet kod sebe vidjeti mogu. „Jesi li, dragi Miško, ugljevje dobro prodao?“ upita ga žena. „Eh, kakovo ugljevje,“ odvrati on, „zanj me sada baš ni malo glava neboli, da mi samo zlatne moje nade ugljevjem nepostanu! Prolazio sam ja za ovo vrieme kojekuda, česa vam prije nisam hotio kazati. Bio sam naime kod plemićah i knezovah, koje je njekoč otac mile naše gospodične iz velike biede izbavio; nagovarao sam ih, da navale na Svevladov grad, te da oružanom rukom oslobode našega dobroga gospodara, ili barma da Svevlada na lovu napadnu, uhvate, u tamnicu bace te ga tako prisile, da Milovuka na slobodu pusti i njemu sva dobra, koja mu je oteo, natrag povrati; nu sve moje nagovaranje bijaše uzaludno, nedobih ništa do pustih riečih. Svevlad je, vele oni, veoma jak, takova šta poduzeti jest vrlo opasno pa bi i moglo zlo izpasti, mora se dakle čekati, dok se ostali Milovukovi prijatelji iz rata povrate, onda bi se ratom moglo štogod izvesti. Za vas, draga gospodično, nepita niti jedan od tih malodušnih ljudih, — nad takovom nezahvalnošću bio bih i ljuto proplakao, te jim s toga niti nemogoh

ništa kazati, da se vi, draga gospodično, kod mene nalazite; a jošte manje se usudih kojega od njih umoliti, da vas k sebi primi. Bolje će vam biti, ako ostanete kod nas; nu razmislite ipak, kako bi po vas bolje bilo!“ „Tu neimam, što da razmislim;“ odvrati mu Ružica „ostajem bo deset putah radje kod vas, samo ako ste vi tako dobar, te me hoćete kod sebe zadržati.“ „Što, zadržati!!?“ klikne ugljar, komu se na to njekoliko suzah niz njegovo crnomanjasto lice obori. „Mislite li vi, draga gospodično, da smo mi zaboravili, kako je nas plemeniti vaš otac iz rukuh okrutnoga Svevlada oslobodio, kako je mene sa ženom i djetetom u svoj grad primio? Kuću i kućište, dà — sve što imademo, imamo njemu zahvaliti. Doista mi bi bili najnezahvalniji ljudi na svietu, da zaboravimo na tolika dobročinstva. Ne, ne, tako nezahvalni nismo! Ostanite dakle kod nas, mila gospodično! — Ja ću vam biti na mjesto otca, a moja Jela i moja Stana nosit će vas na rukuh, ljubit će vas kao zenicu oka svoga. Svi ćemo nastojati i sve ćemo upotriebiti, samo da vam ovaj osamljeni stan bude ugodnijim. Vjerujte mi, da će za nas biti najveća sreća, ako vam, tako dobroj i blagoj gospodični, kćeri našega dobročinitelja i gospodara, uzmognemo što dobra učiniti.“

Dignuv zatim sa tla srnu, produlji: „Znam, da ste se vi, draga gospodično, već više danah samimi postnimi jestvinami morala zadovoljiti; treba

dakle već jednom, da imate čestitu večeru i tu ću vam ja sám sada pripraviti.“ To rekav odnese divljačinu u kuhinju, da načini, kako je obećao.

Sutradan promieni on mnogo u kući, a to zato, da čim pristojnije Ružicu nastani. On joj ustupi najljepšu sobu, te ju po mogućnosti uresi. „Tako moja gospodično,“ progovori svršiv posao: „Sad ste barma obskrbljena! Imate kuću, a i hrane vam neće manjkati; sva divljačina u ovoj prostranoj šumi i onako pripada vašemu otcu; s toga ću vam ja srnah, zecovah, divljih racah i šljukah u izobilju pribaviti, dà — ako uzhtijete, i istih jelenah.“ Na to pozva Ružicu, da podje š njim po dolini šetat, a da joj bude ljepše, pozove si takodjer ženu i kćer, da jih prate. Pokazivao joj je uzput svoja polja i livade, neprestajuć sipati hvale na njezinoga veledušnog i blagotvornog otca, koji ga je toli liepo nadario. Vodio ju je i na vrt, pa buduć je Ružica pokazala veliko veselje k pčelam, pokloni joj umah najtežu košnicu, uduši zatim pčele u drugoj, te izvadi iz nje med, koji se je u šesterokutnih stanicah kano zlato blistao, i dade ga njoj. Nikad nebi došao od ugljane, da joj nebi štogod donio: sad po jedan kozal pun mirisnih jagodah, sad po jednu košaricu velikih rakovah, sad opet njekoliko liepih mladih vrganjah. Jednoč joj uhvati dvie grlice, te načini za nje pristalu krletku. Drugiput dodje opet s malom srnom iz šume, koja za njim, kano maleno pseto

trčaše; on je tu životinjicu pripitomio za svoju Ružicu. A kad bi kod kuće ostao, znao bi ju dobro zabavljati, pripoviedajuć joj o plemenitih i vitežkih činih njezinog otca, pak o pobožnosti i dobrohotnosti njezine pokojne majke, i vrlo mnogo iz starih vremenah, česa Ružica još nije ni čula, a kamo li znala, te ga je uprav s toga i rado slušala.

Nije ni dobra ugljarka zaostala u ljubavi prama Ružici za svojim čovjekom. Kad je bo čula, da je Ružica svu svoju bielu rubeninu izgubila, postara se materinskom brižljivosti, da ju doskora opet takovom obskrbi. Ona uze platna iz škrinje, te ga pokroji Ružici na njekoliko rubačah; samo je sirota žalila, što nebijaše ruho za gospodičnu dosta tanko. Marljiva ta gospodarica naprela je u zimi vrlo tanke niti za dobar komad platna; čim dakle dodje od tkalca, dade ga gospodični, što ona namah razastre na zelenoj travi kraj potočića, te ga poče marljivo bieliti. Ti pokloni bijahu Ružici, koje radi potrebe, koje radi zabave. veoma mili.

I Stana je imala gospodičnu vrlo rado. One bi se zajedno veselile i zajedno radile. Gospodična Ružica podučala bi ju u šivanju i pletenju, a ona bi opet gospodični pomagala bieliti i sušiti na ledini platno. Za vrtić bi se uviek jednako brinule; on bijaše osobito Ružičino veselje, akoprem u njem ništa nisi našao do njekih najpotrebitijih povrtlinah

i do nješto cvieća: ljubkih ružicah, mirisava bosiljka, plavoga slaka i na miestih crvena maka. A i šetale bi se skupa čarobnom dolinom i zelenom šumom, promatrajući hitre ribe pliskavice u bistroj vodi, te bacajući jim krušno drobtinje, da se tako naslade bezazlenom jagmom njihovom; pazile bi i slušale miloglasan poj pticah pjevačicah; brale bi jagode te trgale šareno poljsko cvieće.

Akoprem je Ružici tako liepo bilo, nebijaše ipak nikad u njoj pravoga veselja; bila joj je bo uviek gorka sudbina njezinog otca pred očima. Često nebi znali, gdje da je, te nakon duga traženja našli bi ju daleko u tamnoj šumi, ili u kojoj špilji, gdje si klečeć i suze roneć moli za otca. Ugljar i žena mu mišljahu, da će ju ipak s vremenom tuga proći, ali se jadni doskora osvjedočiše, da je tim turobnija, čim se dulje kod njih nalazi. Samo bi se onda znala malo razigrati, kad bi s dobrim domačinama osnove krojila, kako bi se biedno stanje njezinog otca poboljšati, te se on slobode dokopati mogao.

Jedne nedjelje sjedjaše njih četvero za stolom kod objeda. Kako obično, tako i ovaj put razgovarali su se o tom, kako bi dobroga kneza iz tamnice oslobodili. Kratak im se objed brzo svrši i još im samo na stolu osta zdjela liepih i s vrhnjom priredjenih gljivah mliečnicah. Ugljar, koji je dobro znao razlikovati gljive dobre od otrovnih, bijaše jih velikom pomnjom za Ružicu

nabrao; jer ih je ona rado jela. „Jedite samo, jedite,“ reče on, „mi jih baš nejedemo tako rado, ali plemenita jih gospoda, mislim, vole; jer sam ih ja sàm čestoput donašao u vaš grad, a oni su jih uviek objeručke primali. Isto tako slao bi i jelengradski ugljar mnogo tih gljivah po svojoj kćeri u Jelengrad. Ta djevojčica dopade se vrataru, te ju on uze u službu; nu njegova ju žena — na glasu prava guja — protjera, te se radi toga moj sudrug zaklè, da jim neće više nikakvih gljivah pošiljati, pa makar ih i zlatom plaćali!“

Ovo što je ugljar već pri koncu izrekao, toli silno djelova na Ružicu, da je izza stola skočila i veselo kliknula: „Sjetila sam se, ovako će bit! Ja ću se naime obući kano ugljarsko djevojče, nosit ću gljive u grad, nastojat ću, da si pribavim milost vratarice, da me primi u službu, te ću možda i do toga dotjerati, da budem mogla otca vidjeti, njemu mnogo dobra izkazati, dà — možda ga još i osloboditi.“ „O Bože!“ uzdahne ona, uprv oči u nebo, „blagoslovi ti tu moju domisao.“

Ugljar pokimlje nezadovoljno glavom, pa joj nješto prigovori. Ružica mu oprovrgne sve prigovore tako, da joj najposlje morade popustiti. Ona zatim pohrli kroz vrata, te se za njekoliko časovah povrati obučena kao ugljarska djevojka. Svoje modro, odugo odjelo zamieni ona jednim od snažnih i čistih odielah Staničinih. Liepa, biela odjeća,

nakićena i prepletena crvenim pamukom, pristala joj je, kao da je bila na nju izmjerena.

Ugljarka se i Stana baš od srdca radovahu gospodični tako na ugljarsku odjevenoj, pleskahu joj od veselja, te joj bijahu mnogo pouzdanije, nego do sada. „Odjeća vam istina stoji, kano da ste u njoj rodjena!“ reče joj ugljarka. „Ali se š njom to vaše lišce, koje je kao mliekom nadojeno i ružicom posipano, kao što ni te vaše nježne, biele ručice neslažu. Saznati će se, da niste, što hoćete, da budete.“

Ali se i tomu našlo lieka. Miško je naime znao njekakvu smedju mast, kojom si se mogao naličiti i opet oprati, kad te je volja. On je dakle pokušao, nebi li Ružicu mogao tako preobraziti; pa gle! to mu toli dobro izpade za rukom, da su žena i kći Stana veselo Ružici kliknule: „Sad možete sigurno poći; neće vas lje nijedna duša poznati!“

Ružica htjede već sutradan put Jelengrada; bojala se bo, da ju koja druga djevojka nepreteče. „A kušajte sve u ime božje“, reče joj ugljar. „Još ću vam večeras nabrati mliečnicah, a suhih vrganjah ima u komori. Stana će vas sprovesti do onoga razkršća na brežuljku, gdje su tri križa; odanle se Jelengrad dobro vidi, niti ćete moći kamo zaći. Kod tih križevah neka vas čeka, dok se opet povratite.“

Sutradan već u jutro bijaše Ružica spremna

na put. Ona uzme košaru s gljivami, a Stana opet košaricu, gdje je bilo malo hrane. Ugljar i žena mu blagoslove Ružicu te joj dadu još mnogo liepih naukah, po kojih će se moći ravnati. „To je dobro diete“ reče ugljar, „mora mu dobro za rukom izpasti, što žudi; jer inače bi obećanje, koje se čita u četvrtoj zapoviedi, izgubilo svoju moć i važnost.

Poglavje osmo.

Ružica traži u neprijatelja službu.

Ružica, odjevena kao ugljarsko djevojče, dodje u družtvu sa Stanom sretno na kraj šume, koja ju je do sada od ostaloga svieta lučila. Nješto joj probode srdce, kad zapazi visoke kule Jelengradske. „Ah Bože,“ reče ona, „tamo mi negdje čami otac na dnu tamnice! Što da radi? Da ga nije možda već tuga i nevolja satrla? Da li još živi? O da mi sreća bude na ruku, da k njemu dodjem! O Bože, ti dobri otče, ravnaj i upravljaj moje korake, te podaj, da ja u ljudih, ka kojim idem, milost nadjem!“ Preporučiv se tako Bogu razstane se sa Stanom te nastavi sama svoj

put. Kad se pope brdu na vrhunac, unidje na gradska vrata, koja su uprav otvorena bila, u dvorište; tu opazi kneza Svevlada u bogato zlatom i srebrom izvezenom odielu, kako je već bio ponosita vranca zajašio, a kraj njega i silu druge gospode takodjer na konjih, koji čekaju na zapovied kneževu, da se ganu. A kamo će? U lov. Ružici stanu noge klecati videć, kako se kleti neprijatelj njezinog otca širi. Morade na kamenitu klupu pokraj vratah sjesti, jer bi se inače bila srušila. Sad zatrube lovački rogovi, četa krene na put te prodje upravo mimo nje. Ružica ustane; ali oholi knez nesvrne ni okom na drkćuću djevojku, već se je žurio sa svojom družbom u polje, pa preko njega u šumu; a Ružica sjede opet na klupu. Neopisiva tuga i strah obuze joj srce. Ona si je mislila, da je najbolje čekati, dok ju tko pozove. Malo zatim dodje dvoje djece, koja ju nedaleko stojeć stanu motriti. Ružica ih prijazno pozdravi te zapita za ime. Ona joj sbilja reknu, kako se zovu, i počmu joj se umiljavati. Mali Srećko odkrije dapače košaru, koja je polag Ružice stajala, te pogleda, što da je u nutri, a Anica pruži ruku za plavim i crvenim cviećem, što no ga je Ružica za njedra zataknula bila. Ružica dade sada djevojčici cvieće, a obojoj pruži njekoliko dobrih, ranih krušakah, koje joj bijaše dobra ugljarica na put dala. Tako se ona u brzo

s tom djecom upozna i sprijatelji, kao da se već Bog zna odkad znadu.

Djeca su bila vratarova. Ovaj je baš gledao kroz mali prozorčić, što no je bio načinjen, da uzmogne lahko vidjeti, tko dolazi, tko li izlazi iz grada. Njemu se je to osobito dopalo, što se strana djevojka s njegovom djecom tako prijazno razgovara. Čisti izgovor, mili glas i plemenito držanje tako prijazne seoske djevojčice u prostoj, nu snažnoj i čistoj odjeći pade mu umah u oči. „Za svoga života nisam," reče on „tako čestita i liepa ponašanja u seoske djevojke vidio." Na to zovne Ružicu u sobu. „Što imaš na prodaju?" upita ju prijazno. Ružica odkrije košaru i pokaže mu gljive. „Pa što tražiš ti za to?" zapita ju on. „Što mi drage volje date", odvrati mu ona; „a nadam se, da nećete siroti djevojci premalo dati." — „Dobro si i baš pametno odgovorila!" reče vratar. „Čekaj malo ovdje, ja ću gljive sam u gradsku kuhinju odnieti i gledati, da ti nebude krivo. Već ih odavna nije nitko na ponudu donio, pa zato ti mogu uprav jamčiti, da će ti ih rado dobro platiti." On uzev košaru ode.

Malo za tim stupi vratarica s juhom u sobu. „Kako si ti ovamo došla, ti drzoviti gade? Tko si? Što si? Kako se usudjuješ kao tudjinka, ni nenajaviv se, umah ovamo u sobu doći? Da mi se s mjesta nosiš ili ti bacim ovu zdjelu u glavu, pa dadem psa na te nadržkati!" Djeca se moljahu

za Ružicu, te pokazivahu kruške i cvieće, što su od nje dobila. Na to dodje vratar s košarom i s novci natrag.

„No, no,“ prihvati on „nemoj se tako ljutiti. Djevojka je dobra i poštena. Ja sam već mislio, nebi li htjela kod nas služiti, jer i onako trebamo opet služavke; ali ako ti umah s početka takova budeš, to neće nikakova duša kad tebe ostati! Tà ja sam sám dobro to diete doveo u sobu.“

„E! ako je tako“ odvrati vratarica, „tad neka ostane. Ti mi pako djevojče nećeš zamjeriti, što sam se malo razljutila; jer je to naša dužnost, da na stranjske ljude dobro pazimo.“

„Vi imate pravo“ odobri Ružica; „niste bo znali, da me je vaš čovjek doveo u nutar, a i ja sam pogriešila što sam u tudjoj sobi sama ostala. U tom pogledu hvalim ja vašu revnost u izpunjenju dužnosti, te vas molim za oproštenje.“

To se njoj dopalo. Kad si joj samo pravo dao, tad je bilo sve dobro. „Buduć si ti kruške svoje s mojom djecom dielila“, reče ona, „to ćeš danas s nami objedovati. Hodi, sjedi na stolac pa jedi.“ Ružica primi zahvalno ponudu te sjedne za stol. Ono je dvoje djece toliko oko nje zabavljalo, da je jedva žlicu k ustima prinašala; nu ipak govoraše ona š njimi ljubezno i iskreno, kako je njoj bilo prirodjeno, odgovaraše na sva njihova pitanja i bijaše tako prijazna s otimi malimi, da je to mater neobično razveselilo i uzneslo.

Kad je Ružica praznu košaru uzela, da ide, objesiše se djeca na nju vičuć: „Ostani ovdje, ostani ovdje!“

„Dà, i meni bi bilo drago, da ostaneš ovdje“ doda vratarica. „Nebi li ti htjela k meni u službu?“

„O, od srca rado!“ odvrati Ružica, „pa ja bi vam sigurno vjerno i pošteno služila.“

„Dakle dobro“ reče vratarica „idi najprije kući te kaži svojim ukućanom, pa ako bude i njim pravo, možeš u subotu doći te svoju službu nastupiti.“ Vratarica naznači joj jošte plaću te, metnuv joj biela kruha i suha mesa u košaru, kaže: „Odnesi to svojim ukućanom, pa mi se sretno kući povratila!“

Ružica zahvali na daru i pohiti veselo k šumi. Stana siedjaše nedaleko od trijuh križevah pod lieskom te je uprav vezla. Čim opazi iz daleka Ružicu, ustade umah, potrči joj u susret veleć: „Hvala Bogu, draga gospodično, da ste opet ovdje! Vi ćete sigurno biti umorna i gladna. Hodite, sjedite eno ondje pod liesku, gdje mi je košara, pokriepite se malo kruhom i sirom, te pripoviedajte, kako vam je vaše poduzeće izpalo.

Ružica podje š njom. „O ti dobra Stano,“ reče ona „ti si me s jelom čekala. Ti se nisi za toga ničesa ni dotakla. Sada barma jedi, ja sam ti već objedovala. Sjesti ću se k tebi, ali dugo nemožemo ovdje ostati; jer evo već se je smra-

čilo. Pripoviedati si možemo i iduć, kao što i koji komadić krušca založiti. Stana će na to: „E pa dobro, budi na vašu!“ te se odprave umah na put.

Kad bi već prilično kasno bilo, dodje im daleko u šumu vrli ugljar sa ženom u susret. Dobri se ljudi veseliše, što joj je sve tako dobro za rukom pošlo; nu ujedno ih i misao razžalosti, što će ih taj toli mili gost ostaviti. Spuštajući se u dolinicu, gledali su veličanstven prizor: kako naime bliedi mjesec svoje srebrne trake upire o samotnu ugljarevu kućaricu, kao da ju želi sried tamne, crnom koprenom zaodjevene dolinice odlikovati. Očarani divotnim ovim prizorom dodjoše kući prije, nego su i mislili. Ružica prije, što će leći spavati, zahvali klečeć Otcu svemogućemu, što joj je početak njezina poduzeća blagoslovio, te ga ujedno umoli, da ju takodjer do sretna svršetka dovede.

Poglavje deveto.

Ružica u službi.

Subota, kada je imala otići Ružica, bijaše za ugljara i njegovu čeljad dan žalostan, dan nemio; a i Ružici dalo se na žao, što mora dobre

te ljude, i prijazan njihov stan, zamieniti bučnim gradom svoga zakletoga dušmana, na kojega kad bi samo pomislila, sgrozila bi se. Znala bo je dobro, da polazi u službu onamo, gdje ju čeka mnogo mukah i težkoćah. I doista, da se nije uzdala u Boga, te da nije toli vruće ljubila si otca, nebi se usudila taj toli mučan i opasan put poduzeti. Vriedni Miško sprovede ju sa suprugom tja do kraja šume, te želeći joj božji blagoslov i roneći gorke suze oproste se š njom. Stana pako, noseć njezine stvari, doprati ju uprav u Jelengrad.

Vratarica primi jih obie veoma prijazno. „Liepo je i pošteno,“ pohvalit će ona Ružicu, „da si svoju rieč održala. Sjedite, a ja ću vam medjutim nješto dobra donieti.“ Kad se je vratarica povratila, odkrije Ružica košaru, izvadi iz nje dva do tri poviesamca, te joj ih predade na uzdarje onoga dara, što ga je ona njezinim tobožnjim ukućanom bila poslala. — Sad bude vratarica još prijaznijom. „Pa i tvoji domari znadu“, reče na to ona, „kako se živi; mislim, da ćemo se slagati.“ Djeci donese Ružica njekoliko krušakah i lješnjakah, čemu su se ona veoma radovala.

Poslje jela razstane se Stana gorko plačuć s Ružicom. „Tà neplači toliko,“ poče ju tješiti vratarica, „tebi je slobodno češće nas polaziti. — Kadgod došla, dobro došla. Pa ako nam k tomu uviek doneseš mliečnicah, biti ćeš mi još draža.“ Stana obećav, da će to učiniti, zagrli Ružicu te

izadje sva zaplakana iz grada. Dobroj se pako Ružici, ostavljenoj od svih prijateljah i prijateljcah, činjaše, da je sama samcata na cielom svietu.

Pošto je Stana otišla, sjede si vratarica na veliki naslonjač kod peći i zovne Ružicu veleć: „Primakni se bliže i pazi, što ću ti reći!“

„Znadem dobro,“ započe ona, „da si i ti već čula, da se ja za svaku malenkost razljutim, kano ljuta zmija, da je dakle kod mene jako težko u službi uztrajati i da sam u pet godinah do dvadeset djevojakah promienila. To se dakako na široko i daleko razglasilo; nu kakove su te djevojke bile i kakovih su odurnih manah imale, na to nitko ni nemisli. Zato, da uzmogneš valjano prosuditi, tko je vjera, tko li nevjera, kazat ću ti o svakoj ponješto.“

„Prva, bilo joj ime Magda“; nu što rekoh ...! Zašto izustih ime ..?! Neću nikoga, da poimence ozloglasim ..... bila ti je tako tvrdokorna, da nije mogla gora biti. Napomenut ću ti samo jednu priliku, kojom je pokazala tu svoju toliku tvrdoglavost; a ti me slušaj, pak se čuvaj takove mane. — Magda je htjela sve bolje znati, nego ja; htjela je svagdje imati pravo, a nigdje krivo. Čuj! jednom sam joj zapovjedila, da speče pogaču, a ona ti ju sažge tako, da je više naličila veliku ugljenu, nego li kolaču; pa ipak se nije stidila u obraz mi reći, da je pogača liepo pečena

i da je dobra, da netreba bolje. Meni je to već dosadilo, pa sam ju protjerala." —

„Drugoj opet nebijaše ništa po volji, proti svemu bi mrmljala i govorila; bila je uviek namrgodjena, kao da će joj iz čela kiša udariti. Sad nije bila zadovoljna s hranom, sad opet s plaćom. Pa tko da se s takovim stvorom složi?! Rekla sam joj dakle: „Idi Barice, pak si nadji mjesto, gdje ćeš imati mnogo plaće, a malo posla."

„Treća je bila sama lienost; jer ako si ju kuda poslao, moglo se je o njoj reći, da bi ju bilo dobro po smrt poslati, ili ako si joj dao štogod, da ti uradi, nisi se opet mogao dočekati, da svrši; jer dok je ona jednu stranu lonca prala, mogla bi na drugoj repa proklijati. Bila je prelienа, da bi se sagnula; jer kad bi pomela sobu, znala bi ostaviti metlu pred vrati i volila preko nje koracati, nego ju dići, dok je napokon nisam ja digla. Svako jutro budila bi ju po deset putah. Tako ti je tvrda sna bila, da bi možda još sad spavala, da sam ju pušćala spavati. Čemu mi takov lieni stvor? Rekoh joj dakle: „Podji s milim Bogom, ili ako od lienosti nemožeš da ideš, a ja ću te dati na tačkah odvesti."

„Pred četvrtom morala sam zatvarati: skorup, meso, slaninu i druge stvari; ona je sve, pa ma gdje bilo, zanjušila i pojela, tako je bila lakoma! Ovoga proljeća jednom ode moj čovjek u polje, a ja mu podjoh u susret. Idući putem oba-

zrem se srećom i opazim, gdje iz moga dimnjaka suklja dim crn kao oblak. Vratim se dakle namah natrag kući i podjem u kuhinju, a kad ja unutar, imadoh što i gledati. Tu ti je sjedila liepa Dora pekuć si kod ognjišta svježu krmetinu. Možeš si misliti, kako sam se strašno bila razljutila na takovu nevjeru, i umah joj zapovjedih, da mi se smjesta tornja."

„Peta bijaše neuredna i nečista. Po nedjeljah i svetcih nakitila bi se, te bi izgledala kano paun, a za djelatnikah kano ciganjka, zamrljana i poderana. Da si ju takovu u žito stavila, nebi se ga doista vrebci dodirnuli. — Tu nakazu odpravi sam knez; nehtjede bo, da mu takovo strašilo namah na ulazu putnike odbija."

„Za ovom sam opet imala jednu, koja niti je što mislila, niti je na što pazila. Svaki dan joj moradoh kazivati, što imade raditi. Lonacah i i zdielah potrla više, nego li je u godini danah. Kositrene bi mi žlice izlila s napojem pred svinje. — Nemoguć podnositi te lahkoumnosti i nespretnosti odpravila sam i tu."

„Sedma je bila puna riečih, kao šipak košticah. Svaka rieč dodje po njoj susjedom do ušijuh, te prouzroči medju nami mnogo svadjah. Mogla bi biti piljaricom, a ne kuharicom u Jelengradu. — Al' stani malo, čuj! njetko zvoni na vratih, moram mu otvoriti. Sutra je i onako nedjelja, pa ćemo dosta vremena za razgovor imati. — Nu

pamti si, Ružice! ove mane i čuvaj ih se, onda ćemo, vjeruj mi, liepo u miru i slozi živjeti.“

Ružica nehtjede posve odobriti gospodaričin govor, jer je uvidila, da je ona veoma brbljava te da je lahko sama svojim služkinjam mnogu krpicu prišila. Medjutim ipak reče: „Ako djevojka samo deseti dio manah, što no ih vi nabrojiste, u sebi imade, već zaslužuje, da se ukori, a revna, čestita i uredna gospodarica nemože nikako biti s njom zadovoljna. Gledat ću kloniti se svih sličnih pogrešakah i nastojat ću, da budem čim bolja.“

I sbilja je Ružica bila čeljade, kako Bog i njegov zakon zahtieva. Izpunila bi svaku, dà — i najmanju svoju dužnost ne toliko radi ljudih, koliko radi Boga i njegove svete volje. Činila bi sve s veseljem i tolikom točnostju, da je nisi nikad trebao opominjati, a jošte manje koriti; često bi posao prije obavila, nego bi se čovjek i nadao. Dok je ona kod vratara bila, bio mu je stan tako čist, kako nikad prije. Potajno što uzeti ili pojesti, stidila bi se pred Bogom i sobom. Što si pred njom govorio, svejedno kao da si stieni govorio; susjed o tom nijedan — ni rieči. Bila je sasvim zadovoljna, pa uprav stoga uviek vesela i prijazna. Bila je vrlo razborita; kad bi što skrivila, rado je priznala krivnju moleć, da joj se oprosti. A kad bi se opet dogodilo, da je nedužno morala biti kriva, znala je šutiti te umiljatim svojim pogledom gospodaričin gnjev ublažiti.

Buduć Ružica znala tako mudro postupati, prošao bi mnogi dan bez krike i vike, čemu se je vratar veoma čudio.

Pored svega toga imala je ipak Ružica mnogu neugodnost prepatiti. Morala je naime uz svaki pa ma kako težak i prost posao prionuti: rano ustati, vatru ložiti, vodu i drva snašati, posudje prati, sobe i hodnike pometati i koješta drugo. Buduć ona ovim i sličnim poslovom nevikla, obavljala bi ih višeput uz svu svoju dobru volju malo i nespretno, radi česa bi ju znala gospodarica do zla Boga izgrditi i izpsovati.

Kad bi na večer, umorna silnimi poslovi, u sobu spavaću došla, nije namah legla, već je još časak bdila, prinašajuć sve svoje trude i muke Bogu na čast. Često bi si otvorila prozorčić te plačuć gledala u sjajno nebo i ujedno moleć slavila bi Boga velikoga: „Jaki Bože! na sve sam pripravna, samo da si tužnomu otcu išto pomoći uzmognem.“

Poglavje deseto.

Ružica dolazi k otcu u zatvor.

Puno jadovitih danah sprovede jur Ružica u službi; sasvim tim neuhvati sgode, da si otca pohodi

u zatvoru. Pa to joj upravo zadavaše mnogo tuge, tim većma, što mu bijaše tako bliza. Nu do skora zasinù joj iskrica nade. Opazila bo bješe, da je vratar ujedno i tamničarom bio. Zato ga uze propitkivati dnevice ob uznicih, dok nedočù, da joj ljubezni otac jošte živi.

Odsele bi češće molila vratara, da joj uznike pokaže; nu on bi joj uviek na to stresav s glavom odgovorio: „Prodji se te prpošnosti!“ Često bi joj se oči orosile gledajuć tanku otčevu hranu od nesmočne juhe uz nješto crna kruha i studen vode. Više putah bi uzdahnula, te sama sobom progovorila: „Ah! ja doduše mnogo trpim, ali što je to prema onomu, što moj otac pati; jer tko traje u bezkonačnoj tuzi i nevolji? — moj otac; tko gine s gladi i golotinje? — moj otac; tko vapi sveudilj k nebesom?“ .... „Jaoh, koli užasne su to muke, koje mi ljubimi otac trpi! Ja pako da tražim udobnosti? — podnipošto. Dapače podvrći ću se od sada veselo svim težkoćam, pa i bile još veće od otčevih.“

Jedne večeri, kada juha već stajaše pripravljena u zemljenih posudah za uznike, probesjedi vratar Ružici: „Ružo, hajde sa mnom, da razgledaš tamnicu, te da uzmogneš odsele uznikom hranu donašati; ja bo moram otići po poslu svoga gospodara, a mojoj se ženi to nerači.“ Na to uzev jednom rukom dasku s juhom, a drugom

prihvativ ključeve zaredi njekim dugoljatim tamnikom.

Ružica bijaše sada sva nadom opojena, da će si vidjeti otca; nu ipak ju stezaše njeki strah. Posve bi uzkolebana. Kucajućim srdcem sliedjaše vratara tamnim prohodnikom. Do mala se razabere, te učini tvrdu odluku, niti iz daleka neodat se otcu, da neprobudi nikakove sumnje u vratara te da si tako svoju namjeru neobezpješi.

Stupajuć tamnikom ustavi se vratar kod malenih i težkim zatvorom zaključanih vratah, te ih poče otvarati. Čim ih otvori, pogleda Ružica drhćuć na čitavom tielu unutar, gdje no opazi čovjeka mrka pogleda, zapuštenih vlasih i brade.

Na to progovori vratar Ružici: „Ovaj bijaše vojnik, komu nebi drùga, ali ga kartanje i pijanstvo zavede do ubojstva. Jaoh! nebih rado š njim dielio plaće, koja ga čeka." I metnuv mu unutra čorbu (juhu), zatvori ga opeta.

Zatim otvori druga vrata. U ovom ledenom zatvoru uoči Ružica žensku poput mrtvaca bliedu, u težkih okovih, razpletenih kosah, upalih licah i očijuh, punih neopisiva jada i turobnosti. Užasna li mi pogleda! Ostaviv i njoj juhu, zaključa ju, te reče Ružici: „Ova bijaše za cvatuće svoje mladosti rek bi ljepote angjeoske, samo da ju je jošte krasio i cviet nevinosti! Potvoriše ju sada ubojstvom njezina djeteta. Pa ako se to dokaže, sramotno će ju pogubiti. Često se posve pomami s oča-

janja. S toga neotvaraj pod živu glavu njezine tamnice, jer bi te mogla unesrećiti.“ —

„Samo k ovomu smijemo unići,“ rekne vratar te otvori obližnja željezna vrata; „ovaj bo je srca plemenita i umiljate ćudi. Zove se knez Milovuk Garićki.“ Biedna Ružica nemože si otca prepoznati. Suha, iztrošena lica i podugoljata brada promieniše mu obličje. Odjeća mu bijaše iznošena, niti se je znalo od kakova je sukna. Sjedio je pako na kamenitom pokraj stola sjedalu, o koje je bio lancem tako prikovan, da je mogao tamnicom prolaziti. Stol mu bijaše iztesan iz velikoga kamena, na kojem je stojao vrč vode i nješto izsušena kruha. Čim se primakne vratar k njemu, pruži mu dobri knez tužan oslabljelu desnicu, dočim si ljevicom, o stol naslonjenom, držaše glavu. Pokraj stola imadjaše staru od crvah raztočenu postelju, a na njoj nješto slame, koja bijaše pokrivena njekakovom tkaninom od proste vune. U ostalom bijaše tamnica mnogo podobnija brlogu, nego li ljudskomu prebivalištu. Prostrana doduše bje podosta, jer je bila odredjena za uhvatjene knezove; nu stiene i svod bijahu joj sve crnozelene boje od starosti. Samo jedan jedincati prozorčić, pregradjen rešetkom od jaka željeza, bijaše izdubljen u debeloj zidini; a okanca mu bijahu prahom posuta i travom obrasla tako, da je samo nješto zelenkasta svjetla u tu tamnu grobnicu dopiralo.

„Kneže!“ progovori vratar, „sutra će vam ovo djevojče hranu nositi; jer ću ja otići po poslu.“ Milovuk uze namah promatrati Ružicu. Pogled njezin nehotice ga sjeti na njegovu kćer; al uz sve to nemogaše u njoj prepoznati svoje Ružice. Čim ju već dobro očima izmjeri, zasjà mu se suza u oku, te tužno uzdahnù: „Bože moj! tà tolike veličine i starosti je i moja Ružica bila. — Ljubezni vrataru, zar niste dosele jošte ništa o njoj saznali, gdje je i kako joj je? Ja sam vas već možda sto putah za to umolio.“ —

Vratar će na to: „Bog neka znade, gdje je. Isti mjesec nemože svoje bliede svjetlosti na svako mjesto baciti, a kako da ljudi dospjevaju svakamo.“

„Bože moj!“ uzdahnù opeta Milovuk „zar nje u istinu nijedan od knezovah nije pod svoje okrilje uzeo, koji se scienjahu viernimi prijatelji, dokle me je sreća sprovadjala?“ Milovuk mišljaše ovdje po svoj prilici na vjernoga si Miška sluteć, da će Ružica biti upravo kod njega; ali toga nehtjede nikomu očitovati; jer bi tim veliku brigu zadao svomu Mišku, koji je i onako bio u velikom neprijateljstvu sa Švevladom; već izusti jedino to: „Biti će ona ipak, kako se nadam, pod rukom dobrih ljudih, koji će ju voditi po putu dobrote i čistoće. Da bi mi još samo to dao dragi Bog saznati prije, nego li me pozove njegov glas iz ove tamnice, tada bih se u miru razstao

s tim himbenim i nezahvalnim svietom, ako i nebih vidio lica njezina, što si ipak prije smrti želim iz sve duše! Jamačno mi nebiste uzvjerovao, ljubezni vrataru, da vam reknem, koli mi ljubezno i dobro diete bijaše Ružica, koli radino, koli kriepostno. Ona mi bijaše prava radost i utjeha. S toga sudim, da će dobro proći, kamo god dospije. Budi i ti, ljubezna djevojčice“, produlji obrativ se k Ružici „svojim roditeljem tako dobra i podložna.“

Na ove rieči udare joj suze na oči, koje radi miline, koje pako radi nesmiljena udesa, koji joj je otca zadesio, te htjede, da mu padne oko vrata. Al ju suzdržavaše misao, da barem donekle utaji svoju ljubav prama otcu. Milovuk tronut do dna duše upita ju: „Što je tebi, diete moje, da toli tuguješ; kakova te je nesreća snašla? Možda su ti nedavna roditelji umrli?“

Ružica jedva progovori kroz plač, da joj je majka već odavna umrla, nu otac da joj jošte živi; ali da ga nemili udes bije. Na to odgovori Milovuk: „Umiri se, diete moje! dragi Bog je to nanj poslao. On će mu i svoju ruku pomoćnicu pružiti. Netuguj toliko, kad si i onako srca premekana, već samo nastoj oko onoga, što je Bogu drago i ugodno.“ Na to preuze rieč vratar: „U istinu, Ružice! ti si premekana srca; ako ćeš i nadalje tako jadikovati, neću ti moći povjeriti taj posao.“ „U ostalom je ona, reče Milovuku, za sbilja diete milоćudno, pobožno, usrdno, posleno,

da mu neima drùga na daleko i široko. Moju djecu tako njeguje i u redu drži, da se ja sa svojom ženom nemožemo tomu nadosta načuditi. Da bi moja Anica njezin primjer sliedila, za ciela svoga života nebih mogao za to dosta Bogu zahvaliti.“

Milovuk pogleda sada Ružicu umiljato, i pruživ, joj ruku reče: „Bog te blagoslovio, kćeri moja, i branio kudgod prohodila. Uztraj i nadalje u pobožnosti i marljivosti, te se uzdaj i nadalje u Boga. Tada ćeš biti prava radost roditelju svomu, kojemu su bili mnoge noći bieli dani, dok te je na taj kriepostan put doveo. Pa u istinu, čim mu drugim možeš to naplatiti? možda blagom? . . . toga nebi htjelo njegovo milo srce primiti! Čim mu to dakle možeš naplatiti? U istinu ničim drugim, van iskrenom zahvalnosti, kojom je diete svojim roditeljem obvezano.“ Na to odvrati Ružica: „Nastojati ću božjom pomoćju iz svih silah, da zadovoljim što više toli božjim koli roditeljskim zahtjevom“, te mu poljubi ruku.

Vratar se sada odpremi iz tamnice. To upravo bijaše dobro po Ružicu, jer je već tako oslabila od žalosti, da više nije mogla ni stajati. Višekrat bi, idué tamnikom, zaostala, te bi se o zid upirala, da nepade na zemlju.

Poglavje jedanaesto.

Ružica se odaje otcu.

Ružica sprovede ostali dio večeri u žalostnu promišljanju. Uvieke joj treptjaše pred očima bliedi i u verigah sapeti otac. Njegov nebožni udes drmaše joj srcem. Jedina nada, da će se do skora odati otcu, olahkivaše joj ponješto žalost. Došav na večer u svoju spavaonicu, pade na koljena, te suznima očima stane uzdisati: „Bože, sva ljubav i ufanje moje, koji si mi do sada uviek naklon bio, budi mi i odsele u pomoći, da uzmognem svoga miloga otca u nevolji utješiti i razveseliti.“ Izza toga si legne na počinak. Nu nebijaše za nju sanka skoro do pô noći.

U jedan sat prene ju iza sna vratarica veleć, da će u dva sata vratar otići, s toga da ustane, i pripravi čorbu. Ružica ustav se potakne brzo vatru i priugotovi juhu. Vratar potroši tečno hranu, i pohvali Ružicu na dobrom kuhanju, obećav joj nagradu, samo ako bude dobro svoje poslove uredjivala, dok se povrati. Zatim uzjaši konja i ode.

Most se opet uzvijao, a ključ od vratah odnese vojnik knezu Svevladu; ovaj bo ga običavaše uviek u noći čuvati. Vratarica se opet

podade snu. A ovu sgodu uporabi Ružica, te si polagano i tiho odrieši izmedju ključevah onaj od tamnice svoga otca, koji si je dobro upamtila bila, te uzev staru tamničarevu svjetiljku, koja ležaše pokraj ključevah u ormaru, ode u svoju sobicu i probavi ovdje jošte nješto vremena. Kad se već sve umiri u gradu, stavi svoju upaljenu sviećicu u svjetiljku, zastre ju pregačom, te svukav cipele. podje dugoljatim tamnim prohodnikom do tamnice otčeve. Došav do vratah, otvori jih sasvim tihano, stupi u nutar s mračnom svjetiljkom, koju je crna čadja zidinah još mračnijom činila; al kad evo opazi Milovuka, skrštenih rukuh sjedeća na kamenu pokraj stola. Čudom se začudi Milovuk, kad mu se ukaza u tamnoj svjetlosti služavka vratareva, te u isti par uzdigne glas: „Zar si ti to, dobro diete? što te je donielo ovamo tako kasno, ili da bolje reknem, tako rano? Ta istom je noćni stražar dvie ure prezvao.“ Na to će muklim glasom Ružica: „Neka mi oprosti vaše lice, što vas sada bunim, jer se jošte, kako vidim, niste naspao. Rada bih bo s vami govoriti na samu, s toga vas i posjetih u ovo doba.“ Milovuk joj padne u rieč: „Diete moje! takovo je postupanje ubitačno po te; može bo te za cieli tvoj život nesretnom učiniti. Pa u obće valjana djevojka nesmije ni koračaja iz svoje sobe u noći, dà, valja joj vrata bolje zatvarati, nego li se ovdje ova moja zatvaraju.“ Na što mu Ružica: „Nebrinite se

toliko; u gradu sve mirno spava do rana pievca i budna stražara na tornju. Pa niti ja nisam ovamo došla bez promisli i pouzdanja u Boga, koji je jamačno i sada sa mnom, te mi korake udešuje na put kriepostan. Rada bih pako progovoriti s vami samo njekoliko riečih. Vaše naricanje za milom vam kćerkom nemože srce moje podnašati, zato dodjoh, da vam štogod o njoj proslovim."

Na utješljive ove rieči obliju starca suze veselice, te znalično upita djevojče: „Zar mi znadeš što o Ružici kazati?" . . . A ona mu odvrati: „Znadem." Sad uzklikne Milovuk: „O Bože moj! ako je to istina, to si mi ti pravi angjeo, koji me je posjetio u tamnici. O govori mi! znadeš li ju? jeda li si ju vidjela? kako živi?" Na to zapita Ružica starca, pokazav mu zlati lanac: „Poznate li ovo?" A on primajuć lanac u drhćuće ruke zavapi: „Bože moj! tà to je ona kolajna, što sam ju dao ja svojoj ljubeznoj Ružici za spomen na razstanku s opomenom, da je nikomu nedade. Ti se moraš, drago diete, š njom vrlo dobro poznavati, a ona mora vrlo mnogo do tebe držati, čim ti ju je povjerila. Valjda ti tu uspomenicu dade zato, da uzmognem laglje vjerovati tvojim viestim, koje mi ti o njoj donašaš."

„Nedade ga ona, dragi otče, nikomu," reče umiljatim glasom Ružica, „ja sam tvoja kći, Ružica!" „Ti — da si moja kći!" zaviknù Milovuk sav zapanjen. „Nemoj me varati! Moja kći

bijaše, kao što joj već i ime svjedoči, prava cvatuća ružica, a ti — ti — ne, ti nisi Ružica!“

Ružica si bje lice prije sopunom oprala, nego li se je k otcu odpremila. Ona izvadi sada iz svetiljke sviećicu, pa gle, ta svjetlost učinila je njezino liepo lice još ljepšim i dražestnijim, nego ga otac ikada prije vidio. Ona bijaše biela i rumena kao jabuka; oči joj se blistahu poput danice, a gledala je ljubko kao angjelak. „Ružice, zar si ti ovdje?“ reče u čudu otac te pusti zlatan lanac iz rukuh na zemlju. „Hodi, da te zagrlim! Nemarim, ma se srušila i ta sgrada na me, samo kada si ti živa i zdrava.“ To izustiv zagrli ju te joj lice suzami oblì; a i ona se nemogaše od plača uzdržati. „Otče! ljubezni otče!“ bijahu rieči, što jih je izustiti mogla.

„Ali daj mi, ljubezna Ružice, kaži, kako si ovamo došla? Odkri mi tu tajnu.“ reče otac. „Koja kob spravi moju Ružicu na to, da bude zadnjom služavkom ovoga grada?“ —

Ružica izpripovjedi otcu sav dogadjaj: kako ju je naime pošten ugljar u šumi primio te kako je zabrinuta za otca odlučila kao ugljarska djevojka stupiti u službu tamničara, da si vidi onoga, za kojim je svaki trenutak uzdisala. —

„Pak evo, mili otče!“ zaglavi ona. „Bog mi uslišà molitvu i izpuni želju, da te češće vidim, s tobom se porazgovorim i u svačem ti poslužim. Ja sam najsretnija kći, valja dakle da i budem

Bogu, koji je taj radostni sastanak prouzročio, zahvalna sav svoj život.“ Otcu polete suze radostnice niz obraz te prama nebu pogledav reče: „Nisi najsretnija, ali si najbolja; nu ja sam najsretniji. Koliko putih me je srce boljelo, što sam morao zlatan lanac zamjeniti gvozdenim. Ali sada Ti Bože blagodarim na toj kobi; jer da nje nebude, nebi srca kćeri svoje spoznao. Neopisiva ugodnost razlievala mi se dušom, kad mi je kralj ovaj zlatni lanac o vrat objesio; a sad kad me tišti gvozdeni, ćutim se sretnijim. Nebi ga sada, tebe grleć, zamienio blagom cieloga svieta. „Dà“, reče pogledav na zlatan lanac na zemlji, „što je zlato? — Ništa naprama krieposti i blaženosti. Ali gle, skoro pogrieših, i ta kolajna imade svoju vriednost, ne zato, što je od zlata, nego što imade na njem poučnih izrekah!“

„Evo vidiš, Ružice, Božje nas oko svuda prati; Bog ti sačuvà nevinost i dovede te u moj naručaj. Njegovom pronicavom oku neizbježè moja nevolja ni usried strašne tamnice. Knez ovoga grada podižè desnicu proti meni, što bje samo božje orudje, da nam pripravi ovo veselje. U križu je spas; jer nam Bog samo po nevoljah i patnjah pobudjuje u srcih naših mir i slast, koju ja sad evo ćutim. Neka me Svevlad u svojih bučnih zabavah i plesovih smatra za izmet čovječanstva, ja se ipak nebi š njim mienjao, akoprem mi do ponoći zvuk trubaljah i buka gostovah do ušijuh

dopire. U ovoj tmastoj tamnici živim ljepše i ugodnije o kruhu i vodi, nego-li on u svojih palačah za stolom, na kojem su odabrane jestvine i svake vrsti pića; neima bo okovah, koji bi duh priečili, da se nepodigne k Bogu, u kom mu je cilj i počinak.“

„Blago tebi, Ružice!“ nastavi Milovuk tronuto, „jer si u mladosti izkusila, što je nevolja, jer si u noći otca si po tamnicah tražila, kad su drugi za stolom, u igri i plesu vrieme tratili. Nevolja te odbija oda zla a vodi na stazu krieposti. Uzdaj se u Boga pa obdržavaj sve zapovjedi njegove, kao što si dosele četvrtu. Svladaj u pouzdanju na propetoga Spasitelja svako zlo, mrzi tašto veselje ovoga svieta i podnosi sve nevolje, pa ćeš biti sretnija, nego da si prvom kraljicom ovoga svieta.“

Saslušav nauk otčev poljubi ga u ruku te ode, buduć da je već noćobdić svojim rogom jutro naviestio.

Poglavje dvanaesto.

Ružica utjeha svoga otca.

Jedva je Ružica s vrataricom i njezinom djecom za stoł sjela, nahrupi knez Svevlad u sobu. Ona se uplaši; jer kneza nebijaše još za njezinoga službovanja u ovoj sobi. Što je drugo mogla misliti , nego da je izdana. Pošto se je malo razabrala, poče Svevlad zapoviedajućim glasom: „Odsada neimate više brige za gradska vrata, jer će je od sada četiri stražara čuvati; a vaše će samo biti, za kuhinju se brinuti, jer ću danas i sutra mnogo gostovah imati.“ — Ružici je malo odlahnulo. Knez opazi doduše njezinu plahost; nu mišljaše valjda, da taj strah proizlazi iz prevelikoga počitanja, što ga ona prama njemu goji. On se nasmjehnù i blago ju pogleda; jer mu je bilo najmilije, kad su se ga ljudi bojali i pred njim drhtali.

Ružica dadè se s vrataricom na opredieljeni jim posao. Već oko podne dodje obližnji knez s velikom pratnjom; drugi dan dodje i drugi i. t. d. dok se nije dvor napunio što konjanici, što pješaci; nu nebijaše samo po dvoru vojnikah, već po svih prostorijah ogromnoga grada. Prieko noći naložili bi si vatru te prikratili vrieme jeduć, pi-

juć i bučeć. — Sad si je Ružica mogla protumačiti, kako stvari stoje; pa i sbilja malo zatim stupi vratarica blieda kao krpa u sobu i sklopiv ruke zavapi: „Molite djeco! rat je. I vaš otac, koji je vojsku kupio, mora se spremati; sutra bo zorom odilaze.“

Kad se je sutradan zvuk trubaljah razliegao, moradè se i vratar, jedan izmedju najhrabrijih vojnikah kneževih, sa ženom i djecom oprostiti. Ružica udari s materom i dječicom u plač, kao da jim je kći. Vratar opomenù napose Ružicu, da se ga sjeti u svojih svakdanjih molitvah, da ga Višnja promisao živa i zdrava njegovim milim opeta povrati. Sad se uputi povorka po izbor junakah prieko gradskih mostovah; a za njimi Svevlad, koji je kastelanu (dvorskomu) ključe od grada predao veleć: „Evo ti, vriedni starče, ključevah! čuvaj ih danju i noći. — Nepuštaj nikoga niti u nutar, niti van; jer mi zato svojom siedom glavom jamčiš.“ To rekav odputi se i on za ostalom družbom. Buduć da je vratarica vas dan u kuhinji s posudjem imala posla, pruži joj se istom na večer prilika, da se s Ružicom porazgovori. „Ružice“, poče ona „sutra ja odilazim sa svoje dvoje djece, da si staricu majku posjetim; jer mi je glava puna ratne halabuke. Put je doduše dalek, nu barem će mi taj posjet malo srce umiriti. Gradska vrata nisu više naša briga, pa si zato možeš počinuti, samo gledaj, da uznici do-

biju uredno svoje jelo, pak da i nam, kad se vratimo, dobru večeru pripraviš.

Tek što se sutradan pomoli sunce na obzorju, gane se vratarica s djecom na put. Nitko sretniji od Ružice! — Nebijaše ti njoj puno do počinka; jer dočim bi minulih danah silnoga posla radi samo po koji časak biti mogla uz miloga si otca: to joj se sada pruži liepa sgoda, ma htjela baš š njim i vas dan u ugodnu razgovoru sprovesti. Već prije pripravi ona sve, čim bi si otcu u sgodan čas od pomoći biti mogla: saši mu od tanjega platna, što no joj ga dobra ugljarica poklonì, njekoliko košuljah i gaćah, splete čarape i priredi druge potrebštine, te mu sve to sad odnese, samo da mu nevoljno stanje olahkoti. Osim toga odnie mu mlake vode, da se uzmogne već jedanput čestito umiti; al nezaboravi i ključa, kojim da si verige raztvori. Za Milovuka, komu je bila čistoća nada sve, nebijaše veće blagodati. „Sada sam kao preporodjen“, reče on Ružici, kad je malo kasnije po umivaonicu došla.

„Vrieme je već takodjer, ljubezni otče, da izadješ na svježi zrak!“ odgovori mu Ružica te ga pozove za sobom tamnim hodnikom u prijazan vrt, u kojem je tamničar povrtelje imao. Jutro bijaše krasno, pa se s toga i dobru knezu pričini, kao da je u raj došao. „Bože!“ uzkliknù on, „ako je poslje smrti tako ugodno, zašto si ju čovjek nebi želio?“

Na to mu donese Ružica za zajutrak govedske juhe pod orah dodav, da može cio dan vani ostati. „Drage volje bi htjela uza te biti, da neimam toliko posla, nu ipak ću te, ljubezni otče, više putah pohoditi.“ Čim je ona otišla, ustade on, te šetajuć po vrtu motrio bi sunce i blagodario Bogu, što ga je tako dobrom kćeri usrećio. „Ljubav je,“ reče on nakon kratke stanke, „pravo sunce duševno, koje sve grije i oživljuje; bez nje bi sviet sbilja bio pravom pustinjom.“

Ružica, koja je otcu svomu o podne dobar ručak doniela a češće ga posjetila, prem na kratko vrieme, dodje pod večer, da ga — vajmeh — težkim srcem natrag u tamnicu odvede. Al kad oni unutra, sve je preinačeno. Prije ohrdane poput dimnjaka crne stiene sad se ugladjene i povapnjene biele, prije pod zamazan, a sad očišćen i pieskom posut. Koprivah izpod prozorah nestade, a ugodni sunčani traci dopirahu u zatvor. U postelji druga slama, a na njoj čista plahta i jastučić, kojega do sada nije bilo, u kratko — nestade svega smrada iz tamnice.

„Presretna mene!“ uzkliknù Milovuk, „doista, dobra djeca blagoslov su svojih roditeljah; jer ljubav prama roditeljem može i smradnu tamnicu učiniti rajem.“ „Ali“ nastavi on obaziruć se po sobi, „tebi je morao njetko pomoći, jer ti toga nisi bila kadra sama učiniti. Tko je toli dobrodušan bio?“

Na to mu odgovori Ružica: „Imade u tom gradu njeki star vojnik, koji se za mlada bavio zidarijom, pa se i sada ponješto u taj posao razumije. Kad se taj prije tjedan danah razboli, pošiljala bi mu vratarica na moju molbu jestvine, koje su za njega bile. Buduć da sam ga ja dvorila, sjela bi si k njemu na postelju i š njim se razgovarala. Jednom stane mi on, neznajući dakako, da sam ja tvoja kći, sa počitanjem i sažaljenjem o tebi govoriti, veleć, da je u onoj bitki ranjen i skoro poginuo, u kojoj si ti pobjedu održao; ali da si se ti bio zanj zauzeo. Sinoć ga dakle uprosim čedno, da mi pomogne tamnicu očistiti. Neoklevajuć lati se posla, te pohvaliv moje poduzeće reče: „Nije mi stalo makar Svevlad za to i saznade; jer ja samo knežstvo štujem.“

Na to će Milovuk: „Nesjećam se, da sam ja ikada tomu čovjeku šta dobra učinio, pak vidiš mila Ružice, da dobro i nakon tolikih godinah dobrim rodi plodom.“

Malo zatim ode Ružica po jelo te vrativ se reče: „Danas ćemo, ljubezni otće! za jednim stolom blagovati.“ — Objed je bio čisto i dobro pripravljen i otcu upravo po volji. Bilo je tu juhe uribanom kašicom, dvoje pečenih pilićah sa šalatom, pa zatim razna voća. Mjesto vode donese mu bocu rujna vina.

„Za Boga Ružice!“ reče otac pogledav na stol i krevet, „odakle tebi to sve, tà tvoja ti pla-

ća nedonosi toliko?“ „Ugljarka mi,“ odgovori Ružica, „pokloni bielo platno, a piliće donesè sinoć Stana; ostalo pako nabavila sam od plaće i novacah, koje su mi gosti davali za trud, što sam otvarala i zatvarala vrata.“ — Otac nezna od veselja, što da radi, pa veli: „Jeo sam već za stolom kraljevskim, ali mi nije nikada tako u tek išlo, kao sada ovdje! Bog će ti, ljubezna kćerko, tvoju ljubav obilno naplatiti!“

Ružica ćutjaše se još sretnijom; dà, u životu nebijaše toli blažena, kao upravo sada, kad je otcu u nevolji pomogla. „O kolike blaženosti za djecu,“ uzdahne ona, „koja mogu svoje roditelje u nevolji podpomagati!“ Ružica morade opet na rad, da pripravi vratarici i njezinoj djeci večeru, pa stoga i, nazvav otcu lahku noć, odjuri iz sobe. — Od veselja nedodje mu dugo san; a kad bi zadriemao, plivao bi u milinju kao nikad prije.

Odsad nosila bi Ružica uredno svako jutro svomu otcu komad hljeba i kupicu mlieka, ili dva na umak kuhana jajeta. O podne dala bi mu svoju bolju juhu, a njegovu lošu bi sama posrkala. Za večeru odniela bi mu svoj komad pečenke, a u njedjelju i gibanicu. Kadkada bi mu doniela i mirisna cvieća u tamnicu i voća, što su joj ga dobri ljudi dali. Naušnice s biserom, jedini svoj ures, prodade po ugljaru, a za novce kupovaše svaki dan po bocu dobra vinca, samo da joj otac ojača. Jedino je dakle u njem živila.

Kad se je jednom tamničar na njekoliko danah iz boja povratio, da njeke sitnarije naruči, pa tamnicu otvorenu opazio, zapanji se, te klimajući glavom zamrmlja: „Knez Svevlad toga nebi smio vidjeti; jer bi i mene takova stolica zapasti mogla, — dakako drugačije uredjena. — Što je ljepšega od čistoće!“ nastavi dalje. „Eto šaka pieska i vapna uz malo truda i napora pretvori tu tamnicu u čistu i svjetlu sobicu, dočim mnogi negledeć na čistoću u sobi kano u smradnoj tamnici čami!“

Na hodniku pako reče veoma ozbiljno Ružici: „Nije meni do toga, što si napram ovomu knezu milosrdna, što mu pomažeš, pa što ćeš mu i u buduće pomagati, već samo pazi, da neizmakne. To mu neće poći za rukom tako lasno, jer su vrata gradska dobro zatvorena. Nu samo da pokusi pobjeći, bio bi ja lišen službe i časti, te prognan sa ženom i djecom; dà, moj bi me gospodar ubio, jer sam mu se glavom zavjerio, da su uznici u dobru zatvoru. Nečini me dakle nesretnim, te mi neizvrgavaj života pogibelji.“ — Ružica mu svečano obeća, a on ode.

Poglavje trinaesto.

Ružica sluša otčeve opomene.

Dok je Milovuk u djetinjoj ljubavi svoje kćeri veliku utjehu nalazio, a Ružica u otčevih pogledih najveću blaženost ćutila, bješe se mnogo toga u Jelengradu promienilo. Grad Svevladov bijaše dosele sielo veselja i zabavah, a sada se u njegovih ogromnih palačah nastani tuga i žalost. O ratu, što no ga je Svevlad iz objesti sa njekimi susjednimi vitezi vodio, dolazahu sve to žalostnije viesti. Svevlad bje ranjen, prtljage lišen i mal ne ulovljen; pa stoga se morade u odaljenom njekom gradu nastaniti. Od kuće morali bi mu pošiljati novacah i hrane. Supruga ga nemogaše posjetiti, jer neimaše dovoljne pratnje. Strah joj nedade iz grada; znala bo je, da joj se podanici supruga više boje, nego ga ljube. Neprijatelji njegovi gledali bi svakom prilikom, kako da mu se osvete, pa stoga su i grabili hranu zanj opredieljenu; često mu se sirota žena sa kukavnom dječicom prostim objedom zadovoljiti morala. Nevolja se jošte poveća, kad su djeca dobila koze, a i gospodja od skrbi i žalosti oboljela.

Sve to doču Ružica od riečite vratarice, jer ona sama nebje nikad u gornjih sobah, gdje

no je stanovao knez sa suprugom, izim ako je možda kadikad gore posla imala. U srcu ju zazebe, kad je kneza ili koga od njegove obitelji opazila. Sve i protiva volji porodi joj se mržnja ne samo proti Svevladu, već i proti njegovoj su pruzi i djeci.

Ružica poče otcu opisivati, kako je sada gore u gradu veleć: „Neka i oni okuse, što je nevolja. Kneginja, koja je prije u lasti i slasti živila, svoju djecu na bogatu odievala, i samo posjete od prijateljicah primala, živi sad mirno i samotno, kao u samostanskoj sobici; — sad se je spoznala sa suzami i uzdasi. A i knez, onaj oholi i naduti, koji nam je mnogo jada zadao, ćuti sada silu poslovice: kojom ćete mjerom mjeriti, onom će vam se i odmjeriti.“

Ali dobroćudan otac ukori si kćerku: „Što to govoriš Ružice? Nemoj si srca mržnjom trovati! Istina je doduše, da je knez samnom nemilo postupao; bez uzroka zamrzi na me, te mi mnogo zla počini; nu zar ti nije pred očima primjer Isusov? — Zar da neljubimo one, koji nas mrze, da nečinimo dobro onim, koji nam zlo čine? — A ti da želiš zlo supruzi Svevladovoj zato, što nam je on mnogo jada zadao, — dapače i djeci, koja su nedužna, te neznadu ni desno ni lievo? Ružice! Ružice! nemoj zato mrziti neprijatelje, što ljubiš otca; jer ih ni ja nemrzim. Dà, Bože!“ reče on, metnuv ruku na prsa i pogledav prama

nebu.' „Ti znadeš, da bi ja toga kneza spasio, kad bi u ratu u pogibelji života bio, ma i svoj život za njega dao ; — a ti Ružice da njegovu ženu i djecu, ako bi te kada na pragu za milostinju molila, odpraviš i uzrokom njihove propasti postaneš?!“

„Ne,“ odvrati Ružica, „toga ja nebi mogla učiniti, već bi jim od srca rado sve dala, i š njimi dielila.“

„Dvojim“, odgovori otac, „jer kad ti nje nećeš ni pogledati, što te mnogo nestoji, kako bi jim ti što drugo učinila? Ti izbjegavaš svaku priliku, gdje bi je vidjeti mogla, kako bi ti se dakle mogla prilika pružiti, da im šta dobra učiniš? — Drugačije se dakle od sad ponašaj prama njim, pa ćeš im više dobra učiniti, kad ti bude prilika.“

„Nesvjetujem ti ja toga, da predobijemo naše neprijatelje, te da nam ono povrate, što su nam uzeli; jer da smo mi samo zato uljudni prama njim, ta uljudnost nebi ništa vriedila, dà — bila bi puka prevara. Nemože bo, ljubezna kćerko, prava prijaznost, taj nebeski cviet, iz gadna korjena sebičnosti procvasti. Ona samo niče iz čista i dobrohotna srca, ona je odsjev nebeske ljubavi, koja je dušom naše vjere, te svako u istinu pobožno srce napunjuje.“

„U istinu Bog je sama ljubav. On ljubi sve ljude kao svoju djecu. Dà, što više, on rosi, dažđi i sjaji nad istom si neharnom djecom, želeć, da

se i ova poboljšaju, pa da dodju jednoč sva k njemu u nebo. Njegov sin prolio je svoju dragocjenu krv na drvetu križa, samo da nas nevoljne oslobodi od pakla. Pa s toga valja, da i mi prama Bogu gojimo djetinsku ljubav, pa radi njega da ljubimo sve ljude kao svoju braću, dà — što više, da nekratimo ljubavi niti istim opakim i neprijateljem svojim, već ljubeć ih kao same sebe, da budemo spremni za nje i isti život žrtvovati. Otca, majku valja nam osobito ljubiti i cieniti, a više nego ove, dà — više no išto na svietu valja nam Boga ljubiti, vrelo svake ljubavi; po ljubavi bo samo dospjeti ćemo u nebo. Tko neima ljubavi, njemu neprija ni nebo; on neće ni u njem blaženim ni sretnim biti. A čije je srce zakaljano mržnjom, neima mu mjesta u nebu. Samo ljubav je vrelo prave blaženosti u nebu, koja istom čini nebo nebom.“

„Upravo s toga nam i valja ovdje na zemlji tu nebesku ljubav kao najplemenitiju biljku duboko u srce zasaditi, nju gojiti i usavršivati.“

„U srcu, gdje se uvrieži ljubav za zemaljštinom, taštom slavom, putenom nasladom, nesjegurnim blagom i promjenljivim dobrom, nemože nikako niti proniknuti prava angjeoska ljubav, a kamo li uspievati; onaj bo ju uguši u zametku njezinu poput bodljiva trna. Gospodin Bog poslao je na nas ovu biedu zato, da nam očisti srce od svakoga trunka oholosti, sebičnosti i taš-

tine; s toga lišio nas je prvašnjega sjaja, zemaljskoga veselja, što ga uživasmo u bogatstvu. Jer znaj, mila kćerko, dok nas Bog biedom pohadja, još je uviek nješto takova u nas, što se može samo patnjom i dragovoljnim trpljenjem izliečiti. Znaj, zlato moje, još i to, da Bog svoje vierne češće pohadja nevoljami samo zato, da prokuša njihovu ljubav prema sebi; s toga spoznajmo, draga Ružice, i u tom dobru namjeru i otčinsku volju predobroga Boga, pa nastojmo iz svih silah, da je neoskvrnimo mrzeć oli preziruć svoje neprijatelje; da se nelišimo dobra, što nam ga Višnji ovima pripravlja."

Ružičinu napetom uhu neizmače nikoja riečica otčeva nauka. Na opomene otčeve odvrati Ružica, milo ga pogledav svojima suznima očima:

„Tako je pravo, otče! Jao meni tužnoj! gdje sam li ja još od neba! Nu sad ću se posve popraviti; na! evo ti moje ruke. Odsada ću nastojati, Boga nada sve, a sve ljude, pa i Svevlada, njegovu suprugu i djecu kao samu sebe ljubiti. Cielu ovu biedu radostno ću podnositi, samo ako mogu po tom u dobru sve bolje i bolje napredovati. Što bo je tren sproveden u vajih prema blaženoj vječnosti!?"

Ružica, što reče, neporeče. Neizbjegava ona više djece kneževe, koja bi s pestinjom dolazila u dvorište na igru. Nepretvara se ona, kao da jih nevidi, već ih prijateljskim posmjehom doče-

kuje, s njimi ugodne male razgovore vodi, te traži uviek sgode, gdje bi jim kakovo veselje učiniti mogla. Tako izmoli jednom od Stane pitomo srnče i dvoje prepelicah, pa jih sve troje pokloni novoj svojoj ljubimčadi i to: malomu gospodičiću srnče, a gospodičnama prepelice. Domala opazi, da su ovo vrlo ljubezna djeca; zato uzme sama sebi predbacivati, što je bila tako nemila s ovima blagima dušicama.

„Ja sam si“ rekne „svoju nevolju tim još povećala — svakoga se veselja lišila; moja pogreška bje mi ujedno i kaznom. O kako mi je istinu govorio otac: bolje biti prijateljsku, miroljubivu, no srditu i osvetljivu!“

Ovakih sgodah imadjaše Ružica i više, gdje je mogla nauk otčev uporabiti, te ga udjelotvoriti.

Poglavje četrnaesto.

Ružičina odvažnost.

Njekoga jesenskoga dana, pošto je više danah dažd dan na dan kao iz kabla lievao, zasja sunce baš ivanskom jakosti. U i okolo Svevladoav grada sve je, bi reć, na novo oživjelo: sluge

razidoše se kojekuda po polju, da pospreme još zaostalu ondje ljetinu; a djeca, jedva se sunca i liepa danka dočekala, dodju s dadiljom Katom u dvorište, da se malo proskaču i proigraju.

U sredini prostranoga dvorišta bijaše krasan zdenac, obtočen zidom od liepo iztesana kamena, kojega je rtasti, po tadanjem ukusu umjetno ukrašeni krov na šest stupovah stajao; dubok bijaše tako, da je čovjek trebao četvrt ure, dok bi zajimač na kolu svitlao i opet uzvitlao. Svaki, koji bi prvi put u grad došao, čudio bi se zdencu više, no ičemu drugomu. Silni gosti, što su u grad dolaziti znali, hoteći se o grdnoj dubljini osvjedočiti, bacali bi kamenčiće unj, da saznadu, kako će dugo trebati, dok im pljusak bačena kamenčića dodje do ušijuh. Pa vjerujte mi! nebje nikoga, koji se nebi čudom čudio dugomu padanju tih kamenčićah. Voda u nutri izčezavaše vidu očinjemu. Užasno je bilo pogledati u onu tamnu dubljinu! Milovidan bijaše pojav, što bi ga proizvela spušćena u zajimaču svieća. Rumenjahna se naime svjetlost razlila po nevidjenom bezdnu; na zelenoj travici, koja provirkivaše znatiželjno izmedju kamenja, zrcalile se biser-kapljice studenvode; usljed odraza i lamanja svjetla kao da se taj ponor pretvorio plavetnim nebištem, provezenim jasnimi zvjezdicami, a na dnu ti zatreptjela svieća, tjerajuć gadne tmine, kano što rano sunce raztjeriva guste magletine. Oko občarano nemože

se do sitosti nagledati, a srce ti sve od veselja igra i kliče: „Rajska li mi prizora!“ — Zidari čisteć oli popravljajuć zdenac imali bi sijaset ljestavah, koje bi učvrstili osobitimi kukami. Ob ovom se zdencu pripovieda, da si mogao, kad bijaše bez krova, spustiv se unj, usred biela dana, kao za vedre noći, vidjeti na nebištu zviezde. Cielo dvorište bijaše popločeno, samo bi zdenac ledina grlila, a oko nje se opet vijaše brekovina, što je oku osobito ugadjalo.

Djeca se igrahu po ovoj ledini oko zdenca. Malima se gospodičnama, Ljubici i Slavici, veoma dopade skrletna brekovina, koja je upravo dozrievala; s toga jim morade Kata njekoliko grozdićah ubrati. Sad bi djevojčice one bobice obtrgale, vješto nanizale, te, načiniv si ogrljaj i narukvice, obvile si i uresile vrat i ruke. Dok se seke ovako zabavljale, bacaše Velimir kamenčiće u zdenac, izabirajuć sve to veće; dopao bo mu se šum bačenoga kamenčića tako, da je sve od veselja poskakivao. Istom što se je, zasitiv se i te igre, ponješto od zdenca udaljio, doprhnù vrebac, sjedne na rub zajimačev, a odtud u zajimač, gdje bijaše nješto vode, da se malo napije ili okupa. Smotriv to Velimir, reče si sestrama djetinjom nepromišljenostju: „Ha, gledjite, taj mi lje neuteče! Veselite se, bit će smieha.“ To rekav, stade se po kamenitom zdenčevu grlu penjati; dopuzav na stublo izpruži ruku za zajimačem, pa — jer mu

ruka nije dosegla — poče se naprezati te nagibati, dok se, izgubiv ravnovesje, nesunovrati u strašno zjâlo. Seke male, videći to, udre u strašnu vrisku i plač; a pestinja, koja je, ostaviv samu djecu, u kuhinju odsmucala, nebi li našla štogod, da polizka, dotrča sva izvan sebe, pa začuv viku i jauk maloga u zdencu, nadsune se nad zdenac i opazi Velimira, gdje visi o kuki, o koju mu je kraj od surke zapeo. Ali Kata, neznajuć što da počme, stajaše ni živa ni mrtva. Gospodja kneginja ležąše bolestna u krevetu, a služinčad razišla se, kako rekosmo, kojekuda po polju. Nigdje nikoga, tko bi joj i savjetom barem pomogao! Blieda, kô da si ju iz groba izvadio, drktaše poput šibe na vodi, lamajuć si vrh glave ruke, pa vapeć žalostno u Boga i svetacah za pomoć.

Na tu strašnu vrisku doleti Ružica bila bo je kod kuće, što je prošle noći malo vrataričino djevojče obolilo bilo; činilo se je, kao da mu se hoće kozjače izrinuti. „Znaš što," rekne Ružica polumrtvoj Kati, „ja idem u zajimač, a ti me dolje spusti — ali samo pazljivo!" To jedva dočeka dadilja. Ružica se preporuči, pogledav pouzdano k nebu zazove Svemožnoga, te stupi u zajimač. Strni bi ju prolazili, čim se je zajimač na niže spuštao, čim ju je sve mrzliji zrak propuhivao, sunce joj izpred očijuh izčezavalo, te sve mračnije postajalo. Došav do visećega Veli-

mira, poviče Kati „drži!“ i zajimač stade. Što će; kako li će? sama sobom promišlja Ružica. Posegne rukom za Velimirom, nebi li ga kako odkvačila; ali sve uzalud — ruka joj nedosegla. Pa je to bilo i mučno pače i opasno; nemogaše bo obijuh rukuh rabiti, buduć se je morala jednom držati za lanac, da se neprekobaci u zdenac. — Stanu ju na novo sve veći strni tako prolaziti, da joj se je cielo tielo u mrzlom potu okupalo. Što će dakle?...

Utekav se i u ovoj tjeskobi k Svemožnomu usrdnim vapajem iz grozne ove tame, nagnù se, dohvati maloga, odkvači ga sretno i uze u naručje. Velimir se pako priključi k njoj, obviv joj obje ruke oko vrata, bojeć se sveudilj, da nepadne. Utišiv Ružica maloga, vikne Kati: „vuci!“ Radostno vitlaše Kata zajimač, poćutiv, da je teg veći. Na jauk i kriku Velimirovu dovuče se njekako bolestna majka k prozoru, da vidi, što je sinku. Poput munje ošinuše ju rieči plačućih kćerčicah: „Velimir je pao u zdenac.“ Sirotu majku, probliedjelu s ovih riečih, kao da je već tri godine u hladnom grobu bila, držaše više prozor nego li noge — koljena joj klecahu — ruke kao da će ju ostaviti — tielo drhtaše poput šibe posried bujice — nemogaše tronuta nikud nikamo; a srce se uzruja, nakano probiti slabašna prsa. Samo Katine rieči: „Velimir visi o kuki, a sluškinja vratarićina gleda ga izbaviti,“ potaknu u ne-

mirnom srcu njezinom iskricu nade. S toga došav malo k sebi uze glasno Boga moliti — ali glas joj zapnù u grlu — no ipak neprestade ona u duhu Boga u pomoć zazivati za spas svoga prvorodjenca i jedinca. Sve to vrieme nemaknù očijuh sa zdenca. — Eto ti Ružice! Jednom rukom obvila maloga, a drugom se čvrsto držaše lanca. Pošto je Kata zajimač dosta visoko uzvitlala, učvrsti kolo, povuče zajimač za to shodnom kvakom k sebi, te htjede, da gospodičića dosegne. Ali neimadjaše jadna i od straha se sveudilj tresuća djevojka dosta snage i okretnosti, da drži jednom rukom zajimač, a drugom da primi diete iz Ružičinih rukuh. Trudi se i muči ovamo, onamo — nikako ništa! Možeš si misliti, kako bijaše sad nesretnoj majci pri duši. Jedan tren, pomislì ona, i eto neima jih sve trojice: osunovratiše se.

Vidiv Ružica, da tako neide, rekne Kati, neka neprivlači kvakom, nego neka pusti zajimač, nebi li joj možda ovako diete podala. Sad što će Kata? Izpruži ruke pa se nagiblji, što se bolje možeš, ali sve uzalud — neide ni ovako. Biedna majka nemože, to da gleda, — sumrak joj se hvata oko očijuh — zaviče slabim glasom „Oj ne tako, ne!“ Ružica je nečù, već i sama opazi, da je ovako još opasnije.

Časak, dva zamuknù; gledeć k nebu misli te misli, napokon rekne „Kato! zaniši zajimač,“ što ova umah učini ni neznajuć, čemu je to do-

bro. Kad je već Kata dobro zanihala zajimač, kaže joj Ružica smiešeć se: „Čim ti bude zajimač blizu, prihvati brzo objeručke maloga; počekaj samo još, dok ti reknem! — Sad — na — sad!“ Kata zahvati sretno objeručke maloga i spusti ga na zemlju.

Na to pruži i Ružici ruku, da joj pomože iz zajimača. Nu Ružica vidiv, da to nije baš najbolji put, rekne Kati „Ded ti radje zaniši tako zajimač, da dodje k stupu“ što Kata i svrši. Čim se je zajimač približio k stupu, odvažno zaskočiv ovije se Ružica oko stupa, pa se spusti na stublo, a odakle na zemlju. O kako joj je, vidiv se na sigurnu i čvrstu tlu, veselo srce u junačkih grudih tuklo! Sad se ona umah baci na koljena i pogledav k Bogu, koji je nju i maloga spasio uzdahne: „Dobri Bože! Tebi budi vječna hvala.“ Zatim nastavi „Kakvo će istom veselje imati moj otac, čim dočuje, da sam ja gospodičića očitoj smrti otela!“ i to joj bijaše druga misao. Zato i odhrli miloga si otca o tom izviestit. Zučuv to otac, ogrli si milu kćerku otčinskim ogrlajem uz potok suzah radostnicah, koje su mu se oborile niz vriedno i bliedo lice. „To je istom pobjeda;“ reče „ti si tim pokazala, da se umiješ nadvladati! To je doista junačtvo, koje nadmašuje junačtvo svakoga viteza, koji je i najžešćega protivnika na tle spravio. Ti si život spasila djetetu onoga, koji ga meni skratiti želi! Samo se neponosi, zlato

moje, tim činom, božje jest to djelo; on bo ti dade za njega sgodu i odvažnost, — pripiši dakle to njemu!“

Poglavje petnaesto.

Ružičino plemenito srce.

Medjutim odnese Kata gospodičića majci, koja, u ovaj tren nećuteć se ni najmanje bolestnom, poleti k njemu, pritisne ga na grudi, po stoput ga pitajuć, da li ga gdje što boli, da li si je gdje što narazio? Srećom se nebje nigdje ozledio, već ga samo popala od onoga straha smrtna bliedoća. Držeć si majka čedo ovako zagrljeno, baci se ničice pa zavapi u suzah: „O Bože! Ti si mi ga eto opet poklonio, Tebi ću ga i odgojiti.“ Ustav sa zemlje, sjede onemogla na postelju, pa će malomu neposluhu ovako: „O ti moj neharniče! Koliko si mi straha zadao svojom vjetrenostju! Toliko putah sam ti rekla, da mi neideš k zdencu, da bježiš od konjah, da nepuzaš po drveću! A to sve kod tebe, kao da bi bob u stienu bacala. Vidiš! skoro bi svoj neposluh životom platio. O što bi mi otac rekao, da te budem tako izgubila! Budi od sada poslušniji! Vidiš u kakvoj si nesreći bio; to te je sam dragi Bog

hotio kazniti za tvoju tvrdoglavost; nego opet ti se je smilovao, nadajuć se, da ćeš se popraviti, pa te samo čudom po svom angjelu spasio. Zahvali mu se dakle na tolikoj dobroti, pa odluči, da ćeš u napredak poslušnije diete biti.“

„Zaisto to ugljarevo bogče, koje te je izbavilo, sam je angjeo iz neba!“ produlji obziruć se se oko sebe „gdje je, zar nije ovdje to dobro diete? — Idi Kato! žuri se po nju, neka malo ovamo dodje, da joj se zahvalim i da ju njećim nagradim.“

Kata netom izpade iz sobe i eto je već u vratarnici kod Ružice, koja već na postelji kod bolestne djevojčice siedjaše. „Hodi taki k milostivoj gospodji! Veseli se! Čeka te za stalno liepa nagrada.“ Ova posljednja Katina rieč uvriedi Ružičinu plemenitu ćud na toliko, da je već namislila niti neići; nehtjede bo nikakve nagrade. Medjutim ipak podje, da nebude neuljudnom pa da neuvriedi radostnu majku. Zarumenjenih licah stupi čedno u sobu. Gospoja, koja je kod driemajućega sinka sjedila, pohrli joj razširenih rukuh u susret, pa negledeć njezine prostote pritisne u prostoj dvonitci (cviliku) i vuni odjeveno djevojče nježno na grudi veleć: „O dušo! kako da ti se zahvalim za taj plemeniti čin! koliku si biedu od mene odrinula, a koli neizrecivu radost učinila! Da nebude tebe, ležalo bi mi ovo mezimče, što sad evo na postelji pokojno odriemlje, mrzlo i

mrtvo eno u jazu zdenčevu. Ti si mi sinka očitoj smrti iztrgla; zatò uzimljem ja tebe za svoju kćerku, uzmi i ti mene za svoju majku. Odsad si uviek kod mene!“

„Tebe pako“ nastavi, okrenuv se Kati, ozbiljno no ipak krotko i bez najmanje srdjbe, „tebe neću više da imam u službi. Tvoja je dužnost najlaglja: djeteta nikad s oka pustiti, koja mora svakoj dadilji sveta biti, pa ti nje nisi izpunila. Ti bje skoro mjesto dadilje usmrtilja! Još danas ću te izplatiti, pa da mi se odnašaš.“

Na ovo udri zasramljena Kata u plač proseć gospodju, da joj se smiluje, te da joj oprosti. Pade na koljena, tužeć se jadna, da nezna kuda li, kamo li bi sada, i uvjeravajuć ju, da će se poboljšati.

Nu gospoja će na to: „To ti meni uviek obećaješ, ali nikad nesvršavaš. Ja se neuzdam više u te. Tà meni je samoj malo težko, tebe siroticu odpraviti, ali su mi ipak draža djeca, nemogu jih sveudilj pogibelji izvrgavati. — Idi dakle! pa vrši sdušnije u budućega gospodara dužnost.“

Svršiv gospodja s Katom progovori Ružica: „Dopustite, milostiva gospojo! da reknem koju za Katu, pa nemojte mi zamjeriti, što sam tako slobodna.“

„Istina je, pa i pravo velite, Kata je pogriešila. Njezino lahkoumje zadade vašemu materin-

skomu srcu smrtnu muku, te bi skoro bilo i života sinčićeva stalo; no ovaj grozoviti slučaj će sigurno Katu, koja nije promislila, što se može sbiti, ako djecu samu ostavi, za uviek sjećati, da nebude više tako lahkoumna i vjetrenasta.“

„Kata je pogriešila, ali je i gledala svakako izpraviti pogrešku. Nije li vjerno pomagala, dà, kako ste sama vidila, i glavu u torbu vrgla, samo da vam sinčića spasi? Zašto dakle da samo u obzir uzimljete, što je pogriešila, a ne ono, što je ona vjerno pomagala i sudjelovala u izbavljenju maloga?

Možete li vi nju, koja se toli viernom i dobrom pokazala, nemilosrdno otjerati, i razcviljenu odpustiti?!“

„Vidite! Bog vam je molbu uslišio; u istom trenu neoglušite se ni vi na molbu ove biedne! Bog je bio napram vam milosrdan; nebudite ni vi prama drugomu tvrda! Bog vam je opet poklonio vaše srdašce; dobrostiva gospojo, ubogo i ostavljeno to sirotče netjerajte od sebe! Tà i Bog oprašća spokajanu, koji se kani ozbiljno popraviti, pa oprostite i vi! Eto vam pruža dobri Bog liepu sgodu, da hvalu, što mu ju dugujete, umah činom zasvjedočite, oprostiv naime duboko razkajanoj Kati, i uzev ju u prvašnju milost.“

„O! koli se radovah s Katom i prolievah s vami vesele suze, spasiv maloga. Može li vam srce to podnieti, da prije, nego što vam se suze

radostnice na licu osuše, jadnoj Kati iztiščete tako suze pelinovke, da jih vaša blaga desnica opet neotre? Ne! Vaše je srce plemenitije!“

„Što se pako mene tiče, ponuda je liepa, ali se ja na njoj još ljepše zahvalujem. — Zašto da meni svanjiva, a ovomu da se bogčetu mrači?! Neću si ja tim mrzkim griehom duše okaljati, da izrinem iz službe jadnu Katu.“

Začudjena gospoja izbulji oči u tobožnje ugljarevo djevojče rekav: „U istinu neznam, čemu da se više divim, tvojoj odvažnosti ili plemenitomu čustvu! Tko da neusliša taku zagovornicu! — Dobro dakle! — Kata će i nadalje ostati, nego i ti moraš svakako kod mene biti! Za sada te nemogu dosta nagraditi, jerbo mi nije supruga doma, a ja — kao da sam sužnjica u ovom gradu — nemogu nikud nikamo. Nu nadam se, nebude dugo, što će doći moj Svevlad, i tebe što bolje nagraditi. Medjutim odrekni se službe, te budi mi kćerkom, družicom i prijateljicom! Imadem krasnih haljinah, kojimi ću te odmah zaodienuti; tvoje bo jest zvanje uzvišenije, no što je zvanje služavke.“

Ružicu to neobično ganù, što ju je ova prijazna i mila gospoja tako uljudno i ljubezno primila, i što je na njezinu molbu razkajanoj Kati bez odvlake oprostila. Zaćuti u srcu neograničeno štovanje prama ovoj gospoji, pa bi bila baš zato i rada kod nje ostala. Ali nezaboravi ona ni ovdje na

miloga si otca, komu nebi tada dolaziti mogla, i koji bi se izručio dvorbi tudjih rukuh. To je nju ustavljalo! Kolala joj se glavom misao, da se izda ovoj toli dobroj gospoji, da je kći Milovukova; odluči ipak prije, kao u svem tako i u tom, otca si za savjet upitati. Zato se i smjerno zahvali: „Oprostite, milostiva gospojo! ja nemogu ni te ponude primiti. Pripoznajem vašu dobrotu sa zahvalnostju. Tà jednom je stranom i bolje, da mi, učinivši koje dobro djelo, neprimamo ovdje nikakve nagrade; jer nas tada na nebu čeka. S druge pako strane posve sam zadovoljna sa svojom službom te si i neželim bolje. Stalež nečini čovjeka plemenitim, već to, kako on dužnosti zvanja svoga svršava, i tegobe njegove podnaša. Meni, služkinji tamničarevoj, mnogo se putah pružaju sgode, gdje mogu uapšenikom po koje malo dobročinstvo činiti. Stoga sam gledišta sretna i blažena; zato nemojte, da budem po vašoj dobroti nesretnom.

„Čudnovato diete!“ reče joj gospoja „nemogu te presapiti. Tvoje rieči o sreći u tamnoj vratarnici, a o nesreći ovdje u sjajnoj palači — kod mene — zvone mi čudnovato. Jesam li te i čim nadariti kadra? Zaprosi, što te volja, i, tako ti moga poštenja, dobiti ćeš, samo ako je inače moguće.“

„Kad već nije drugčije,“ privoljiti će turobno Ružica na želju gospojinu „pristajem. Nu dopustite mi samo, da si promislim, što da vas mo-

lim. Mislim, da neće biti dugo, što ćete mi zaisto moći pomoći. Za toga pako ostavite me u mojoj tami. Oprostite mi dakle, idem; nemogu bolestnog vrataričina djeteta dulje sama ostaviti.“ Ode žurno kroz vrata.

Poglavje šestnaesto.

Ružica plemenita roda.

Ljudmila, gospoja Jelengradska, odlikovaše se plemenitim srcem i riedkim umom. Znala je Ružičinu plemenitu ćud cieniti; stoga gledaše iz petnih silah, da ju usreći; nu iz svega njezina ponašanja nemogaše razabrati, što je u stvari. Mišljaše si — pa i ne bez temelja — da u toj stvari nješto otajna biti mora. Podbočiv se na ruku stane o tom razmišljati.

„Kako je došla“ mišljaše si ona „ova ugljareva djevojka do ovih čustvah, pa i do načina, kojim ih izrazuje? Odkale joj ona pristojnost, kojom je u sobu unišla, i koja ju je za čitavoga razgovora kitila? Ni najmanje se nezabuni; govoraše samnom, kao da od malenih noguh s gospodom obći, te kao da se je više i bolje gojitbe uživala! Zaisto još se više snebivam, kad si predo-

čim njezinu odvažnost, smotrenost i prisutnost duha. Koji je tomu uzrok, da neće uviek nuzame biti, dočim bi joj kod mene mnogo bolje bilo? Izza toga mora se nješto osobita sakrivati! Da li neide ona stranputicom? Ili nije li to možda tajna, koje bi se ona stiditi imala? — Nemislim. Od sada ću na nju bolje paziti.“

Ona naloži dvorskomu starini, da dobro pazi na svaki njezin pokret i stupaj. Dvorski nemetnu nje nikad s oka, pa ipak neimadjaše ništa o njoj izviestiti, što joj nebi u hvalu išlo. — Al njekoje jutro doleti stari službenik s viestju, da Ružica u kasno doba noći, kad je već sve u duboku snu, uapšenoga kneza pohadja, te se više urah kod njega desi. „To mi se njekako sumljivo čini i opasno;“ reče on, „djevojka ta mogla bi na nas strašno zlo navući, ako bi uapšeniku pomogla, da uskoči! A uz to — smionosti, kako znamo, ni nemanjka ovomu smiončetu. Medjutim još neznam, o čem se radi. Ja bjeh, što sam ikad mogao, uši napeo, da samo što god saznadem; ali nerazabrah ništa do nerazumljiva žamora.“ Uzrok tomu nesluhu nebijaše, što se je Milovuk s Ružicom moguće tiho razgovarao, već što je starina bio nagluh.

Gospodja se s toga nemanje začudi, te stade sama sobom mozgati: „Milovuk je naš najljući, dà, naš glavni neprijatelj. — To mi je moj suprug jur toliko putah rekao, kad sam ga molila, neka

toga bjednika tako nemuči. Dà, kako mi Svevlad odnošaj izmedju sebe i ovoga kneza opisà, oni su si krv i nož. To mi se nikako nedopada, što ovo djevojče s našim najgorim dušmanom u takvoj zajednici živi. Nu ja ću se glavom o tom osvjedočiti."

Strogo zapovjedi dvorskomu, da ju umah izviesti, čim bude Ružica s knezom; a drugomu nikomu u gradu da ništa nekaže o tom sastanku. Medjutim postupala bi ona osobito liepo s Ružicom, davajuć joj kojekakve darove.

Za njekoliko danah po tom dodje starina u mrkoj noći k njoj te joj reče: „Izvolite sad milostiva gospojo!" Ona namah navjesi na se surku od crne svile i podje k vratam od tamnice: „Bog i duša nije ništa hvale vriedna, što ću učiniti," uze si predbacivati. „Nasluškivati je ipak nješto zla i prosta, nu nemogu se uzdržati; jer mi dobro toga siromašnoga djevojčeta na srcu počiva, pa i za svoje sam zabrinuta." Vrata od tamnice bila su pritvorena, a u tamnici tinjaše svjetiljka. Mogaše sve razumjeti, o čem se je Milovuk s Ružicom razgovarao.

„Ala su te breskve izvrstne," reče uapšenik; „čini mi se, kan da su od one vrsti, kakve je ono deblo, što no u našem gradu uz kulu raste. Ono mi bijaše najmilije voće; ona udahnuta crven mila je oku, ugodan i liep mu je miris, a sočan i osietljiv okus." „Ah moj Bože!" primjeti Ružica.

Suza mi se blisti u oku, kada motrim ove breskve! O da mi jih je opet s onoga stabla brati, pa jih tebi, mili otče, kao i njekad u košarici, trsovim lišćem nastrtoj, donašati!“

„Hvali Bogu, golubice moja, da mi možeš i ovimi kržljavo tielo kriepiti!“ utješi ju Milovuk. „Samo deset bresakah — veliš — bijaše ove godine na ovom deblu, a plemenita ti gospodja ipak uzprkos toj nerodnosti udieli tri breskve, koje si svojima ustima strgnula i meni doniela. Ah, to jest doista dobra i predobra gospodja!“

„Zato i mislim,“ preuze mu ona rieč „da bi joj poviedala, da sam tvoja kći. Uvjerena sam, da bi znala tajnu dobro čuvati, pa bi ona i mogla kod Svevlada izposlovati, da te pusti na slobodu.“

„Nemogu nikako uz to tvoje mnienje prionuti!“ prihvati Milovuk. „Ti si nemožeš ni pomisliti, kako me on mrzi. Gospodja može dobra biti kao dobar dan u godini; ali Svevlad jest zao, opak, tvrd, pače tvrdji od mramor-kamena; u njega neima milosrdja, neima pomoći ni sućuti!“

„Nevjerujem, miljahni otče,“ reče Ružica „da je Svevlad tako okrutan te da neće, začuv, da sam ja, tvoja kći, pomoćju božjom njegovomu sinu život spasila, dopustiti, da u ovoj tamnici život dovršiš. Kad ga obkleknem i uzprosim, sigurno da će me uslišati!“

„Neutvaraj si samo toga!“ prekrši joj Milovuk rieč „Ja njega poznajem od glave do pete.

Ako mu se i dopade tvoj velečin, što mu ide u prilog, pa ako te i misli čim nadariti, to se on lje neće nikako odvažiti, mene više nemrziti i za glavnoga me neprijatelja nedržati. Mržnja mu se je razlila po svih žilah, te mu tako uzbujala u srcu, da bi prije stogodišnji hrast s korenjem izčupala, nego li nju.“

„Ali, dragi otče!“ poče opet Ružica, „da ga osvjedočim, da ti njega uzprkos svemu tomu, što je on tebe svega lišio, svedj ljubiš i da se neuzkraćuješ, njemu svako dobro činiti; da si i mene naučio, neka njega i njegove ljubim, i njim samo dobro želim i tvorim; da ja nebi bila možebit tako brzo na plač djece k zdencu dotrčala, da me nebudeš ti svojimi otčinskimi opomenami malo prije na to potaknuo, pa tako nebi jim možda maloga spasila; da si dakle ti glavni uzrok oslobodjenja Velimireva. Tà to mu mora srca omekšati, pa bilo od živca-kamena! Zar ga dakle nije moguće ničim razblažiti i umiriti?“

„Možebit je možno“ šaptne otac; „meni se barem nečini vjerojatno. Za sada nemožemo ništa pokušati, meni je ostati ovdje, dok on dodje. Sve da me gospodja i izpusti, nebih na to pristao bez njegove privolje; jer bi ju to sigurno mnoga kajanja stalo. Dà, da mi se dozvoli samo slobodno po gradu šetati, porodilo bi se iz toga tri sta jadah i mukah. Budi dakle mirna, Ružice! ja ostajem i nadalje do Božje volje uznikom. Neću, da

gospodji zadam kakvu nepriliku, Bog će i onako jednom tomu konac učiniti. No — ovaj nam razgovor neprudi, dà, samo nas uzbunjuje. Zato dosta o tom za danas!“ Milovuk zametnu s Ružicom drugi razgovor.

Saznav gospodja, što je htjela, ode natrag u ložnicu. Nemogaše cielu noć ni oka stisnuti. Viekom joj se izmienjala bol sa zapanjem u srcu. „Ova tobožnja ugljareva djevojčića,“ govoraše sama sobom, „jest dakle gospodična plemenita roda! Ona odabrà ovo priprosto ruho i službu, samo da može uz otca si biti. Od ustijuh si otrgava voće i slične poklone, što joj davah, pa jih otcu donaša. Iz ljubavi prema njemu odbì ona sreću, koju joj nudjah, pa odabrà radje podnesti svu nevolju i biedu sadašnjega stanja. Eto mi uzorne djetinje ljubavi! vesele joj majke, da još živje! Pa to djevojče, kći otca, koga mi u negvah držimo, spasì mi sinu život! Tà srce ovoga otca, koji učaše svoju kćerku tako misliti, tako tvoriti, koli mora biti puno prostodušnosti i plemenitosti!“ suze ju obliju. „Nipošto,“ rekne ona, „ovaj dobri i plemeniti muž mora slobodan biti! On mora opet svoj grad i svoja dobra dobiti! Neka se i nadalje uživaju sreće, koju su zavriedili! O da je u mojoj vlasti, odmah ga tamnice osloboditi i njemu sve njegovo povratiti! Da mi ga je još ove noći iz tamnice izvesti, i u njegov Garić smjestiti. Ali je ovo nemogućnost! Taj stari, nagluhi dvorski, koji uviek

veli, da žene neimaju glasa nit u državnih nit u ratnih poslovih, bio bi na moju zapovied dvostruko gluh. Tà nebi mi Milovuka ni iz uze pustio, a nekmo li iz grada. A niti bi ga htjeo dvorski u Gariću primiti. Svevlad čim bi samo začuo, da sam ja to zahtievala, nebi mi za cieloga života toga oprostio. Nu što gospodje nemogu svojom moćju, mogu uz zagovor i pripomoć drugih. Viditi ću ipak, mogu li što prošnje i suze unj djelovati! Samo ti, o svemogi Bože! neuzkrati svoje pomoći."

„Ali kako da se sad ponašam prama Ružici?" — mišljaše si nadalje. „Hoću li joj natuknuti, da ju poznajem? Bi li postupala š njom, kako njezinomu stališu dolikuje, kad se i onako razmirica izmedju moga supruga i njezinog otca nje nimalo netiče? Bi li ju odiela, kako to ide plemenitu gospodičnu, bi li joj sobicu u gradu priredila, pa ju za svoj stol posadila? Koliku bi to huku načinilo u cielom gradu? Stari onaj tvrdoglavac popuntav svoje sudruge, stare vojnike, nebi nikada dopustio Ružici, ni da bi riečcu s otcem progovorila. Dao bi ga doista što strože stražiti pa se nebi dalo ni pomisliti na kakov blaži zatvor. Tako bi samo dobroj gospodični biedu pomnožala, a nipošto umalila. Stoga netreba nikomu u gradu znati, da je Ružica Milovukova kći. Niti njoj samoj neću kazati, da ja znadem. Jer što bi to njoj ili otcu pomoglo? Pa u kakovu smêću bih i sebe

uplela!? Najbolje bude ovako: ja ću gledati gospodični, a kroz nju i njezinom otcu, nepobudiv nikakove pozornosti skromce toliko dobra činiti, koliko ću moći — a tajnu ovu ostavit ću kojemu sretnu času, da ju odkrije, koji i onako nije daleko!!

Poglavje sedamnaesto.

Ružica prosi za otca slobodu.

Kneginja Jelengradska pozove sutradan Ružicu k sebi te ju primi srdačnije no ikada prije. „Znadem ja“ reče joj „da si ti vele milosrdna prema uapšenomu knezu, i da mu mnogo dobra činiš; to mi se vrlo dopada, pa toga radi te i hvalim. No, dobra dušo! ti neimaš sama ništa; stoga ću od sada ja svojom kuhinjom i podrumom tvoju dobrotvornu volju podupirati. Od sada ćeš ti svaki dan k meni dolaziti po hranu i piće za kneza.“ Pa sbilja ona davaše veseloj Ružici svaki dan sve to bolje i bolje jestvine, a vino — kakva ni sama nije pila. Ona bi sve tako mudro znala urediti, da stari dvorski o svem tom nije ni slovca znao; dà, što više — ona mu i svaku sumnju, što si ju je bio utuvio o Ružici, izbì

posve iz glave. Skoro svaki dan dolazila bi dobra gospoja s djecom k vratarnici, da si posjeti — kako običavaše reći — osloboditeljicu sinčićevu. Odlikovanje i udvornost, kojom ju je susretala, olakšivaše znatno Ružici prostu službu. Pa i Ružica bi češće morala za prostih urah milostivoj gospodji u posjete, dà, što više — smjela bi sa sobom i vratarićinu djecu donieti; — to je bila milost, kojom se nije malo ponosila vratarica, pa i sretnom scienila, da ima takvu služkinju, koja si umje steći milost i ljubav i u milostivnih gospodjah.

Ljudmila izgledaše sve to želnije dolazak miloga si supruga. Pa da joj nebude pisao, da je ozdravio, te da će se naskoro povratiti, bila bi spremna poći k njemu ma baš i u tabor.

Domala — dodje i Svevlad s dvama knezovima i s većim dielom momčadi, koja bijaše š njim na vojsci. Častnici i prostaci, okitiv si kacige i mačeve zelenim hrastovim lišćem, dodju s velikim sjajem uz zvuk ratnih trubaljah ka gradskoj kapiji. Svevlad sišav s konja pozdravi i izljubi se sa suprugom i djecom, koja su ga u predvorju neopisivim veseljem dočekala, te ode uz pratnju viših častnikah, tjelesnih strašanah i prvih junakah u plemičku palaču. Pozdravivši se tako medjusobno, baci Svevlad oko na svoga maloga Velimira, koji bijaše već podobro narasao, te o kojem mu stade majka pripoviedati, kako se

je bio osunovratio u zdenac i kako ga je Ružica izbavila. Pošto sve obširno i točno izpripovjedi, kako se je sbilo, užasnu se Svevlad, te poviče: „Ti bi se indi skoro bio utopio, moj dragi Velimire! dakle te skoro više nebi bio vidio tvoj otac! Neizrecive li žalosti za mene i za tvoju milu majku! Krv mi se u žilah stinjava, čim na to samo i pomislim; Velimire, Velimire, budi mi u buduće oprezniji!“

Dok bi Svevlad tako sinku govorio, odleti majka po kobnu odjeću, te donesav ju, pokaza otcu zador, što ga željezna kuka učinì.

Svevlad promotriv pozorno zador osupnut reče: „U istinu bilo je skrajnje vrieme pomoći; samo još njekoliko konacah da je puklo — i Velimir propade. To siromašno djevojče učini nam mnogo. — Dà vjere mi, to je vrlo liepo i plemenito od njega; jest, to je mnogo od jedne djevojke! To je sigurno junački čin! Neodvlačna odlučnost i odvažnost njena dopada mi se veoma. A jesi li ju ti za to nadarila? „To sam“ odgovori ona „ostavila tebi; tà što bi joj ja i mogla dati? činilo mi se je sve premalo i nevriedno, dá sve — ništa; jer ona je tu stavila svoj život na kocku! Ja sam se samo kamenila i drvenila, gledajuć ju onako viseću u zajimaču nad onim strašnim zjâlom! Takva šta neda se naplatiti njekolikimi škudami ili žutaci, već se tu hoće nješta večega,

vriednijega i plemenitijega. Zato i ostavih to tebi, pa se nadam, da me u tom nećeš osramotiti!

Kneza to tako dirnu, kao ništa još za života; zato baš htjede, s mjesta da Ružica k njemu dodje. — Ružica dodje. Sa svom čednosti stupi ona u dvoranu, a knez ju pozdravi glasno sa veselimi podklici: „Zdravo mlada junakinjo! dobro došla ti spasiteljice moga sina! Glej, glej, na koliko se sjećam, mi se već poznamo. Dà, dà, ja te jednom vidjeh u vratarnici. Nego tada nepredvidih, da je u tebi takva junačtva. Tebi dakle ja dugujem osobitu hvalu; bez tebe bo bio bih ja nesretan otac. — Što mi je danas dan pun veselja i radosti, to bi mi bio tada pun tuge i žalosti. Zahtievaj, što te je volja, ja kriv, ako nedobiješ! „Dà," poviče onaj, koji se nije nikad vježbao u krotjenju svojih čuvstvah, iz prevelike otčinske radosti glasno „tako mi moga kneževskoga poštenja, uztražiš li baš koji od mojih dvajuh gradovah — Jelengrad ili Garićgrad — eto ti ga namah!"

Zavjerenje i zadana rieč kneževa bijahu Ružici voda na njezin mlin. Ona postoji časom, pa onda prihvati posve mirno i djevojačkom čednosti: „Vi ste, gospodine kneže, mnogo obećali, vrlo mi se mnogo zavjerili, kako su to i ova plemenita dva kneza čula. Ja bih vas mogla za Bog zna kakvu milost moliti, i vi mi je nebiste mogli odbiti. No ja neprosim nikakve milosti, samo vas

prosim za ono, što mene ide po Bogu i pravu. Dajte meni, dajte momu — otcu natrag, što ste nam uzeli!“

„Kako to? Što? Kako i kada je to bilo?“ Zapita zapanjeni Svevlad. „Ja — vas porobio i oplienio?! Tko si? Čija li si ti? Tko je tvoj otac?“

„Ja sam Ružica Garićka“ odgovori ona; „Milovuk mi je otac! Pustite mi njega na slobodu, te povratite mu sva dobra.“

Dva ona inostrana kneza, štitnici i momčad, što je ondje bila, bijahu jedno čudo. Knez Svevlad povuče se natrag za korak — dva, pa ostane tako okamenjen. Neobično duboko ga je dirnuo velečin kćerin, ali još žešće uzbuni mu se neugasivi i višeljetni jed proti otcu. U valovitom njegovom srcu zametne se strašna borba protivnih čuvstvah. Probliedi kao krpa, bacaše zabunjene poglede sad ovamo, sad onamo, sad oko sebe, te mrmljaše poluglasno: „Dao bih rado jedan od mojih dvajuh gradovah, da mi je tko drugi tu uslugu učinio, no kći toga muža!“

S nenadane te kneževe promjene, uplaše se svi u palači te jedan drugoga muče i zabunjeno motri.

Na to poče Svevladova supruga umiljatim svojim glasom ovako: „Istom prije njekoliko danah saznah, da je evo ovo na siromašku odjeveno djevojče Milovukova kći. Ona je, vidite, iz ljubavi prama biednomu si otcu došla u naš grad te stu-

pila u službu kod tamničara jedino s toga, da uzmogne zasužnjena si otca pohadjati, njega u onoj samoći tješiti, posluživati mu te š njim svoj težko zasluženi zalogaj u tamnici dieliti; božanskom strpljivosti podnosila je sve hire tamničarave žene, kod koje nit najuboža seljakinja nemogaše obstati. Ona je najteže poslove obavljala, koji su za nju morda i sto putah teži bili. Srce malo da mi nepukne od jada, kad ju moram više putah s prozora gledati, gdje no, prem plemenite krvi, nosi jadna na glavi pun škaf vode, ili gdje kô najposljednja služavka pomeće dvorište. Nastojala sam doduše, da saznade kakogod, da mi je njezin rod i stališ poznan; no neusudih se ipak brez tvoga znanja odlučna koraka glede toga učiniti. Ah! Jedva sam već čekala tvoj povratak. Dragi Svevlade! Mili supruže! Daj, da dobrostivost i čovječnost tobom zavladaju. Mà sve da i nije Ružica tvojega sina od smrti izbavila, to bi te već njezina djetinja ljubav prama biednomu joj otcu ganuti morala, da se s otcem njezinim pomiriš.“

Na to će Nikolić, jedan od onih dvajuh knezovah: „Tako mi moje britke sablje! ja nebih, vjeruj mi, ni časa počasio a ni promišljao, što da učinim; ono bo, što je ova djevojka svomu otcu učinila, nadmašuje i ono, što je vašega sinčića smrtne propasti oslobodila. Oslobodjenje djeteta bila je časovita smionost i odvažnost duha, kakva se i u manje plemenitih dušah kadikad pojavljuje;

no dugotrajne i težke muke, koje je djevojče ovo sbog svog otca podnašalo, dokazom su njezina velika duha. Takvo djetinje srce jest pravi alemkamen, kakvih se malo nadje.“

Branislav, drugi izmedj one dvojice, nastavi ovako: „Da je tebi, Svevlade, Milovuk ikada neprijateljem bio, on bi ti se bio doista čestito osvetiti mogao. Tà dok si se ti daleko na turskoj medji za domovinu borio, bijaše on, kojega ti za najljućega svoga dušmanina držiš, u tvom gradu, a ključevi od tamnice bijahu u njegove kćeri. Zar on nije mogao tu priliku upotrebiti te, dogovoriv se s ostalimi uznici, od kojih bi sigurno devetorica izmedju desetorice uz njega pristali bili, zar velim nije mogao tvoj grad noćju zapaliti, te u onolikoj smetnji, koja bi nastala, podbrusiti pete? Doista Svevlade, neimaš uzroka, da se srdiš na poštenoga Milovuka!“

Svevlad stoji kao okamenjen i niem. Težko odiše te si rubcem hladan znoj sa zažarena čela briše. Mislio bi, da od svega, što se je do sada govorilo, ni riečce nečù. Oči svih su u njega uprte; a Ružica baca pogled suznih svojih očijuh prama nebeskom svodu. Grobna tišina vlada u dvorani.

U to pristupi bliže k njemu njegova supruga te poče ganutim glasom: „Preljubljeni Svevlade! Samo ću ti još nješto reći, ali me, molim te, pazljivo slušaj, dok sve izgovorim!“

„Ti, mili supruže, mniješ, da ti je Milovuk najveći neprijatelj, nu u tom se ljuto varaš; jer da je on sbilja takav, za kakva ga ti držiš, zar bih ja, vjerna tvoja supruga, mogla i samo pomisliti na njegovo izbavljenje!? Jok! dapače bih te još nagovarala, da još strože na njega paziš. A da si se ti glede njega ljuto prevario, osvjedočiti ćeš se i tim, što ću ti sada saobćiti.“

„Ja sam, vidiš, jedina u gradu saznala, da je Ružica Milovukova kći. Do onoga časa, dok nije pred nami sama toga očitovala, nije nitko o tom ni slovca znao. Tvoja služinčad, kojoj si čuvanje svoga grada izručio, nije ni slutila takova šta, kao što ni ti. Isti tvoj dvorski nebi bio morda nikad na to došao, da Ružica noćju kneza u tamnici pohadja. Ja jedina, brineć se više, no itko za tebe i tvoj grad, nastojah saznati s kakvom namjerom Ružica tamo noćju hodi. Ah! nemogu vam izreći, da nepocrvenim od stida, da sam u kasno doba noći, kad se je otac s kćerju u tamnici razgovarao, dolazila pred tamnicu te na vratih prisluškivala, što njih dvoje govori. Tako sam te, mili vojno, ljubila, te sam svojima ušima čuti htjela, da li se morda tudjer kakve po te pogubne osnove nesnuju. Otac i kći nemogoše ni posumnjati, da tkogod na vratih prisluškuje. Nu, dobri Bože, što sam morala čuti! Stajala sam vam tude zastidjena, čuv, koli je blage duše tvoj sužanj! Tà on nezna za nikakvu mržnju i osvetu proti tebi! On je čin svoje

kćeri ne samo odobravao, nego ju dapače i sám na to bodrio. On ju je otčinski opominjao, da nas ljubi i da nam, gdjegod uzmogne, dobro čini. Da joj on nije takovih opomenah davao, doista nebi bila nikad tvojega sina oslobodila. Pa zato mogu punim pravom reći, da za izbavljenje svojega djeteta moraš najvećma zahvalan biti Milovuku. Kako bi takav čovjek mogao biti tvojim dušmanom? Ah! kako se možeš još na njega srditi!?“—

„Tà zar si još neodlučan, zar još dvojiš? Svevlade, ti nemožeš, dà — nesmiješ odpustiti Ružicu iz ove dvorane, da joj neuslišaš molbe! — Bože milostivi! omekšaj mu ti srce, kad mu ja nemogu!“ — —

Netom primumlja Svevlad skoro nerazumljivo: „Neka Ružica slobodno uzme Garić-grad sa svim, što je njekoč njemu pripadalo; nu Milovuk mora ostati ondje, gdje je!“ Govoreć i izgovoriv to, ni nepogleda si supruge.

Sad se ova obrati prama svomu sinčiću, te mu reče ganuto uz potok suzah, koje joj se oboriše niz turobno lice: „Dodji der ovamo Velimire, te moli otca za svoju osloboditeljicu, da joj njezinu molbu u cielosti usliša! Kleknimo pred njega! Ja ću ti pomoći . . ., ja ću govoriti, a ti za menom!“

Nevino djetešce, videć, gdje mu majka plače, zaplače i samo, te spustiv se na koljena podiže drh-

čuće ručice te poče razgovetno i u srce dirajućim glasom ovako, kô što mu je mati govorila:

„Dragi otče! Nemoj biti tako nemilosrdan! Nepromišljaj se tako dugo, bi li — nebi li oslobodio Ružičina otca! Vidiš, Ružica se nije tako dugo otezala, staviti si život na kocku. Ona je mene, tvoga sina, iz zdenca izvadila, izvadi i ti njezinog otca iz tamnice! Ona je izbavila mene grozne smrti, koja bi me bila snašla u onom ponoru, nedaj ni ti, da njezin otac umre u tamnici. Ona je tebi, preljubleni otče, povratila mene, tvojega prvorodjenca, povrati i ti njezinog milog otca. Tà neodvraćaj se otče od mene! Gledji ovo lice i ove suzne oči, kojima te sada zrijem i motrim, nebi ti sada gledao, da nije bilo Ružice! Ove bi moje ruke, koje sada sklapljajuć prama tebi dižem već odavna u crnoj zemljici gnjilile...!

„Prestani! Dosta je!“ presječe mu Svevlad. Zahman je htjeo sakriti suze, koje mu se niz lice oboriše, te koje se po njegovu mnienju junaku nepristoje. Obrativ se izza toga Ružici, nastavi: „Vaš je otac, Ružice, slobodan, ja mu povraćam njegov grad sa svim, što k njemu spada. Ja sam š njime nepravedno postupao... Otac, koji je takvu kćer odgojio, nemože biti nepošten!“

„Hvala ti, Bože!“ zavapi sada plemenita Ljudmila, te stane plačuć supruga si grliti, a Velimiru reče, neka si otcu poljubi ruku. Ružica

bijaše kô u nebu. Oba ona dva kneza proplaču te pruže Svevladu svoje desnice.

„Vi ste plemenita duša,“ reče Branislav: „do sada sam mnogo do vas držao, od sada ću još više.“

Nikolić nastavi: „Postupaste, kao što se pristoji poštenu Hrvatu. Pravednim biti više vriedi, nego hrabrim; sebe svladati više, no neprijatelja pobjediti.“

I ostali knezovi, koji su u palači prisutni bili, te od kojih su se mnogomu oči suzami nakvasile, zametnuše veseo razgovor o tom, dà, stadoše glasno vikati: „To je liepo! To je pravo i hvale vriedno! A na posljedku poviknuše svi gromkim glasom: „Živio Svevlad sa svojom dobrom Ljudmilom i Velimirom! Živio Milovuk sa Ružicom!“ —

Poglavje osamnaesto.

Ružica izvješćuje otca o njegovu oslobodjenju.

Plemenita čuvstva, koja su od ovoga zanimivoga dogadjaja Svevladovom dušom zavladala, pretvore ga sasvim u drugoga čovjeka. Budući osvjedočen, da je svoju grdnu i neprijateljsku strast ugušio te glas razuma saslušao, ćutio je neobično veliku radost, kakve nije ni onda

osjetio, kad je najžešćega neprijatelja svoga pobjedio! Kao što se izza oluje nebo razvedri te sunce liepo zasjaji, tako se odsad u uzburkanu njegovu dušu nastani mir, a radost nutarnja sievala mu je već iz očijuh. Dà, i sam mali Velimir opazi to te reče otcu: „Sad me i ti, otče, milo gledaš, kao i majka i Ružica, sad te istom rado vidim i ljubim.“

Nakon male stanke pristupi Ružica k Svevladu te mu se vrlo ganuto zahvali. „Nemojte mi, čestita gospodično,“ odvrati on, „na tom toliko blagodariti. Ja bih gorji bio od nerazumne živine, da sam se na vašu molbu oglušio. Pustimo to — te hajdmo brže k Milovuku u tamnicu, jer držim za grieh, ako ga samo koji časak u njoj zadržim. Za svoju slobodu ima najviše vam zahvalan biti, pa mu i vi to prva javite; nu i ujedno ga molite, da mi oprosti nepravde, koje sam mu učinio.“

Gospoja Ljudmila namigne svomu suprugu te ode š njim k prozoru, gdje se muče o nječem razgovarati stanu. Tu ti on njekoliko putah glavom zakima u znak, da mu je pravo. Po tom reče Ljudmila Ružici: „Hodite prije za čas s menom!“ Rekav to odvede ju u jednu od svojih sobah, u kojoj je ležala odjeća i dragocienosti pripravljene Ružici za onaj čas, kad se opet bude u svoj stališ namješćala.

Tudjer si ponajprije opere lišce, koje joj je od sunca već pocrnilo bilo; a gospoja Ljudmila po-

češlja ju jednostavno, nu krasno; obuče ju zatim u dragocjenu suknju i prsluk od plavoga baršuna umjetno izvezen srebrenimi gajtani. Na glavu joj metne dragocjenu ukosnicu. Tako bijaše sada Ružica prekrasna, a po punu njezinu lišcu prosula joj se bjeloća i crven; uvojci plave njezine kose spustili joj se niz sniežni vrat sve do ramenicah. Gospodja Ljudmila uprla sada oči svoje u nju, nu nereče ništa u hvalu njezine ljepote, bojeć se, da se nebi morda djevojka svojom ponesla ljepotom.

Na to donese gospodja Ljudmila krasan iz crno ulaštene orahovine vrlo umjetno zlatom urešen kovčežić. „To su," reći će otvarajuć kovčežić, „dragocienosti pokojne vaše majke. To je meni moj muž, oplieniv Garić-grad, poklonio. Nu ja jih nikad nisam rabila; držala bo sam za sramotu, da se riesim zaplienjenim blagom. Ja sam ih uviek smatrala vašom svojinom, te sam vrlo željno izčekivala onaj čas, kad vam ih uzmognem opet predati. Primite jih dakle evo iz mojih rukuh. Nemanjka nijedan kamenčić niti biserovo zrnce."

Ružica primi iz Ljudmilinih rukuh dragocienosti, vruće i srdačno joj se zahvaljujuć. Po tom otvori kovčežić te stane pregledavati sjajno drago kamenje i kakleći se biser. Sa svim tim nebijaše onako radostna, kako si ju je Ljudmila predstavila bila. Netom potekoše Ružici suze niz bielo lišce, a ona poče ovako: „Mila majko! koja mi sad

počivaš u hladnom grobu, koli se živo sjećam tebe, motreć ovo drago kamenje. Ah! samo kao takova uspomena imaju za me njekakvu vriednost.“

„Evo, vidite, milostiva gospodjo,“ nastavi obrativ se, „ovaj prsten s alem-kamenom bio je zaručni moje matere; ovaj niz bisera dobila je od naše banice na poklon, kad se je vjenčala; ove pako dragocjene naušnice od moga otca, kad sam se rodila. — Bože mili! čini mi se, kao da ju evo pred sobom vidim, nakićenu ovim biserom i dragim kamenjen. Ah! koli smo slabi mi ljudi: biserja onoga evo još, kamenčići su ovi dragi upravo onako još i sada svjetli, — a ona je sada gruda crne zemlje i hrana crvah! Što bi bio čovjek, taj najplemenitiji stvor, da neima u njem ječega, što duže traje, nego ovo ljeskajuće se kamenje!“

Po tom uze Ljudmila ovako: „Draga gospodično! Suze, koje se u vaših očijuh blistaju, vriede više, no sve ovo biserje, a vaša su plemenita čuvstva dragocjenija od ovoga dragoga kamenja. Kad se i vi pretvorite u prah i pepeo; kad istog ovoga tvrdoga kamenja nestane, biti će vaša plemenita čuvstva još uviek nakit plemenitoga duha, te će ga ljepše riesiti, nego što vas sve ovo drago kamenje riesiti može.“

Gospodja Ljudmila izkiti sada vlasi Ružičine caklećim se biserom, natákne joj na uši ljeskajuće

se nauhvice, a na prst alem-prsten. Ružica se nasmjehne te reče: „Ovaj prsten mogli bismo baš izostaviti, jer se nepristoji za moju mladost, budući je samo zaručenim djevojkam slobodno prstenje nositi.“

Al na to će gospodja Ljudmila: „Nemojte! Eto upravo pristaje na kazavac. Nataknite ga samo pa ga nosite; jer doista zaslužuje ruka takove kćerke, koja je svomu otcu toliko dobra učinila, da se draguljî kiti.“

Poslje toga odprati ju gospodja Ljudmila upravo do vratah od tamnice. Ružica otvori brzo vrata te poviče ulazeć: „Ti si, ljubezni otče, božjom pomoćju sada oslobodjen!“ ... Nu kako se začudi, vidiv si otca u svečanoj narodnoj odori, te ona dva kneza, Nikolića i Branislava, uzanj stojeća. To se je sve dogodilo po Ljudmilinu naputku.

Ona je naime svomu mužu otajno rekla, neka za toga, dok ona Ružicu, kako se za njezin stališ pristoji, uredi, Milovuka dade obući na kneževsku; neka ga knez Nikolić i Branislav malo priprave na to, da mu nebi morda nenadana radost škodila, al neka ga priprave tako, da nesaznade, da mu je oslobodjenje tako blizo, a to sve s toga, da nepokvare Ružici veselja, što će ga ona prva o njegovom oslobodjenju izviestiti. Ona su dva kneza sbilja posao taj radostno na se uze-

la, te mu dapače sami njegovu zaplienjenu odjeću doniela i kod oblačenja pomagala.

Milovuk duboko ganut zagrli si milu kćerku te joj prosbori: „Draga Ružice! Božjom pomoćju izhrvala si pobjede, kakove čitave vojske nikad izvojštiti nebi mogle. Sila oružja bila bi mogla zauzeti samo tvrdju Jelengrada te Svevlada samo tjelesno svladati; nu divna moć tvoje iskrene djetinske ljubavi svladala je njegovo tvrdo, okorjelo srce te ga je iz najvećega neprijatelja pretvorila u najboljega prijatelja. Hvalimo zato Boga! Bog je sve to mudro rukovodio i tvoju djetinsku ljubav blagoslovio, te su ti trudovi tvoji željenim plodom urodili!“ Sad tekar spazi Milovuk, da je Ružica toli krasno izkićena biserom i dragim kamenjem. „Nuto!“ reče, „Bog ti je podielio više nego si ga i molila; ne samo da ti je oslobodio otca, već ti je i povratio sve dragocienosti pokojne tvoje majke, za što ga zaista nisi ni molila. Često sam promišljavao i grozne suze lievao, sjetiv se, kako si ti svoje naušnice, tu posljednju dragocienost od onih sretnih vremenah, iz ljubavi prama meni prodala! Nu zato ti dade dobri Bog obilnu naknadu, kojoj se ni nadala nisi. On je vjeran naplatitelj, te nas na gradjuje obilnije, nego se i nadamo.“

Oba ona kneza čudiše se divnoj ljepoti Ružičinoj. Branislav joj rekne: „Doista ste, plemenita gospodično, nagrdiv si liepo i umiljato lišce —

mnogo za otca žrtvovala! Vi ste sbilja liepa kô angjeo."

„Ružica se zabuni s te nenadane pohvale te zastidiv se obori oči. Nikolić, drugi od one dvojice, nastavi: „Mnogo vriedi ljepota u gospodične; nu djetinska njezina ljubav prama otcu daleko ju nadkriljuje. Ona kô angjeo s neba dolazaše u tamnicu, da ublaži otčeve boli, a sad dodje, da mu javi oslobodjenje, koje mu je kod kneza izposlovala."

Ružica saobći sada otcu molbu Svevladovu, da mu naime oprosti. Milovuku potekoše suze niz lice. „Vidiš li mi suze", — reče, „a i znaš, da sam mu već odavna oprostio!" U taj čas otvore se od tamnice vrata, a unutra stupi Svevlad s Ljudmilom i Velimirom. Milovuk i Svevlad podavši si junačke desnice na pomirenje zagrle se bratski. Mržnji nebje tu više ni traga; oba oćutiše slast pomirenja, te si vječno zavjeriše prijateljstvo.

Dobri se je Milovuk jošte nječemu osobito radovao, što je naime gledao pred sobom onoga dječarca, komu je Ružica život spasila. Sav onemogao od prekomjerne sile iskrenih čuvstvah sjedne na kamenu klupu u tamnici, položi Velimira preko krila te pogledav ga suznima očima blagoslovi i reče: „Drago diete! Bože daj, da budeš danas sutra svomu otcu i materi na radost, a domovini na korist i diku."

„O čestiti kneže“, uze mati Velimirova „da Bog dao, te nas sinčić tako uzljubio, kao vas vaša kći, i eto nas tad sretnih roditeljah!“

Riedki taj dan zaključi se sjajnom večerom u velikoj milovidno izkićenoj gradskoj dvorani. Milovuk i Ružica bijahu u pročelju. Pokraj Miluvuka sjedjaše Svevlad, a do Ružice Ljudmila. Svi su gostovi bili široke volje, a osobito Svevlad, kojega nisu još nikad tako vesela i zadovoljna vidjeli, kô što danas. Tà i sam reče: „Nikada se za svoga života neobradovah, kao danas. A tomu bijaše uzrokom nerazložna mržnja na te, premili Milovuče, koja mi je svako veselje ogorčavala! Ah! koliko se blaženstva i sladkosti uživa u miru i ljubavi! Sad tekar spoznajem, da omraza i neprijateljstvo dolaze od vraga, a ljubav i prijateljstvo od Boga!“

Stol se uljepšao miomirisnim cviećem, srebrnim posudjem i rujnom moslavčinom. Pred Milovukom bijaše nješto, što mu je osobito radost uzmnažalo: kupica, iz koje je on obično doma u svom gradu pio, te ju kao uspomenu od svojih djedovah vrlo cienio. Ružica, koja je to odmah spazila, zahvali se za to gospodji Ljudmili milim pogledom.

Dignuv se prvi Svevlad, napì zdravicu Milovuku i Ružici, te izpije za nje punu čašu. Nikolić i Branislav sliedeć Svevlada nazdrave takodjer rečenoj dvojici, a Milovuk se svim zahvali, al ne-

izprazniv svoje čaše primetnù: „Ovoga se vina, mili druzi, moramo čuvati; jer bi moglo i onakova junaka svladati, koji niti uzmiče pred dušmanom, niti se boji turske demeškinje.“

Svevlad se nasmjehnù, jer mu se dopalo, što mu hvale vino. Medjutim je i dobro znao, kamo Milovuk timi riečmi nišani, pa baš zato i reče: „Dobro se jošte sjećam, kako si nas ti, dok smo u kraljevu dvoru bili, uviek opominjao, da budemo umjereni u pilu. Pravo si imao; nu nebrini se, dobre ćemo volje biti, al pokraj svega toga pameti nezapiti. Držimo se naših starih običajah u ovakovih prigodah. Svaki od nas dakle sada napij liepu zdravicu, a ti Ljudmilo, i vi, gospodično Ružice, morate se takodjer s nami kucnuti.“

Ljudmila i Ružica se kucnuše, nu — rek bi — ni nepokvasiše ustnah jakom moslavčinom. — Od svih pako zdravicah, što su se kod te svečanosti napijale, dopadnu se svim najbolje Milovukova; „Živjeli svi Hrvati u slozi i ljubavi, te se nikad radi malenkostih nesvadjali!“

Branislavova: „Dao Bog, te se sve Hrvatice u kriepostih i ljubavi prama domovini natjecale s gospojom Ljudmilom, plemenitom Ružicom i pokojnom Milicom!“

Nikolićeva: „Odgojili nam svi roditelji svoju djecu tako, kao što su Milovuk i Milica svoju kćercu; a sva djeca ljubila i štovala svoje roditelje, poput Ružice!“

Napokon zaključi Svevlad red zdravicah ovako: „Čili i zdravi bili svi roditelji! nadario jih Bog dobrom djecom, te dočekali toliko veselja š nje, koliko je postigao Milovuk kroz svoju Ružicu!“

Poglavje devetnaesto.

Povrat dobarah Ružičina otca.

Sliedećega dana još u zoru dodje Svevlad u Milovukovu sobu obučen u putnoj haljini: „Milovuče!“ poviče mu, „već sam odavna svoje momke iz postelje iztjerao, i zapoviedio jim, da se priprave na put; htjeo bo sam s tobom uzagrebce put Garića, da ti grad i imanje izručim. Al će na to moja žena, da još neidemo; jer da će grad valjda u veliku neredu biti, od kad u njem nitko osim prostih vojakah nestanuje.“ „Pa i sbilja“, nastavi smješeć se, „ima u tom pravo; ja se tomu nebih bio ni dosjetio. Pa zato ostani ti s Ružicom još koji dan ovdje kod nas. Proživio si mi ovdje vrlo mnogo žalostnih danah; hajde da bar sada njekoliko radostnih sprovedemo!“

Ta se ponuda Milovuku veoma dopadne. Odu dakle u veliku dvoranu. — Domala dodju Nikolić i Branislav sa svojimi štitnici. Svi sad sjednu za stol, da doručkuju. Po doručku oproste

se Branislav i Nikolić sa Svevladom i Milovukom, te odu kući sa svojom momčadi, koja jih već i onako u dvorištu željno čekaše. „Ti ćeš pako Milovuče“, reče po tom Svevlad „pregledati ponajprije sa mnom grad moj, a poslje objeda ćemo u lov.“

„Eto, gle slikah mojih pradjedovah i prababah.“ Svevlad bi skoro kod svake slike stao, te bi mnogo koječega o svakoj pripoviedati znao, a Milovuk ga vrlo pozorno slušaše.

Izza toga odvede ga Svevlad u svoju oružanu, gdje je vidio starinskih mačevah i sabaljah, buzdovanah i oklopah; tu je bilo kacigah, štitovah, pušakah i lumbaradah; a bilo ti je tu takodjer i više drotenih rubačah, oklopah — ne samo za knezove, no njekoliko i za konje.

Prošli su zatim cielim gradom, Svevlad bi ga svagdje opreznim učinio na ono, što je vriedno bilo pozornosti; tako mu je medju ostalim pozornost svrnuo na jelene, koji su bili po svodanih hodnicih naslikani, te na umjetno načinjenih glavah imali prave naravske rogove od nevidjene dužine. Odu po tom u dvorište, gdje mu je Svevlad pokazao velike svoje staje i vilovite konje. Izza toga morade Milovuk š njim i u podrum; tu je opet vidio množinu ogromnih bačavah, napunjenih dobrim naškim vinom, te se morao od svake vrsti vina, hoćeš nećeš, okusiti, Napokon odu gledat zdenac u gradskom dvorištu. Obojica

zavire u onu groznu tamu, te jim sve stanu strni tielom prolaziti, pomislivši, kako se je diete unj sunovratilo, te kako se je Ružica usudila spustiti u njega. Milovuka obuzè na novo neopisiva radost, motreć junački čin svoje kćerke; isto poćuti i Svevlad, sjetiv se svoga izbavljenoga sinčića. Od radostnih čuvstvah svladani ogrle se ovdje oba otca, te se iskreno zahvale Bogu na sretnom izbavljenju toga mezimca.

Dok je Svevlad Milovuka tako po gradu vodio, pokazivala je i gospoja Ljudmila Ružici sve svoje pokućtvo, ormare s bielahnim rubjem, sitna svoja vezila te mnogo koječega drugoga. Najposlje otvori Ljudmila njeku zaklonjenu sobicu, u kojoj je bilo mnogo ormarah, a u njih rublje i liepe odjeće, koje je Svevlad u Gariću pokupio te u Jelengrad donio. „Kao što ćete se osvjedočiti“, reče joj plemenita gospodja, „nemanjka nijedan komadić. Ja sam sve to brižno čuvala i to ću mahom odpremiti u vaš grad. Kazivali su mi, da je najljepše od ovih stvarih sama vaša majka vlastitima rukama načinila. To je zaisto dokaz neumorne njezine radinosti i ljubavi prama vam, jer se vidi, kako se je već onda brinula, da vas što bolje obskrbi. Božji je blagoslov s ovimi stvarmi, pa zato vam se ni nisu mogle za uviek oteti.“

Ružica izjavi želju, da bi rada još jednom vratarnicu vidjeti. Ljudmila pristane na to dragovoljno, te se obie spuste dole. Iduć preko dvori-

šta pridruži jim se i Milovuk sa Svevladom, koji su upravo od onoga kobnoga zdenca išla. Stari vratar bio se je svalio u naslonjač, da se, došav s puta, malo odmori. Začuv Svevladov glas, skoči sa stolca, otvori vrata, a pred njim stojaše Ružica.

„Ah, Ružo," zaviče on, „a dà! Htjeo sam reći, gospodično Ružice! Bože dragi! što sam doživio od vas. Tà stupite u sobu. Tako! — Dà dà! Prije bih bio vjerovao, da će se nebo srušiti, nego da je moja služavka gospodična Garićka. Tà takova što nebiva na svietu. Ja, vjerujte mi, i sada još dvojim, da li je tako, da je kneževa kći taj pod, na kojem sada stojim, tako čisto pometala. S druge se strane opet čudim, što sam takov glupak bio, te nisam još prije opazio, da ste vi kneza Milovuka kći. Jučer vrativ se s puta, začujem veseo žamor medju ranjenimi vojaci; ja jih pitam, što se je sbilo, a oni mi stanu pripoviedati taj riedki dogadjaj. Sad mi je istom puklo medj očima. Tà zato ste vi i bili tako milosrdna prama osužnjelomu knezu! To je sve liepo, te ja hvalim vašu djetinsku ljubav, a Bog vas je i naš dobri gospodar Svevlad, kao što vidim, za to obilno nagradio. Nu da ste vidili moju Baru, kako se je ta čudom čudila. Tà malo što se nije onesviestila. A i pravo joj jest! Neka vas sada moli sama za oproštenje radi svojih psovkah i grubjanštinah, kojimi vas je toliko putah počastila." —

Djeca se vratareva od tobožnjega straha stiskala u kut od sobe, a Ružica pristupi k njim te jih običnom svojom umiljatostju nagovori. Djeca se time ohrabriše, te joj Anica reče: „Ali si ti, Ružo, sada liepo nagizdana; sve je, što imaš, liepo i novo, dà, i lice ti je sada drugčije, nego prije.“

Na to će mali Srećko: „Ništa zato. To će mi biti još draže, samo ako Ružica ostane kod nas u službi, jer tako dobre djevojke nedobimo lje nikad više.“ Svevlad se s ostalimi tomu sladko nasmija. „A gdje vam je majka?“ upita na to Ružica djecu. Mala Anica odgovori: „Baš je bila kruha u juhu urezala; eno zdjele još na stolu.“

„Nu“ nastavi Velimir, „začuv da idete vi, pobjegne iz sobe, kao da ju je tko potjerao.“

Ružica ode po tom na vrata, koja su iz sobe u kuhinju vodila, te domala dovede vratarìcu u sobu.

Uboga se žena porumeni od stida, videć pred sobom Velimira i Ružicu sjajno obučene, a i svoga gospodara Svevlada sa suprugom si Ljudmilom. Od stida bi i straha čas porumenila, čas opet pobliedila kô krpa. Nu ipak poče drhćućim glasom: „Volila bih, nego Bog zna što, da se mogu pred milostivim gospodarom i gospodaricom sakriti; jer će sad svi doznati, što sam sve milostivoj gospodični govorila, kakva li sam joj imena nadievala. Nu da sam znala, kakova je ro-

da moja Ruža, te što će se š njom još sbiti, bila bi sasvim drugčije š njome postupala."

Gospodja Ljudmila progovori joj: „Draga moja vratarice! Svaki, i najprostiji i najsiromašniji, jest stvor Božji, to je najveća plemenština, s kojom se nijedna druga nemože uzporediti. Najsiromašniji će prosjak, samo ako je u ostalom pošten, na onom svietu dopasti slave i sreće, prama kojoj je ova vremenita kô kapljica prama moru. Upravo radi toga je naša dužnost, da sa svakim liepo postupamo. Vi se, kô što vidimo, kajete, te vas je stid, što ste se prama vašoj njekadanjoj služavki onako zlo ponašali; nu vjerujte, još većma bismo se mi morali kajati i sramiti, kad bismo uboge na ovom svietu oholo prezirali, a na drugom ih u slavi božjoj vidjeli."

Vrataricu obliju na to suze, te stane Ružicu za oproštenje moliti. A Ružica joj ovako odvrati: „Mila Baro! Ja bih vam višeputah bila štogod kazala, nu nedržeć onda za probitačno čuvala sam za sgodniji čas, koji je evo sad došao; s toga vam moram već sada koju reći. Prije svega moram pred vašim dobrim gospodarom iskreno izpovjediti, da ste u vrlo mnogom obziru dobra. Vi ste svomu mužu brižljiva i vierna supruga, djeci dobra majka, te vrla gazdarica. Vi ste neumorna u poslu, te kod vas svuda vlada red i čistoća. Vi štedite, ali škrta niste, te siromakom mnogo dobra tvorite. K tomu ste prama svakomu prijazna

i uslužna, dok se štogod nesbude, radi čega se razsrdite i odmah razpalite, te se onda nemožete više svladati; tada govorite i radite, što neide ni u kola, ni u saone. Ta je vaša jedljivost uzrok, da sama sebi i drugim oko vas život ogorčavate, te ste razvikana kao zla žena. Dà! dapače tvrde, da ste bez razuma, a to zato, što se toli riedko njim služite, te dopušćate da s vami strasti gospodare. Ohrabrite se već jednoč, te skršite toga vašega silnika, tu strast! Služite se razumom; Jer, vjerujte mi, kad čovjeka obhrva nagla ljutost, može se o njem reći, da je izgubio za onaj trenutak pamet, to jest, da je lud. Promislite samo, da nam uztrpljivost i miroljubivost Bog zapovieda, te odlučite u ovaj čas, da ćete se u tom popraviti. Tu svoju odluku ponovite svako jutro i večer, dà, i danju predočiv si Boga, te ga molite za njegovu pomoć. Ako vam to odmah za rukom nepodje, nemojte duhom klonuti, nego si sve boljma i češće odluke ponavljajte. „Drvo se neruši s jednoga udarca“ veli naš narod. Budite postojana te ćete svoju jedljivost, koja vam je najveći neprijatelj, lahko svladati. Po tom, kad opet dobijete služavku, kojoj nemanjka dobre volje, nezahtievajte, da joj umah s početka sve onako brzo od ruke ide, kô što vam. Nežalite truda, da ju u svem podučite, ako što odmah neshvati, kažite joj isti posao višeputah; radi njezinih manah opomenite ju ljubezno i materinski, te će se ona

tako uputiti, pa vas štovati i ljubiti. Doista, ako se te svoje velike mane oslobodite, štovat će vas svi kô ženu, kojoj neima drùge. Vjerujte mi Baro, da mi nije stalo i da neznam, kakva ste, nebih ni polak toga bila rekla. Posluhnete li me, te tako uzradite, biti ćete sretna i častjena, a ni Bog vam neće svoga blagoslova uzkratiti."

„Tà govori, kao kakav propovjednik" reče Svevlad. „To je govor, koji bi si mnoga ženska, — izuzamši moju — a i mužkarac morali zapamtiti, te si po njem svoj život udesiti. Gospodično Ružice! Ala ste vi razborita i svestrano naobražena djevojka! Što se mene tiče, ja ću si već iz vašega govora zapamtiti, što na me spada. Sve je, što ste rekli, jednako s onim, što mi je pokojni otac uviek govorio, nu tom razlikom, da je on to sve izrekao poslovicom: „Ljuto sirće svoju posudu kvari."

Njekoliko danah izza toga spreme se svi na polazak u Garić-grad. Milovuka i kćer mu Ružicu pratjaše osim Svevladove obitelji i množina oružanikah i svečano odjevenih slugah. Glas ob onom, što se je u Jelengradu sbilo, bješe se već svuda raznio. Kojimgod bi Svevladovim selom prolazili, stajale su ciele hrpe znaličnih ljudih, kojim se je radost s pomirenja obijuh knezovah na licu poznala, te koji su baš želili vidjeti tu djevojku, koja je toli ljubezno s otcem postupala i diete s tolikom odvažnostju iz zdenčeva jaza izvukla.

Tomu se je Milovuk vrlo radovao, te mislio, da će u selih, koja pod njega spadaju, još veće uzhićenje vidjeti. Nu došav u hatar svoga spahiluka, neopazi skoro nikoga, — činilo se je, kao da su svi poumrli, pa s toga mu se stanu svakojake misli u glavi radjati; nu jašuć kroz vrata od svoga grada, zapanji se vidiv dvorište puno ljudstva. Tu bijahu poredani njegovi podanici svi u svečanom odielu. Na desnoj strani bijahu mužkarci, na lievoj ženske. U ime svih imao je Milovuka pozdraviti ugljar Miško. Stari kastelan bješe ga naučio dug govor; Miško dakle poče ovako: „Svietli gospodaru! Budući, da ste — — — — dočim smo — — —“ i tu zapne. Nu odmah dodje k sebi i reče: „Oprostite, dobri gospodaru! Ovaj čas, kad vas ugledah, izpadne mi sve, što sam bio naučio i neznam vam ništa drugoga reći, nego da sam pripravan namah umrieti, samo kad mi je Bog dopustio, da doživim ovaj toli sretan dan.“ I ostali svi biše tako ganuti, da su jecajuć svomu gospodaru uzkliknuli srdačan „živio!“

Milovuk i Ružica, videći toli obilne suze radosti, proplaču sami, te tako plačuć prelažahu sredinom sakupljena puka u dvor. Na dvorskih vratih opaze Nikolića, Branislava i mnogo drugih plemićah i knezovah sa svojimi ženami, djecom i mnogobrojnom služinčadi — sve u svečanom odielu. — Prva je bila Stana, ugljareva kći u liepu, čednu odielu, bielijem od sniega, izkitjenu svakovrstnim cviećem

u rukuh joj grimizan jastučić, izvezen srebrom i zlatom — a na jastučiću ključevi od grada. „Plemenita gospodično!“ poče ona, „Vi ste svoga otca ne samo tamnice oslobodili, nego mu svojom djetinjom ljubavju i njegov grad s ostalim zadobili, primite zato ključeve od grada, te jih izručite svomu otcu.“ Ružica primi od Stane jastučić, te ga pruži otcu, koji s njega ključeve uze i pri tom pobožno prama nebu pogleda. Sjetio se on tada na onu noć, kad su ga upravo pred ovimi vrati u gvoždju okovana na kola bacili, kako su ga po kiši i mećavi odveli u tamnicu, te kako je Ružica plačuć i i naričuć za koli trčala. Upravo zato morao ga je ovaj toli sjajni doček, što ga je Ljudmila uredila, tim većma u srce dirnuti. Plačuć predloži: „Prije nego preko praga moga grada stupim, hajdmo u crkvicu te se zahvalimo Bogu, koji je sve tako liepo ravnao i na dobro obratio. On je našu tugu pretvorio u radost. Hajdmo dakle pa mu odpjevajmo iskreno: „Tebe Boga hvalimo!

Svi dakako pristanu na to, te se š njime upute u crkvicu. Poslje toga bude priredjen veliki objed u dvorani za velmožu, a za puk dole u dvorištu. Milovuku bijaše veoma dugo čekati, dok bi se objed svršio, s toga ode prije svršetka u dvorište, da se medju svojimi podanici, kô otac medju dobrom djecom, razveseli. Najprije potraži on svoga poštenoga starca Miška ugljara i njegovu ženu.

„Dobri starče, vjerni slugo!“ prosbori mu on, „koji si sa svojom pobožnom Jelom moju kćer u svoj stan primio, ti nesmiješ više moj dvor ostaviti; nego moraš do svoje smrti ovdje biti. Ja te imenujem konjušnikom, to ti je služba, kojoj si možda vieštiji nego paljenju uglevja; zar ne, da još i sad kô mladić na konju čvrsto sjedjeti umiješ!? Tvoja pako Jela, koja mi je za mojega sužanjstva liepu čistu rubeninu slala, neka bude u mojem gradu ključaricom, a Stana, koja je mojoj kćeri u nevolji bila viernom drugaricom, neka joj bude i sad u sreći.“

Tako je Milovuk sve stolove obilazio, te je svakomu gostu nješta ugodna prišaptnuo. Tu nije bilo dakako svih Milovukovih podanikah, — tà tko bi jih i pogostio sve na jednoč; s toga je Ljudmila samo stariešine za sada pozvala š njihovom djecom negledeć, da li su bogati ili siromašni, a drugim obeća, da će jih Milovuk drugi put počastiti. Mnogi su od tu desećih se prije za Milovuka uživali razne mjesečne podpore, nu odkad je gradom bio zavladao Svevlad, uztegne i njim te podpore; što začuv Milovuk, obeća jim, da će se te podpore opet u buduće davati.

I onako već razigrani podanici Milovukovi uzraduju se još većma na tu zadanu rieč, te neznadoše od radosti, što da počmu. Svi izjave tu Milovuku, da su pripravni za njega sve — život i

imetak — žrtvovati. Svevlad, koji je takodjer dole bio došao, te slušao ove razgovore, reče: „Doista više vriedi blagost nego nasilje; više vriedi, da te ljube, nego da te se boje.“ Na to mu Milovuk odvrati ovako: „Onaj gospodar jest po mom mnienju najsretniji, kojega se zli boje, te kojega dobri ljube.“

Poglavje dvadeseto.

Dalji udes Ružičin.

Ružica je sa svojim milim otcem od sada sprovadjala u istinu dane radosti u Garić-gradu, a i Svevlad je od sada bio sasvim drugi čovjek. On bi često od ovo doba sa svojom Ljudmilom pohadjao Milovuka i Ružicu, te ga u svih stvarih za savjet pitao, — što je ne samo njemu već i njegovim podanikom od znatne koristi bilo. Isto tako je i Milovuk s Ružicom često dolazio u Jelengrad; Ružica je štovala i ljubila Ljudmilu kao drugu majku, te bi ju svašta pitala; htjela bo se je još uviek koješta naučiti, znajuć dobro, da od znanja glava neboli. Ta uzajemna ljubav znatno jim je zasladjivala i oplemenjivala njihov život.

Nu prodje tomu već dobrano vremena, al

Svevlada i dobre Ljudmile neima u Garić-grad, dà, kad bi mu i Milovuk poručio, da će ga posjetiti, odbio bi mu tu ponudu svakojakimi razlozi. Nakon poduljega vremena dojaši ipak Svevlad na bielcu u Garić-grad, te sišav s konja, liepo jih umoli, da ništa neotežu, već da odmah idu š njim u Jelengrad. Njegovo cielo držanje pokazivaše, da se nješto osobita sbilo, nu on jim ipak uzroka nethjede kazati. Medjutim Svevladu za volju zaputi se Milovuk s Ružicom. Došavši u Jelengrad nemogoše skoro Ljudmile ni pozdraviti, tako jih je silio, da samo njega sliede, dà, on ih je — rek bi — silom vukao. Sliedeć ga dakle dodju u hodnik, koji je vodio u bivšu Milovukovu tamnicu. „Bože dragi! Tà kamo me vodiš, Svevlade," reče mu Milovuk. „Strni me prolaze od užasa! — tà što ćemo na miestu žalosti?" doda Ružica. Svevlad samo šuti, te došav do vratah od tamnice otvori jih.

Kako li se nije čudio Milovuk stupiv u njekadanju svoju tamnicu i vidiv, da nije više, što je bila, već da je bogato urešena kapelica sa više odugih, milovidno bojadisanih prozorah. Ne samo, da je bio žrtvenik prebogato i liepo nakićen, već je bilo tu i po zidovih prekrasnih slikah: bl. djevice Marije, sv. Roka, sv. Ilije, sv. Marka i mnogih ugodnikah božjih, a nad glavom pojedinoga svetca poviše zlatnih zviezdah u znak nebeske slave.

Milovuk i Ružica nemogahu se dosta načuditi krasoti te kapelice, tako jim je srcu godila. „Nečudim se nimalo“ reče Svevlad „što vam se ta promjena toli dopada; jer se tomu niste ni s daleka nadali. Sad vam valjda nebude žao, što vam nisam dopustio, da me polazite, dok se kapelica jošte gradila. Za sve to nepripada nikomu drugomu slava, nego vrloj Ljudmili; ona bo je jedina znala u mene potaknuti tu misao. Slušajte samo, kako se to slučì. Jamačno se sjećate, kad smo vas jesenas kući pratili. Došavši natrag, uprosi me Ljudmila, da zavirimo u tamnicu, gdje si ti tužne danke boravio. Premda mi se nije dalo, to me ona ipak nakon dugoga moljakanja sklonù, te podjem š njom onamo. Prispjev na odlučeno mjesto, uzklikne ona sasvim uzhićena: Gle! što sve nemože djetinska ljubav učiniti; evo pretvorì tamnicu u prijazan stan!“ „Pravo veliš“, primetnem ja „prije kad bi na nju pogledao, srce mi se je od strahote paralo, a sada ti je krasna kao kakova kapelica.“ Na to će ona sasvim veselo: „Liepa li ti se, mili moj, nametnù misao, koju sam i ja zamislila.“ Uzdahne zatim te nakon male stanke produlji: „Ta mi je misao na um onda pala, kad ugledah dvorsku kapelicu u Gariću. Ovo pridvorje nije za ništa tako pristalo, kao za kapelicu, s toga mislim, da nebi Bogu ništa milijega i dražega učinili, nego ako bismo Mu u znak zahvalnosti kapelicu sagradili, koja bi baš

liepo dičila naš dvor. Dosada moradosmo i onako službi božjoj u seoskoj crkvici, što no se pod briegom nalazi, prisustvovati. Tà to nam bijaše više putah i nepriličnо, a gdjekad skoro i nemoguće. Da pako sagradimo posebnu kapelicu, podigli bismo spomen, za koji bi nam zahvalni potomci vience ljubavi pleli.“ Taj mi se njezin predlog vrlo dopadne, pa s toga ganut i reknem: „Ovdje neka više nestenje i neuzdiše zarobljenik. Bolje se dolikuje, da Bogu iz dna duše zahvalimo na milosti i milosrdju, što nam ga izkazà, izbaviv nam sina po gospodični Ružici i pomiriv me s knezom Milovukom.“ Tako eto postade ta kapelica.“

„A sutra će ju još pobožni opat Nikola kao posvećeni biskup blagosloviti,“ pridoda gospodja Ljudmila te nastavi: Nikolić, Branislav i mnogo drugih plemićah i knezovah prisustvovati će toj svečanosti ujedno sa svojimi suprugami i djecom. Nu najdraži ste nam vi, vriedni Milovuče i draga Ružice! Mi smo čvrsto uvjereni, da ćemo vas u svojoj sredini vidjeti; jer da vas nije, sigurno nebi ni te svečanosti bilo. Nedvojim, da vam se nebude srce od dragosti razigralo.“

Blagoslivljanje kapelice za bogoslužje bijaše svečanost, puna krasote i ganuća. Poznani plemići i knezovi dodju sa svojimi u obrečeno vrieme u najsvečanijoj odori. Knezovi kacigom na glavi, u oklop obučeni i mačem opasani, poredaše se s obadvie strane žrtvenika; supruge jim bijahu kao

na kakovu najveću svetkovinu u crnini, izvezenoj sa zlatom, a gospodične u bjelini, viencem na glavi. Mali Velimir i njegove dvie sestre padoše na koljena pred žrtvenik te, uzdignuvši svoje ručice, moljahu. Tko jih je gledao, pomislio je i nehotice: to su angjeli u pùti.

Sva kapelica bijaše nakićena bršljanom i zimzelenom, a žrtvenik tek odtrgnutimi ružami. S obadvijuh stranah žrtvenika opazio se je jednaki broj voštenicah, a miloduhi oblaci tamjana sukljahu pod priestol Svevišnjega. Divan bijaše to prizor!

Vriedni opat Nikola s biskupskom kapom na glavi i palicom u ruci podje k žrtveniku, a više ga svećenikah sprovadjaše. Došav pred žrtvenik, okrene se k množtvu te opaživ njihovo smjerno ponašanje, proslovi jim po prilici ovako:

„Mili u Isusu! Povod tomu, što se njekad tako grozno mjesto u prijatnu evo kapelicu pretvori, nije drugi nego ljubav dobrih roditeljah prama svomu sinu, koji bude iz velike pogibelji izbavljen, i ljubav dobre kćeri prama otcu, komu je na ovom mjestu mnogo dobra počinila. Evo danas će se blagosloviti, da se Bog u njoj štuje, i da se svaki spomene neizmiernih dobročinstvah, što no jih od Stvorca prima.

„Pripoviest, što nam današnja svečanost pripravlja, daje mi gradivo za moj govor; nu da čednosti njekih mojih slušateljah nepovriedim, neću pripoviesti napominjati, a i onako je malo ne svim

manje više poznata. Nu neda mi se ipak na ino, nego da njekoliko riečih roditeljem i djeci prosborim, buduć mi njeki štovani roditelji sa svojom dobrom dječicom u oči upadaju. —“

„Čuditi se moramo mudromu uredjenju božjemu, kad vidimo, gdje su djeca — stvor na zemlji najvriedniji ljubavi i pomoći — izručena brizi roditeljah; diviti se moramo ljubavi roditeljah prama djeci, što no jim je u njihovo srce usadjena; snebivati se moramo, kad vidimo, da sva dobročinstva toli tjelesna, koli duševna, što jih djeca počamši od svoje mladjahne dobe uživaju, od nikoga drugoga neproizlaze, no od dobra otca i blage majke. Neizmierna ljubav roditeljah prama djeci nije ništa drugo, nego jasan dokaz, da Bog djecu osobito miluje.“

„Kamo sreće, da bi svi roditelji oko toga nastojali, da svojoj djeci vjernu sliku najveće dobrote predstave! Povedite se roditelji za Bogom, koji nam se ne samo za hranu, piće i odjeću stara, nego se takodjer i brine za naše podučavanje, te koji nas, nagradjujuć i kazneć, potiče na dobro, a odvraća od zla. Bože daj, da ljubav roditeljah prama djeci nikad neugasne nagnućem na zemaljske strasti, što djecu osobito kvari! Čeznuće za svjetovnimi stvarmi, razsipna veselja i divlje strasti nebile nikad ljubavi na putu!“

„Ponosite se, draga djeco, sa srećom, kojom vas je Bog, davši vam čestite roditelje, usrećio! Vi,

sinci i kćerke, koji ste već djetinsko doba navršili, obazrite se više putah na sladjahne godinice, koje vam pružahu najsretnije dane vašega života! Zar se nesjećate, kako vam roditelji sve u sgodno vrieme dadoše, štogod trebaste? Otac vam nije nikakova truda žalio, samo da vam bude srce na mjestu, a majka dielila je s vami svaki zalogaj! Sigurno niste zaboravila, kako je brižna majka za vrieme vašega bolovanja kraj postelje bdila. Da nepadoste u kojekakve pogibelji, čuvaše vas skrb otčeva i majčina njega. Čim vas je kakova bieda snašla, utekoste se u njihovo krilo, a oni vas umiriše. Oni vas učiše sboriti milim jezikom. Nikad im nije dosadilo, na ovo ili ono pitanje odgovoriti, osobito ako je bilo liepo i plemenito. Kad bi se sa svojom braćom povadila, bijahu oni pomiritelji te vas neprestano na bratinsku ljubav i slogu poticahu. Zadovoljnost otčeva nad vašim ponašanjem i mili posmjeh majčin godio je vašemu srcu većma, no Bog zna kakovi darovi.

„Iste kazne bijahu vam neizmierne blagodati. Znam, da se nemožete ljubavi božjoj dosta načuditi, koju vam izkazà počam od prvoga dana, kad no ugledaste božje svjetlo, pa sve do dana današnjega. Štujte dakle svoje roditelje, po kojih vam Bog mnoga dobročinstva podieljuje!“

„Budite jim poslušna i pokoravajte se svakomu migu njihovomu. Kud oni okom, tamo vi skokom; a to s toga, što se š njimi u izkustvu i

razboritosti nemožete ni s daleka uzporediti, a kamo li jim prednjačiti. Bježte crnu nezahvalnost te nedajte, da vam se u srce uvuče. Nebilo joj traga! Pogriešite li u kakovoj stvari, budite iskrena, pa se nepretvarajte; jer se iz himbe i podmuklosti radjaju mnoga zla. — Premda jim nemožete dosta na tolikoj ljubavi zahvalna biti, pokažite se barem vriednimi te ljubavi; pritecite jim u pomoć u dnevih njihove starosti, da još ono malo danah u zadovoljstvu i veselju sprovedu, te da slast srču, gledajući kako su jim djeca zahvalna. Zadovoljite se koricom hljeba i čašom vode; pa i bolje jest, da vam bude i najprostije platno odjećom, nego da vam roditelji s oskudice uzdišu. Samo na taj način izpunit ćete četvrtu zapovjed Božju! Blagoslov božji pratit će vas do hladna groba, a onkraj njega biti ćete dionici Njegove slave.“

„Sad uzdižem svoje oči prama Bogu, komu se ovaj žrtvenik posvetio! Nezaboravimo, braćo i sestre u Isusu, nikada, da smo svi njegova djeca, te da On uviek nad našim životom bdije i tvrdu nadu goji, da ćemo se ukazati vriednimi Njegove ljubavi.“

„Svi roditelji, koji svoju djecu iskreno ljube, neka budu uvjereni, da jih Bog ljubi. Kakova je to utjeha u nevoljah i tugah, nisam kadar izustiti! Svakomu se otcu, koji tako svoju djecu ljubi, naberu i nehotice suze na licu, buduć je uvjeren,

da ga Bog mnogo više ljubi, nego li on djecu. Od veselja i čuda nezna, bi li prije zaplakao, ili bi li mu se divio!“

„Samo ona djeca mogu Boga svojim otcem zvati, kojim je duboko u srce usadjena ljubav, počitanje, pouzdanje i poslušnost napram roditeljem. Jedino takova djeca mogu Boga, kao svoga najboljeg otca nada sve ljubiti te u svih protivštinah postojano uztrajati. Samo ona djeca, koja se odhranjuju u medjusobnoj ljubavi i slozi, a ne u mržnji i zavisti, smiju kao sinovi božji sve ljude svojom braćom nazivati. Napokon takovu djecu neće strah napadati, kad im valja s ovoga svieta poći; jer idu u otčinsku kuću, gdje je neprestano veselje.“

„Bože, otče nebeski! Svrni okom na nas, te nam podieli svoju presvetu milost, da se medjusobno, kao djeca jednog otca, bratinski ljubimo, da se za sirote zauzimljemo pa da od svake skvarenosti sačuvani budemo. Samo na taj način sačinjavat ćemo na zemlji jednu obitelj Višnjega, na koju Ti, otče nebeski, toli milo gledaš. Bila Ti, o Bože, ova kapelica na slavu i na ljubav medju nami! To nam podieli, o svemogući Bože, po Isusu, gospodinu našem. Amen.“

Po dovršenoj službi božjoj krenu svi u dvoranu, gdje jih čekaše prostrt stol. Tek što su za stol sjeli, začuje se zvuk trubaljah u dvorištu. Svevlad i ostali plemići i knezovi priteku k pro-

zorom, da vide, što je to. Na veliko svoje začudjenje smotre četu konjanikah blizu dvora, a njekoji sluge nahrupe na vrata kličući: „Evo bana!“ — Čuvši to plemići i knezovi htjedoše mu u susret poći; al eto ga već u dvorani, praćen od mnogo vitezovah. Bijaše pristar čovjek, uzrasta velika i rudastih vlasih. Premda su mu vlasi već posiedili, gledao je još vatreno poput mladića. Najprije pozdravi Milovuka i pruži mu desnicu rekav: „Mili moj kneže Milovuče! Hotio sam vam prvi donieti viest o pobjedi, što no ju održasmo nad neprijateljem pomoćju vaših vojnikah, te se ujedno u ime kralja na tom iskreno zahvaliti; nu jučer istom dodjoh kasno u noći u Garić-grad. Čim je počelo svitati, sjednem na osedlana konja, pa evo dodjoh sa svojimi pratioci ovamo — osvjedočen, da sam i vam, kneže Svevlade! dobro došao.“

„Zar ne“ nastavi glasno ban, obrativ se k Svevladu „da se niste ni s daleka momu dolazku nadao?“ Zatim opet malo tišim glasom: „Kralja snadje velika radost, čuv, da ste se s Milovukom pomirio. To je i meni vrlo milo i drago.“ Svevlad nije već znao od veselja, što da radi. Milost kraljeva i banova djelovaše nanj toli silno, kao da se je napio rujne moslavčine.

Ban ugleda sad vriednog opata te pošav k njemu prosbori: „Velika mi radost srce obuzè motreć vas, častni otče, pred sobom, a to tim već-

ma, što nam — svjetovnjakom — takova sreća malo kada u dio pada; nekažete bo se nikad svietu, već ste vaviek u manastiru, kao što vam to i dužnost nalaže.“

Tad se obrne ban prama suprugi Svevladovoj veleć: „Premda sam nepozvan gost, sjedam ipak, plemenita gospodjo, za stol, uvjeren, da mi toga nećete u grieh upisati. Ujedno vas pozdravljam sa svojimi vitezovi kao domaćicu! Obrativ se k Ružici, kazà joj, da će joj nješta poslje obieda priobćiti. — Zatim pozdravi sve ostale plemiće, knezove, gospodje i gospodične pa zaključi ovako: „Neću da vam svojim govorom dosadjujem, već posjedajmo svi za stol! Ugledajte se samo u mene, neće lje nijedan gladovati, buduć sam se putem čestito iztaštio. Gospodja Ljudmila i gospodična Ružica neka sjednu pokraj mene sa svake strane, a častni opat neka se udostoji medju pomirene knezove posaditi, i onako najvoli druge miriti; a ostali redajte se po časti i volji, kako znate.“ Ban sjedne na pročelje, gdje su već za njega prostrli; zlatna čaša blistaše se jur kao sunce pokraj njega, a drugi se poredaju onako, kao što je ban odredio. —

Pošto su si već ponješto glad utišali, probesjedi ban: „Došao je doduše glas do kraljeva tabora, kako su se obadva kneza posvadila, te kako su se pomirila, k čemu je najviše gospodja Ljudmila a i gospodična Ružica dopriniela; nu rado bih

ipak saznati potanje okolnosti te razmirice.“ Sad morade Milovuk i Ružica, Svevlad i Ljudmila izmjenice banu sve potanko pripoviedati. Slušajuć ban sve nesgode Milovukove sažaljivao bi ga, a nad čini Ružičinimi pokazivaše veliku dopadnost. Ni gospodji Ljudmili nije uzkratjivao hvale, a osobito bi se radovao Svevladu, što se je tako promienio. Ružica i Milovuk htjedoše koješta o Svevladu zamučati, da ga nebi možda uvriedili; nu on bi tada sám sve iskreno izpripovjedio.

„Veoma sam pogriešio,“ znao bi reći „pa kad sam si toga svjestan, nevalja pogrešakah zatajivati; svako bo djelo dodje na vidjelo, bilo to ili prije ili kasnije. S toga opominjem svakoga, da izpravi odmah svoju pogrešku, čim ju počini; jer onda će mu se s njegove duše odvaliti težak kamen, koji bi mu inače nepokoj sviesti zadavao.“

Saslušav ban tu čitavu nesgodu pogleda veselo oko sebe te svojim zvonkim glasom zazvoni dvoranom: „Da se ovdje ovako svi veselimo, uzrok je tomu Ružica. Da nije nje bilo, sad bi jedan proti drugomu oboružanom rukom išao; bijaše bo u kraljevskom taboru odlučeno, da svršiv bojak s vanjskim neprijateljem s velikom silom zauzmem Svevladov grad. Svevlad bi mi puno jada sa svojom vojskom zadao i mnogo bi se krvi prolilo, dok bi se grada dokopao. Svemogućemu budi slava, koji je po plemenitoj gospodični Ružici sve to ljepše udesio i razpleo.“ Po licu čedne Ružice

prosù se rumen. „Milostivi gospodine," govoraše ona drhćućim glasom, „previše me hvalite. Ptici, koja je tada u zdenac uletila, pripada tolika slava kao i meni; i ona doprinese k sporazumljenju kneza Svevlada s mojim otcem toliko, koliko i ja."

Tim duboko ganut častni opat primjetnù: „Opazka, što no ju vrla gospodična baš sad učinì, zaslužuje pohvalu. Mnogo i mnogo stvarih dolazi u svakdanjem životu, za koje mi malo marimo; pa ipak imadu često važnih posljedicah, pače zavisi višeputah o takovih okolnostih sreća ili nesreća pojedinca. Takovih okolnostih ima u ovoj pripoviesti i više. Tko bi na primjer pomislio, da mu udes zavisi o tom, da li će se na obzorju pomoliti sunce ili ne. Tako da onoga dana nebude zasinulo sunce, nebi maloga Velimira na dvorištu bilo, te tako nebi Ružica imala prilike, tvrdo srce njegovog otca omekšati; a prigodom obsjednuća grada poginulo bi momčadi bez broja. Gdjekoji bi se i nasmijao, kad bi mu tko rekao, da ova ili ona jestvina, što se nalazi na stolu, može cielim čovječjim životom pokrenuti. Tako da nije gospodična na stolu ugljarskoga stana smotrila zdjelu punu gljivah, nebi joj doista ni na kraju pameti bilo, da stupi u službu vratarici. One dakle gljive odvratiše veliku nesreću od ovoga grada: možda bi mu bio danas drugi gospodar, pače bi se bio mogao i u prah i pepeo pretvoriti, — a gle! sad slavimo u njem veliku svečanost. Evo ovako se po-

kazuje svakim danom božja providnost u sijaset primierah. Kano što vješti glasbar umije različite glasove — a medju ovimi takodjer nečiste i neskladne — tako složiti, da se čovjek njihovu miloglasju diviti mora: tako spaja i Višnji mnogo dogadjajah, — stranom za nas povoljnih, stranom nepovoljnih — u takovu cielost, da si što povoljnijega jedva pomisliti možemo. Zato nemojmo malenkostih prezirati, nego u svem slavimo mudrost svemogućega Stvorca." Ta opatova primjetba dopade se svim, a ban, mašiv se za sjajnu čašu, ustane pa pogledav veselima očima na goste, nazdravi:

„Bog poživi našega vitežkoga kralja!"

Svi što jih god za stolovi bijaše, smjerno se podignu, ponove glasno zdravicu, te izprazne čaše. Zatim postavi ban svoju čašu na stol, okrene se prama Ružici veleć: „Imam nalog od kralja, koji ću pred vašim vriednim otcem i pred svimi prisutnimi očitovati." To rekav migne ban na jednog izmedju svojih vitezovah, a ovaj donese veliki list, krasno urešen i pisan na pergameni (koži). Obložen bijaše s kadifom, s koga visaše veliki kraljevski pečat na zlatnoj vrpci, srebrom izvezenoj. Ban predade list čudećoj se Ružici progovoreć: „Velecienjena gospodično! Neimajuć vaš otac sina, morao bi Garić-grad sa svimi imanji kralju predati; nu budnć ste mu više uslugah učinila, nego deset sinovah, to će vam sva dobra

ostati. Možete si dakle koga vam drago kneza ili viteza za supruga izabrati, koji će tada imati pridjevak Garički. Bože daj, da bi to dično ime unuci baštinili i mnogo krstjanstvu i domovini koristili!“ Ta kraljeva milost dirnu veoma Milovuka; Ružica nije izmogla riečih, kako bi se na tom zahvalila. —

Mnogo mladih knezovah i vitezovah prošahu Ružicu; nu ona izabere najčestitijega — imenom Milutina, najmladjega sina banova, s kojim je u braku probavila puno sretnih i zadovoljnih godinah. Al to se istom sbude njekoliko godinah izza ove svečanosti.

Prije nego su se naobjedovali, izrazi ban želju, da bi poslje objeda rado zdenac i kapelicu vidjeti. Ljudmila naloži odmah u taj čas, da, prije nego zajimač u vodu puste, oko njega nanizaju svieće, da tim laglje mogu vidjeti groznu dubljinu zdenca.

Po objedu podje ban sa cielom družbom k zdencu, te opaziv, kako se vienac gorućih sviećah svjetlucajuć sve dublje spušta reče: „Zaisto, velecienjena gospodično, nemogu se dosta načuditi vašoj odvažnosti i srčanosti! Dokle god bude ovoga grada, dotle će se vaše ime spominjati! Ovaj vam je zdenac spomenik, koji bi si i najveći junak jedva jedvice steći mogao.“

„To nipošto, milostivi gospodine!“ odgovori čedna Ružica, pa malo zatim produlji: „Mnogo

većim pravom možemo reći, da je ovaj zdenac spomenik svemogućnosti i milosrdja Božjega. Bog mi dadè smionost i odvažnost, da sam se usudila u tu nevidjenu dubljinu. Njemu dakle neka bude hvala i slava od svakoga, koji god na taj zdenac pogleda.“ Ban podje sad u kapelicu, klečaše nje- koliko časovah pred žrtvenikom, zatim se podig- ne veleć: „Buduć je Ružičina ljubav prama otcu njegovu tamnicu u tu kapelicu pretvorila, mislim, da bi najbolje učinili, ako bi nad žrtvenik slie- deći nadpis stavili:

„Na uspomenu djetinske ljubavi.“

Ružica, zarumeniv se od stida, odvrati: „O ne, ne! To bi bilo odviše za zemaljski stvor! Samo Višnjemu neka bude ovaj žrtvenik posve- ćen; jer je On izvor svakoga dobra.“

Pobožni opat, hvaleć Ružičinu čednost, pri- mjetne: „Ja predlažem, da se mjesto nadpisa, koji je Ružica podpunim pravom odbila, sa zlatnimi slovi nadpiše: „Poštuj otca i mater, pa će te na ovoj zemlji pratiti svako dobro i dugo ćeš živjeti.“

To bude i učinjeno, a božje se obećanje, što ova izreka sadržaje, sasvim obistini na Ru- žici.

DRVENI KRIŽ.

Kamenotisk Reša i Reiffensteina u Beču. Risao P. Krömpler bgl.

Evo pomoći božje!

Poglavje prvo.

U Zagrebu.

Veliki kraljevski sajam u Zagrebu približuje se koncu. Sviet se već počimlje razilaziti; kupci i prodavaoci, sjedinivši se u posljednjoj cieni, ostavljaju rukujući se tržište; bogatiji trgovci, bojeć se noći, spravljaju zabrinuto dragocienosti svoje; kramari, naprtiv svoju kukavu robu na ledja, traže shodno svratište, da se odmore od težka posla; seljaci pako ili skaču veselo na kola, pa tjeraju kući, ili pako jatomice hrle pram velikomu trgu, kamo se je već i mnogo gospode uputilo; svaki bo hoće, da se razblaži narodnim plesom, koji će se naskoro uz svirku dudah i gajdah započeti. Sve je živahno, sve pjeva, sve buči od radosti!

Al uz sve to ima ipak ljudih, kojim nije do toga sveobćega veselja! Uprav u to doba pomoli se na kaptolu njeka u crno odjevena gospoja. Mirno, zamišljeno stupa ona prama stolnoj crkvi, kao da ni nečuje vike i buke, što no ju okružava. Čitavo njezino držanje, tužne oči, žalostni potezi lica pokazuju, da krije njeku bol, njeku žalost u sebi. A i ima se sirota zašto žalostiti: Prije dvijuh godinah izgubi svoga miloga

i dobroga supruga, kojega je nada sve ljubila, koji joj bijaše radost i veselje! On joj doduše izza smrti svoje ostavi više povećih dobarah kraj Zagreba; nu blago i bogatstvo bijaše joj slaba zamjena milog života njegovoga!

No to bijaše istom prvi udarac! Čašu gorkosti nije jošte do kraja izpila! Godinu danah naime poslje smrti supruga umre joj naglom smrtju starije diete, a njekoliko mjesecah kasnije umre i mladje. Nesretnica mati bila bi doista sdvojila, da nije u vjeri našla utjehe za tako golemu nesreću. Vjera, ta silna moć, podignè ju iz nesvjestne tuge, ona ju ohrabri, ona joj poda ufanje, da će tamo na drugom svietu doći vrieme, kada će se sa svojimi milimi opet sdružiti!!!

Buduć ju pako u njezinom dvorcu — mjesto je samo dvie ure odaljeno od Zagreba — svaka i najmanja stvar na golemi gubitak spominjaše, svjetovà ju domaći liečnik, da zamieni svoj jednostavni ladanjski život sa živahnijim varoškim, ili, ako to već podnipošto neće, neka barem ka Kraljevu posjeti Zagreb, misleć u sebi, da će se tamo, sastav se sa svojimi prijateljicami, otresti tajne boli, te si tako zaželiti i dulje vremena u varošu boraviti, što bi svakako i duševnim i tjelesnim njezinim potrebam veoma koristno bilo. Na ovo posljednje privoli, te se na dan sajma odveze u Zagreb.

No ovdje se nada liečnikova neizpuni; buč-

nost bo sajma i varoškoga života ne samo da joj neprogna tuge iz srca, nego ju jošte bolje raztuži. S toga pokupiv si potrebite stvari, htjede umah jošte prije večeri na kola, pa kući u ožudjenu si samoću, — al eto, sjeti se, da jošte nebijaše u stolnoj crkvi, koju je posjetiti jošte kod kuće naumila.

„Eto slabosti čovječje,“ pomisli u sebi, „došla sam ovamo, da se razbistrim, da se oslobodim težke boli, pa što sam radila, da to postignem? Cieli dan bludim bez cilja, svuda tražim utjehu, samo ondje ne, gdje bi ju za stalno zadobila! Oprosti Bože, popravit ću nesmotrenost svoju, te pohrlit k Tebi, izvoru sve dobrote i utjehe!“

Za njekoliko časovah mogli bismo ju vidjeti pred stolnom crkvom.

Sa njekim strahopočitanjem stupi unutar; sjajnost i veličanstvo ote prekrasne sgrade dirnù ju duboko; — sjetiv se božjeg svemogućstva a ništetnosti svoje, baci se na koljena, te se udubi u podulje razmatranje i goruću molitvu.

Njezina molitva dopre do priestolja Svemogućega, On joj se smilova, te podieli utjehom polakšicu boli. Okriepljena molitvom ustane, te podje napried. Pojedine slike svetacah, pojedini žrtvenici sjete ju na ono blaženo doba, kada je, djevojkom jošte nepoznata sa nesrećom i nevoljom ovoga svieta, nevine svoje ruke pred njimi sklapala, te se molitvom Svemogućemu uticala! Dalje iduć

spazi sliku propetoga Spasitelja na Golgoti, a kraj križa plačuću mu majku; sad poćuti ona golemu tugu, koja napunjivaše srce blažene djevice nad pogledom umirućega si sina. „I Ti si trpjela, odičena bogorodice,“ uzdahne ona baciv se na koljena; „i Ti, koja si najsvetija, poćutila si udarce britkih mačevah, a ja nevriedna službenica tvoja, da smatram nesreću svoju za nepravdu? O Bože i ti blažena bogorodice, smiluj mi se i podieli mi moć da nadvladam čuvstva slabosti svoje, da se oslobodim verigah, kojimi bijah sapeta u robstvu bezumne tuge, te da se jedino posvetim Tebi i dobru bližnjega!“

Poglavje drugo.

Moleće diete.

Napokon gospoja Dobrinovićeva — tako bo se je ta plemenita gospoja zvala — skrenuv u kapelicu blažene djevice Marije, opazi malo djevojče od kakovih deset godinah, gdje samo kleči na stubah od žrtvenika. Djevojče ovo moljaše sklopljenima ručicama tako pobožno, da nije ni smotrilo pokraj sebe prolazeću gospoju. Gorke suze lievaše niz rumeno mladjahno lišce. Nije moći

opisati, na koliko se je zrcalila na njegovu obrazu pobožnost, pouzdanje i tuga. Čim ga gospoja zagleda, gane ju odmah na milosrdje i priklonost, dà, na njeko strahopočitanje. Nehtjede ga ipak uznemirivati, dok se Bogu moljaše, stoprv kad se digne od molitve, stupi k djetetu i reče mu umiljato: „Drago moje, ti si veoma tužna! Što ti je? Zašto plačeš?“ „Ah“ progovori diete, a suze mu iz nova poteku, — „evo upravo danas ima tomu godina danah, što mi je otac umro, a danas tjedan pokopaše mi i majku!“

„Pa zašto si se molila tako vruće i pobožno dragomu Bogu?“ upita ju opet gospoja.

„Da mi se smiluje“ odgovori diete. „Neimam bo se nikomu uteći do k Njemu. Doista jošte sam kod ljudih, gdje smo stanovali, ali jadnoj — i tu mi neima obstanka. Sutra mi je dalje poći, to mi tekar danas reče gospodar. Imam doduše rodbine u gradu, te bih željela, da mi se ovaj ili onaj smiluje i da me k sebi uzme. A i gospodin župnik od s. Ivana, koji je višeputah pohodio moju bolestnu majku i puno joj dobra učinio, opomenù jih već osbiljno, da jim je dužnost, da se zauzmu za me. Nu oni se nemogoše pogoditi, tko da uzme na se taj trh, te mene da odhrani. Pa ja jim i nemogu toga zamjeriti; jer oni i onako imadu mnogo djece, a posjeduju malo ili ništa, već o tom, što zasluže, živu.“

„Sirotice moja!“ na to će joj Dobrinovićeva „tomu se dakle nije ni čuditi, što tuguješ.“

„Doista“ reče djevojče „došla sam veoma tužna ovamo, ali dobri Bog uze mi svu tugu sa srca; sada sam posve utješena te mi nije do ničesa stalo, van da živjem, kako je Njegova volja i da mu se tako dopadnem.“

Rieči nedužna djeteta i poštenje, koje mu je iz zaplakanih očijuh virilo, parahu plemenitoj gospoji srce. Na što, poput nježne majke pogledav ljubko diete, reče: „Mislim, da je Bog saslušao tvoju molitvu, moje diete! Ostani kod toga, što si si preduzela; budi uviek tako pobožna i čestita, pa se tješi tim, da će ti se pomoći — ajde sa mnom!“

Nevino sirotče pogleda začudjeno nepoznatu gospoju, te oklevaše. — „E! pa kamo to da idem?“ progovori mala. „Nesmijem, moram kući.“ Gospoja Dobrinovićeva joj odvrati: „Ja poznajem vrlo dobro velečastnoga gospodina župnika, koji je — kako si mi pripoviedala — bolestnoj ti majci mnogo dobra učinio. K njemu ćemo. Š njim ću se posavjetovati, kako da ti se pomogne.“

Izrekav to; pruži djetetu ruku, a ovo pođje š njom drage volje.

Poglavje treće.

Vrli svećenik.

Dobri župnik, muž pristar, nalik na kakova apoštola, nadje se u čudu, kad opazi, gdje unilazi gospoja, držeća za ruku diete, te ustane od pisaćega stola. Gospoja Dobrinovićeva izpripovjedi mu, kako se je baš sada upoznala s djetetom, te reče djevojčici, da ide za čas napolje, jer se imade jošte nješto posebna sa gospodinom župnikom porazgovoriti.

„Velečastni gospodine župniče!“ progovori gospoja, pošto djevojče izadje, „ovo diete naumila sam k sebi uzeti, te mu majku nadoknaditi. Djeca mi vlastita poumreše sva u njezinoj dobi. Srce mi kaže, da onu ljubav, kojom sam svoju djecu ljubila, ovomu djetetu poklonim. No ipak sam prije rada znati, što ćete na to vi, koji poznajete i roditelje i diete, da li mi svjetujete, da to učinim? Želja bo mi je vruća, da jošte u ovo kratko vrieme, što mi je na zemlji proživiti, po koje dobro učinim. Što mnijete, da li je vriedno, da ovomu djetetu što dobra učinim?“

Pobožni župnik podigne sklopljene ruke i zasuzile od radosti oči prama nebu te uzklikne: „Sveta providnost božja neka se uviek slavi! Veće

djelo milosrdja nemogoste učiniti — a čudorednijega, pobožnijega i pametnijega djeteta od male Ankice nebiste tako lasno našli. Roditelji joj bijahu, da jih neima čestitijih na širokom svietu: pobožni i valjani kršćani, kako treba. To jedincato diete odhranjivali su valjano, samo šteta, što nesvršiše toga posla! Oh! nikada neću zaboraviti, kako je umiruća majka, tužno pogledav na ovo svoje milenče, koje je kraj postelje plakalo i jecalo, i pouzdano upriev oči prama nebu slabahnim glasom šaptala: „Ti Bože, koji si otac u nebu, bit ćeš otcem i ovdje! Dà, ti ćeš ovoj mojoj kćerci drugu majku dati, o tom sam sigurna, pa stoga i umirem spokojno.“ Ove se majčine rieči evo sada izpunjuju. Bjelodano je, da je svemogući Bog vas, milostiva gospojo, odabrao, da ovoj sirotici budete majkom. Zato valjade vam u grad doći, stoga dade vam Bog želju, da jošte jednom prije odlazka ovu crkvu pohodite. Očito je to Njegovo djelo. Njegovoj svetoj providnosti neka se poje hvalospjevi.“

Vriedni župnik pozove siroticu unutra i reče: „Evo, Ankice, ova pobožna, dobra i štovana gospoja hoće, da ti bude majkom. To je za te velika sreća, kojom te Bog usrećuje. Hoćeš li dakle š njom, da joj budeš dobrom kćerkom?“ Ankica odgovori veselo: „Hoću“ pa udri od radosti u plač, te od plača nemogaše, da produlji govor. Milosti-

voj gospoji zahvalivaše samo pogledi, te ju muče poljubi u ruku.

„Vidi, drago moje," produlji župnik, „kako se Bog za te brine! Kad ti je pokojna majka na smrtnoj postelji ležala, nadje ti On već ovu drugu majku, za koju nismo niti znali, te joj nedade danas prije odatle proći, dok te nije našla i počerkila. Spoznaj kroz to, da se otčinski za te brine! Ljubi cielim srcem dragoga, dobrog i milosrdnoga Boga, koji se za te tako zauzima; uzdaj se unj i obdržavaj njegove zapoviedi. A ovoj milostivoj gospoji, novoj ti majci, koju ti Bog podielì, budi poslušno i tako dobro diete, kao što si bila i pokojnoj si majci. Onda će milostiva gospoja u tebi doživiti radost, a ti ćeš sretna biti! Napokon uglavi si jošte osobito ovo: U svom budućem životu nećeš posve izbjeći tuzi i muci; nu onda, kad te ta pritisne, uteci se molitvom Bogu isto onako pouzdano, kao što si to učinila sada u stolnoj crkvi. Pa kao što ti je sada pomogao, tako će ti i u buduće."

Sada pozovu jošte djevojčinu rodbinu. Ova se nimalo tomu neuzprotivi, da si gospoja uzme otu siroticu; pače se radovahu vrh toga, te bijahu posve zadovoljni. Jošte veća bijaše radost i zadovoljnost, kada je Dobrinovićeva rekla, da će djevojčicu uzeti onakovu, kakova je, te da jim ostavlja ne samo ostavštinu pokojnikah, već i sve odielo Ankičino, da si ga djeci dadu. Ankica že-

ljaše samo, da joj se njekoliko pobožnih knjigah materinih dade, da joj budu na sladku uspomenu; što joj drage volje dadoše. Sutradan pod večer sjedne Dobrinovićeva s Ankićom u kola te se odveze u seoski dvor.

Poglavje četvrto.

Plemenita odhraniteljica.

Gospoja Dobrinovićeva prispije s Ankicom kasno u noći u svoj dvor. Budući da su se je nadali, to bje večera već odavna pripravljena. Gospoja sjedne za stol, a djevojče namjesti kraj sebe. Ona je samo nješto malo jela okusila, ali Ankici nameće dobrano od svake jestvine. Zatim ju odvede u njekakvu malu, al veoma čistu sobicu, te joj poče ovako: „To ti je odsele tvoja spavaonica. Buduć da ćeš sada prvom ovdje prenoćiti, izmoli večernu molitvu osobito pobožno, te tako posveti ovu sobicu za svoj stan. Moli dragoga Boga, da bude uviek s tobom i da ti blagoslovi ovdašnje prebivanje. Za sada lahku noć, spavaj sladko, nemoj za Boga zaboraviti ugasiti svieće!“

Ankicu očara posve ljubkost i umiljatost gospojina, a jošte većma dobrota Boga, koji se je

tako otćinski za nju pobrinuo. Sa suzami zahvalnosti izmoli večernu molitvu te zaspi sklopljenih ručicah.

Probudiv se u jutro, imaše Ankica opet, čemu da se veseli i zašto Bogu da hvali. U gradu jošte za živa otca imaše u njekoj tamnoj ulici vrlo uzak i loš stan, kamo joj preko ciele godine nezasja niti jedanput sunce ili mjesec. Ali ovdje u dvoru Dobrinovićinu sinu joj umah ranim jutrom izlazeće sunce u sobu te ju probudi.

Ankica prenuv se ustane, podje k prozoru i gledaše, kako je proljeće razgaljilo svu svoju krasotu. Izpod dvora pružaše se velekrasan vrt, nakićen zelenim biljem i miomirisnim cviećem. Sa strane protezao se uz brdo voćnjak, koji, buduć u najvećem cvietu, sav se bielio i crvenio. S druge strane bijaše divao izgled na svu okolicu; liepa sela, zeleni usjevi i cviećem nakićene livade; a sve to opasano brdinami, pokritimi zelenim dubjem. Ankica pade na koljena, te zahvali iz nova Bogu, što ju je na tako udobno mjesto i toli dobroj gospoji doveo.

Čovjekoljubna ova gospoja pokaza se sbilja prama Ankici, kao prava majka; ali i ova ljubljaše gospoju, kao što samo dobro diete može ljubiti si majku. Pohtjelo li se gospoji štogod, to ti već Ankica opazi na njezinu oku, te potrči i donese ovo ili ono prije, nego što joj gospoja naloži.

Mala bijaše u obće veoma pobožna, čedna i iskrena, stoga ju i gospoja sve to više obljubila.

Gospoja Dobrinovićeva pošiljaše Ankicu, koja je već i onako izvrstno čitati, podobro pisati i računati znala, marljivo u školu.

U vjeronauku podučavaše kao što ostalu djecu tako i Ankicu mjestni župnik. Ankica ne samo da bijaše najpazljivija u školi, već je i nastojala, da nauke ondje čuvene kod kuće vjerno izpunjiva. U vrieme praznikah morala bi Ankica kod kuće u kuhinji ili na vrtu raditi, jedno: da se za rana nauči svaki posao, a drugo, da se već za mlada priuči radinu životu. Kad nije inoga posla bilo, dopušćala bi joj gospoja, da dodje s preslicom ili kolovratom u njezinu sobu. Pobožni razgovori naobražene gospoje usavršivahu sve to više djevojče. Poslje podučavaše ju sama u šivanju i svemu, što valjanoj gospodarici treba.

Razborita gospoja odievaše Ankicu krasno i pristojno, ali ujedno, kao što dolikuje djevojci nješto prostijega roda. „Jer“, običavala bi reći ona „mnoge i mnoge, koje se odievanjem uzvisiše nad svoj rod, nemogu se udati; priprostu bo se čovjeku čine preodlične, a odličnu su preproste.“

Buduć Ankicu tako odlična odgojiteljica nadzirala i rukovodila, nije čudo, što je ona narasla nevina i čedna djevojka. Biela njezina lica cvala su poput rumen-ruže, a kako i nebi, — kad joj

srca neokalja ni da bi nečista pomisao. Mnoge joj gospodične, uvehle sa srdjbe, prekomjerna plesa i inih strastih, zavidiše njezinu liepotu.

Poglavje peto.

Vrla odhranjenica.

Ankica sprovede kod gospoje Dobrinovićeve veselo i sretno preko desetak godinah; al netom oboli joj predobra gospoja. Ankica bude vrlo pomna dvorkinja svoje mile odhraniteljice, te ju posluživaše onakovom ljubavju, kakovom može samo diete rodjenu si majku. Ona bo se brinula, da bolestnici i u najmanjoj stvari ugodi. Govorila bi svedjer tako tiho, a hodala tako lagano, da je nije nimalo uznemirivala. Otvarala bi vrata i zatvarala tako polagano i bez ikakva štropota, da se jedva načulo. — Gospoja Dobrinovićeva, dokle je bolovala, negledaše do sebe nikoga radje od nje. Često bi Ankica čitave noći prenoćila kod bolestnice, nemareć nimalo za onaj težki zrak, koj se vio u sobi bolestnice. Pa ako bi ju kadkad i obhrvao san i ona zadriemala na stolcu, eto je odmah na noguh i kraj bolestne odhraniteljice, čim je ova najmanje šušnula. Gospoja bolo-

vaše zadugo, al jê Ankica ipak neprestade dvoriti.

Gospoja je Dobrinovićeva znala i ocieniti ovu djetinju ljubav, te je mnogi put blagoslivljala onaj čas, kad je Ankicu k sebi uzela. — Jednoč — bijaše to njeke burne zimske noći — kad no se stanje bolestnice znatno pogorša, poželi ova kuhana mlieka. Ankica odskače u kuhinju, skuha mlieka te ga donese, drhćuć od zime, k postelji. Gospoja Dobrinovićeva posrkav nješto mlieka pruži zdjelicu Ankici, te joj reče: „Ankice, moje milovanje, ti mi činiš mnogo! Kći mi nebi mogla više učiniti. Bog ti naplatio! A i ja te neću ostaviti baš bez uzdarja. Spomenula sam se s tebe u oporuci — u pismu, gdje izrazih svoju posljednju volju. Doista ljubav se nemože naplatiti, ali ćeš opet viditi, da nisam nezahvalna. Nakon moje smrti saznati ćeš više toga."

Ankica proplače te ju zaprosi, da negovori o smrti. Nu plemenita ju gospoja utješi veleć: „Neplači srce moje! Smrt nije tako strahovita, kako se čini. Ona ti je prava prijateljica, koja će nas iz ove uze, u kojoj čamimo i ginemo, izbaviti a griešna tiela osloboditi, dà, što više, koja će nam vrata u blaženu vječnost otvoriti. Veselim se, što ću naskoro viditi Onoga, u kojega sam vjerovala, premda ga nisam vidila. Mila Ankice! budi svejednako pobožna i hodaj uviek božjim putem; ljubi svedjer božanskoga Spasitelja, koji

je iz ljubavi prama nam na križu umro. Ako to uzradiš, a nikada ništa zla neučiniš, bit će i tebi jednoč smrt lahka i sladka.“

Gospoja umuknu za časak, te razmatraše drveni križ, što no ga je u rukuh držala. Suznima očima cjelivaše ona propetoga nanj Spasitelja govoreći: „Jošte vidim svoga Spasitelja u ovakovoj slici, nu doskora — vesela mi duša! doskora ću ga gledati licem u lice! A dotle neka me sjeća ova slika — premda je golema razlika izmedju ovoga i onoga, kojega predstavlja — na veliku ljubav, s koje je on za me na križu krv, lievao — probliedio — oborio glavu i — umro.“

Ovdje opeta sustane časak, a onda opet poče: „Vjeruj mi, draga Ankice! On je već bio ovdje na zemlji moj najbolji prijatelj; to izkusih često u svom srcu. Najsladji časovi života moga bijahu mi oni, koje sam sprovela razmišljajuć Njegove rieči, primjere i ljubav, koja ga za nas na križ prikovà. Neima nam ljudem u istinu drugoga spasa, van da unj vjerujemo, te da živjemo, kako nas je On učio! Pouzdamo li se u patnjah unj, neće nas lje nikada bez utjehe ostaviti!“

Htjede jošte da govori, nu rieč joj zabjegne; prošapće samo još: „U ruke Tvoje izručam dušu!“ — Oslabi posve i zaklopi oči. Ankica probudi namah družinu te pozove gospodina župnika. Taj došav moljaše nad bolestnicom, koja otvori još jedanput suzne oči i namignù, da ga razumije.

Vidjelo se, da je s njim potiho molila. Poslje ure preminù u Gospodinu pobožna gospoja, a Ankica ronjaše opet gorke suze isto onako, kao što onda, kad joj je vlastita mati umrla.

Poglavje šesto.

Baština.

Mnogo i mnogo srdacah proplače, kad glas puče, da je gospoja Dobrinovićeva ovaj sviet s drugim boljim zamienila. Osobito siromasi jadikovahu za njom; jer im je bila najveći dobrotvor. S toga se i sgrnu silna svjetina na njezin pogreb, gdje se i mnoga suza proli. Takodjer se mnogo rodjakah prigodi ondje.

Pokle se ova tužna svečanost svrši, odpečatì se oporučno pismo, u kom bijahu Ankici upisane dvie tisuće stotinjakah. Ove novce imala bi dignuti, kad se bude udavala, da joj budu mirazom. Osim toga izjavila bijaše pokojnica u ovom pismu, da si Ankica može izabrati za uspomenu od njezinih dragocienostih, što joj goder srce poželi.

Njekoji se od rodbine pokojnice, čuvši za te dvie tisuće, namrgodiše; mlade se pako gospodične pobojaše, nebi li si Ankica najdragocjenije stvari

odabrala. S toga su hinile, kao da su joj najvjernije prijateljice svjetujući ju: „Evo, gledaj ovu opravu, kako je krasna! kakvih sve ružicah nije po njoj izradjeno! Doista takovih imade malo na bielom svietu! Tà da ju na kolac metneš, pristala bi mu i ukrasila ga. Tu je opravu nosila pokojna strina na vjenčanju svojem; neima ništa ljepšega od nje! Moći će i tebe krasiti, kad se budeš vjenčala.“

Na to će njeki inače rodjak, no pošten starac: „Nemojte što takova brbljati, — ova oprava nije ni malo za Ankicu; a u obće se vi ni netrebate miešati u taj posao, neka ona sama bira!“ Na što mu se gospodične narugaše, te navaljivahu i nadalje na Ankicu, pokazivajući joj i hvaleći sad ovo sad ono, da uzme. Ankica malo da neogluši od onolikoga nagovaranja, neznajuća, što da izabere. Napokon ustane poštenjak gospodin, koji je oporučno pismo otvorio te prosbori: „Ankica je sirota, a ja, kao kraljevski službenik, treba da se za nju zauzmem. Ima tu stvarih dragocjenih — zlata i dragoga kamenja. Gospoja Dobrinovićeva namjeravaše Ankici nješto takova ostaviti, što bi joj danas sutra u sili dobro došlo. A da je tomu tako, čuo sam iz pouzdanih ustah, pa nam to evo i oporuka bjelodano svjedoči. U njoj je naročito spomenuto, da Ankica prije, nego što će birati, dobro razmisli, što da uzme, da nebi u hitnji pograbila stvar od male ili morda nikakve vriednote;

s toga joj i dajem časa, da si dobro promisli. Neka se do sutra posavjetuje s mudrimi prijatelji, a po tom neka očituje, što želi, — pa će joj se uručiti.“ Izza te ozbiljne opomene i izjave razidju se svi; svaki otidje k sebi — dakako gdjekoji i vrlo nezadovoljan.

Sad ti je istom bilo natezanja i nagovaranja. Kuharica svjetovaše Ankicu, da uzme prsten s alem-kamenom ili biserno ogrlje. Starina vrtlar preporuči joj kao najljepšu uspomenu nauhvice zlate. Sluge opet i služavke rodjakah dokazivahu svakako, da njihova gospoda neće nikako dopustiti, da Ankica izabere što takova, što priprosta djevojka nesmije nositi, a i pokojnica da nije mogla niti pomisliti, da joj šta takova ostavi.

Svanù sutranje jutro, a š njime i dan izbora. Kraljevski činovnik porazredi sve dragocienosti po stolu. Bilo ti tu dragocjenih naušnicah, ukosnicah, prstenah, ogrljajah i zlatnih lančićah. Sada imadjaše Ankica birati. Većina baštinikah izgledaše, kao da će se boriti, napose njeke gospodične htjedoše da mrkimi pogledi obore Ankicu. Nu Ankica uze svojim umiljatim glasom: „Milostive gospodične! nemojte ni najmanje misliti, da mi je do toga, da dobijem najdragocjeniju uspomenu; tà i najlošija i najneznatnija stvar, dolazeća od tako vrle gospoje, bila bi za me od najveće vried note. No buduć mi je ipak prosto birati, to pro sim, da mi se dade onaj drveni križ, koji je pokoj-

nica posljednjimi suzami i samrtnim znojem orosila. On će me sjećati onih naukah, što no mi jih ona već probliedjelih ustnicah dade. Ako budem obdržavala njezine dobre pouke, to ću — osvjedočena, da imade nješto boljeg od zemaljskih dobarah — lasno pregorjeti zlato i drago kamenje, a blagoslov propetoga biti će sa mnom.“

Izbor Ankin dopade se veoma rodjakom, te ju stanu hvaliti, što je tako pobožna, premda jim drugo na srcu a drugo na jeziku bilo. Kuharica joj, kad su izlazile iz sobe, reče: „Ala si mi velika budala, zar nisi mogla što dragocjenijega uzeti? Zar nisi opazila, kako ti namigavah i potajno pokazivah prsten i ogrlje? Ovaj bi si prastari drveni križ bila mogla i onako uzeti; nitko bo živ nije mario zanj, pa nebi bio ni pitao nitko, kamo da je prispjeo. — Ti nisi pametna.“ Nu starina vrtlar ju pohvali veleć: „Bog te blagoslovio, drago moje! Ti si dobra, pobožna i harna duša. S ovim ćeš drvenim križem doista imati veći blagoslov, nego zlatom i srebrom, pa će te u nevolji — dà, tja na skrajnjom času tješiti više od istoga bisera i dragoga kamenja. — Pazi što ti rekoh!“

Otaj maleni drveni križ čuvaše si Ankica u škrinjici te joj bijaše od svih stvarih, što no jih bilo u škrinji, najmiliji komad. Buduć si sviestna, da se je mira radi s malim zadovoljila, obradova ju to često i upokoji. Sebične pako gospo-

dične zavade se medju sobom dieleći si dragocienosti, te jim tako mastna baština više jada i neprilikah zada, nego veselja.

Poglavje sedmo.

Zadovoljni brak.

Godinu danah prije, nego što je gospoja Dobrinovićeva umrla, zaželi vrtlarov sin, mladić inače pošten i ćudoredan, da se s Ankom oženi. O tom govoraše on više putah s otcem si, koji je odobravajuć posve njegov izbor to i gospoji Dobrinovićevoj očitovao.

Milostiva gospoja, kojoj je znano bilo mnienje i volja Ankina, reče ovako: „Vaša želja, dragi prijatelju vrtlaru, i želja sina vašega jeste takodjer i želja moja. Vi ste si sina valjano odgojili, te ga za mlada jošte priučili, da se boji Boga, da bude pravedan, umjeren, marljiv i uredan. Pa se on sbilja svedjer onako pristojno i čedno ponašaše, kao što to dolikuje poštenu mladiću. S toga ne samo da se neprotivim toj ženitbi, već joj se i radujem. Ali je jošte sada prerano, da mi vi, moj čovječe, izstupite iz službe; dočim vaš Stanko

treba, da ide jošte za njeko vrieme u grad, da se izuči u onom posve, što mu kao vrstnomu i valjanomu gospodštinskomu vrtlaru valja znati. Kad se za dvie — tri godine vrati, pa si s Ankom nepromieni nakane i mnienja, to ću i ja — ako me Bog poživi! — kao Ankina odhraniteljica u svatove doći.“

S ovim se odgovorom kô što otac, tako i Stanko s Ankom posve zadovolje. Gospoja Dobrinovićeva dade Stanku načiniti putno odielo, dade mu novacah i list na biskupova vrtlara, u kojem mu ga preporučuje. Zatim otide Stanko.—

Po smrti si odhraniteljice neznade uboga Anka, kamo da ide, stoga ju uzme starina vrtlar k sebi, gdje mu je gospodarila. Godinu kasnije vrati se Stanko i uze Anku. Oboje je jedino to žalostilo, što jim nebijaše milostive gospoje na svatbi, koja je do toga preminula. Nu iz velike zahvalnosti prama njoj posjetiše zaručnik i zaručnica, čim su izstupila na dan vjenčanja iz crkve, grob pokojne si dobročiniteljice, koji bješe mladi vrtlar krasno cviećem nakitio. Njih oboje zahvali se djetinskimi suzami na tolikih dobročinstvih.

Buduć da su od njekada Anka i Stanko pobožni i kriepostni bili i srdačno se ljubili, življahu zajedno posve zadovoljni i veseli. K tomu takodjer mnogo doprinese i to, što su se već od mladih noguh priučali, da nebudu svoje volje, da nezahtievaju, da imadu svagdje pravo, da mogu

nadvladati srdjbu i druge strasti. Starca si otca njegovahu svom pomnjom, a on se veoma obradovà, kad bi si unučad vidio. Prvorodjenac sinčić dobi na čast djeda ime krstno Pavao; drugomu pako djetetu, curici, nadienu na uspomenu pokojne gospoje Dobrinovićeve ime: Dorica. Ništa nebijaše milije djedu, nego kad si je unučad u naručaju dragao ili simo tamo nosio. Malobrojna obitelj u istinu boravljaše dane u preblaženoj slozi i veselju.

Nu život joj, kako je obično na tom svietu, neostade bez patnjah. Poštena duša, starina neuživaše se zadugo veselja; nije bo mu dano bilo, da boravi dulje medju djecom si i unučadi. Umre poslje veoma kratkoga bolovanja. Stanka i Anku raztuži to ljuto, te su gorke suze prolievali kod pogreba miloga si starine.

Godinu danah kašnje spade Stanko nesretno s povisoka drveta, te ne samo da si slomi lievu ruku, već se i inače veoma osakati. Istinabog nepogubi života, nu ruka mu više nebijaše za posao, te stoga nemogaše obavljati vrtlarske službe. Na što mu se reklo, da se imade za četvrt godine iz stana spremiti, što no ga imao kao vrtlar u dvoru. Pa buduć da je nov vlastelin velika tvrdica bio, dade mu posve neznatnu mirovinu u novcu i nješto malo žitka i drvah.

Stanka gorko razžalosti, što je stan i službu izgubio. „O čem ćemo sada živjeti i čim si djecu

hraniti i odievati?“ Njegovu jadikovanju nebijaše ni kraja ni konca. Nu Anka upotriebi sve, samo da ga utješi i razveseli. „Slušaj me, da ti kažem prispodobu,“ reče mu njeki dan. „Eno, gledaj onoga kosa u krletki, što no mi ga pokojna gospoja dala. Kad je ona bolovala, te nije mogla podnositi njegova fićukanja, reče mi, da ga odnesem u svoju sobu. Ali me svejedno dnevice pitaše, da li nisam možda zaboravila nahraniti kosa? te mi posljednji dan svoga života naloži, da ga poslje njezine smrti sa sobom uzmem i da nanj dobro pazim. Vrlo se onda zabrinuh, što ću i kako ću ja po smrti ljubezne gospoje. Nu pade mi sretno na um misao: „Evo! ova se gospoja toli brine za ovu pticu; kako da se nebi dragi Bog za nas ljude brinuo! Toga se i sada često sjećam. Pače, kolikogod putah u ovom našem tužnom položaju hranim ovu pticu, svedjer si mislim: Bog neće nikada propustiti, da nam i djeci našoj uzmanjka hrane. Nebudi indi sjetan i neveseo, moj Stanko! Tà Bog nemože na nas zaboraviti! Pouzdajmo se unj; jer On nas je i dosele pomagao, pa će nas sigurno i odsele, samo moramo i mi svoje učiniti. Tà neima tako kukavna života, kojega se nebi čovjek, koji se u Boga pouzda i voljan je raditi, oslobodio!“

Promisle dakle zajedno, što će uraditi. U brzo se slože u tom, da si kupe u selu kakovu kućaricu pa da ondje trguju robom, koje seljaku

ponajviše treba, tim više, što u onom selu i nebijaše dućana. „Taj ću posao“, reče Stanko, „uzprkos svojoj slomljenoj ruci moći obavljati. A tu će mi dobro doći, što umijem pisati i računati. Na tom velika hvala otcu u hladnom grobu, koji me je tako marljivo u školu slao!“ — Nikad bolje,“ doda Anka „a ja ću gledati, da šivanjem i predenjem uz kućne poslove jošte štogod zaslužim.“

U selu bijaše upravo njekakva kuća na prodaju. Oba odluče istu kupiti, premda je bila podobro slaba, misleći, da će ju popraviti. Nu da uzmognu kuću kupiti i popraviti i uz to si robe za trgovinu nabaviti, trebalo je tu mnogo novacah. Povrh toga valjade platiti i to od svega ponajprije dug, koji liečenjem Stankovim počiniše.

Ankine dvie tisuće stotinjakah bijahu kod trgovca u gradu založene. Stanko podje u grad, da javi trgovcu, da će za koji dan doći po polovinu tih novacah. Ali mu ovaj reče, da će mu za godinu danah dati novce, kao što se i bijahu pogodili — nu da mu prije ni predrtoga novčića nedade. Sada ti bijahu Anka i Stanko u velikom škripcu. Nu njeki jim se bogat seljak ponudi, da će jim za godinu danah posuditi novacah, koliko traže. Sa zahvalnošću prihvate tu ponudu. Kupe kuću i poprave ju, da netreba bolje. Stanku, kao njekadašnjemu vrtlaru, bude veoma milo, što je i do kuće bio vrtić; jer ako i nije mogao poradi ruke veliki vrt gospodštinski obradjivati, to

mu nezadade velike muke, da ovaj vrtić obradjuje. S toga domala bude taj nakićen sočnim zelenjem i miloduhimi ružami. Stanko i Anka smatrahu se sretnimi, što su imali svoj vlastiti stan. Sobica jim seoska bijaše doista veoma prosta, ali ipak bijaše unutra ugodno. Pokućstva neimadjahu inoga, izim što jim ga bilo neobhodno potrebno, kanoti: Stol, klupa i njekoliko stolacah, i to sve od hrastovine; nu ništa zato, svejedno ono jim služaše, kao da je od orahova ili drugoga ma kako težka i skupa drva. O stieni visaše drvena, no točna ura, po kojoj se preko dana sve u kući ravnalo. Kad bi ona udarila koju dobu, svaki je znao, koji mu je tada posao, te hajde nanj. Ogledala ti tu nebijaše, već ti bijaše do stiene polica, a na njoj valjanih knjigah, u kojih su si ogledavali dušu. Stanko bi jih čitao glasno za duge zimske večeri, a Anka bi prela. Predivo bi uviek vjesila o stienu, da vidi, koliko još imade uraditi, da svrši svaki tjedan, što si je preduzela. Ovo predivo bijaše ogledalo Ankine marljivosti te više koristjaše, no i najljepše ogledalo. Slikah ti tu nebijaše drugih do razpela i slike blažene djevice Marije. Po cieloj sobici bijaše uviek čisto; Anka nemogaše nikako niti praška trpljeti, te stoga bijaše svedjer metla na svom mjestu, da joj je pri ruci, kad ju uztreba.

U sobici imaše Stanko uviek cvieća, koje je sobicu svojim milodahom napunjivalo, a krasotom

mnogoga kupca uzhitilo. U dućanu imahu Stanko i Anka uviek dobre i liepe robe, pa stoga i dolazivahu sila kupacah. A što jih jošte više mamilo u dućan, bijaše to, što su ovi ljudi robu jevtino prodavali, kod mjere pravedno postupali, a djeci bi uviek štogod pridali i prikazali.

Osvjedočeno bijaše oboje, da se s poštenjem bolje prolazi i dalje dodje, te da je mali dobitak, koji se više putah steče, sigurniji kruh, nego velik i prekomjeran; velikim bo i prekomjernim dobitkom, kojim se misli čovjek obogatiti gubi se često povjerenje i dobar glas.

Stanko i Anka življahu opeta nakon mnogih mukah i nevoljah sretno i zadovoljno. Pa kako i nebi, kad su zaboravili na one jade, koje pretrpiše, te koje jim prouzročiše mnogi gorki slučaji. Nemogahu se dosta dragomu Bogu zahvaliti, što jih je tih nesgodah izbavio. Premda su uviek vidjevali s prozora gospoštinski dvor, iz kojega su jih proćerali, nepoželiše si ga ipak nikad; jer mir i veselje s djecom, posao i zadovoljnost učiniše, da jim se njihova mala kućica pretvorila u raj.

Poglavje osmo.

Molitva u sili.

Neima stalne sreće na zemlji, — neprestano ti se ovdje mienja tuga s veseljem, — što Stanko i Anka nanovo izkusiše. Prije nego će godina ka kraju, puče u selu glas, da je u gradu onaj trgovac, u koga su Ankini novci uloženi bili, sve zatepao, te tako i njezini propali novci.

Seljak, od koga su Anka i Stanko onih tisuću stotinjakah uzajmili, uzajmivaše rado, gdje je samo vidio, da će kakov dobitak uhvatiti; stoga posudjivaše on novac ne toliko iz ljubavi pram bližnjemu, koliko iz sebičnosti, da se tako okoristi. Tek što je začuo, da Anki propade novac u gradu, eto ga, gdje doleti kao biesan u njezinu kuću, te ju traži, da mu namah vrati onu tisuću stotinjakah. Stanko i Anka ponude mu, da će nanj kuću i vrtić pripisati. Ali sve uzalud; reče bo, da mu to sve nije dovoljna jamčevina, te stade psovati i ružiti do zla Boga Anku i Stanka, premda nebijahu oni ni mrve krivi, što jim imetak propade, tà to i same njih raztuži do gole duše; napokon očitovà, da će jim, ako mu do rečenoga roka neizplate, kuću, kućište i svu robu, pače i postelje prodati.

Sada istom svanuše veoma tužni dani za Stanka i Anku. Oboje se ljuto razžalosti. Još tri dana, pa eto ti časa, kad no treba da vrate novce uzajmljene, a nigdje jih nemogu na brzo dobiti. Medju to povjeriše se staromu svomu pomoćniku — Bogu, premda neuvidjahu kako da jim se pomogne. Neprestano moljahu oba. Anku je najviše grizlo i boljelo, gdje je vidila, u kakovu su položaju suprug joj i djeca, koje srdačno ljubljaše. Malo da joj srce nepuče, kad bi jih stala promatrati; nu ona nesdvoji, već se pouzda u Boga i njegovu svetu volju.

U predvečerje dana, kad joj valjade platiti, podje sama u njekakvu sobicu, da se tamo izplače nevidjena od supruga i djece. Ovako u strahu i tjeskobi spopade zamišljena onaj maleni drveni križ, koji ju je sjećao muke, trpljivosti i pouzdanja njezine pokojne gospoje. Čvrsto ga držeć rukama, poklekne i uze ovako moliti: „O moj ljubezni spasitelju, kakova me to nevolja snašla! Nije mi toliko za me, koliko za supruga i dječicu! Avaj meni kukavici, što će biti od moje nejake sirotčadi! Tà srce materinsko mora da mi pukne, kad na to pomislim. Ne za se, već samo za nje vapijem k Tebi. Kako si Ti prije, nego ćeš umrieti, vapio k Otcu svomu nebeskomu, tako Te i ja sada molim: Otče, ako je moguće, oslobodi me toga kaleža, — ipak neka se nevrši moja, već Tvoja volja!“

Umuknù, proplače opet — te suzami orosi sav križ, što no ga držala u rukuh. „Jao!“ zavapi „nevolja djece hoće mi srce materinje da razciepa! Nu tvoje otčinsko srce, dragi nebeski Otče, kamo je punije ljubavi! Ah usliši me! smiluj se meni i djeci mojoj! Ako bi se i mogla majka zaboraviti svoje djece, a to se ti nećeš nas zaboraviti. Tà to si sam rekao! Pokaži dakle svoje otčinsko milosrdje!“

Opet pogleda grozne suze roneć na križ, što no ga svejednako čvrsto držaše u rukuh, te progovori: „Predragi Spasitelju! Kako si s križa na svetu si majku pogledao — tako pogledji i sada s neba na sirotu griešnicu, koje evo nestaje od jada i čemera. TàTi si blizu svih onih, kojim srce boluje! Obveseli mi srce i pomozi mi! Već u djetinstvu, kad bijah sirota bez majke i otca, te neznajuć ni kud ni kamo, ti si me moleću u onoj crkvi saslušao. Aj usliši i sada molitvu moju!“ Tako moljaše ona zadugo — pa joj na jedanput odlahne i zaigra srce od miline, kao i onda, kad je po smrti majčinoj u gradu pred žrtvenikom molila. Spomene se bo riečih, što no jih prosbori vriedni župnik, kad je polazila: da će joj Bog biti uviek u pomoći, kao što joj to bio u onoj nevolji. Ustade ojačana i utješena pouzdanjem u Boga, te joj više nesjaše čemer-suza u očijuh, nego suza nutarnje utjehe. Sada htjede da odnese križ na mjesto, gdje ga uze. Al

kad tamo, opazi da je ostraga križ okrnjen, te ga komadić upravo sada spade na tle. Jur prije bijaše taj drveni križić oštedjen, pa stoga i skeljen. Nu njezine grozne suze i toplina rukuh otopiše kelje (kliju). Pristupi k prozorčiću od sobice, kuda je svjetlo zapadajućega sunca probijalo, da razvidi, kako bi se ta šteta popraviti dala. Al eto čuda — mal da ju njekakva blieska iz križa nezasliepi! Anka se prepade. Ogleda malo bolje križ, te pronadje, da je iznutra šupao i da je nješto svjetla u njem. Opazi nadalje, da se stražnja strana križa dade otvoriti, te da je tako umjetno klinci pribita, da to slabo tko može opaziti. S nješto truda izvadi klince i vidi, kako je iznutra križ crvenim baršunom obložen, a u križu zablistà joj pomanji križić od suhoga zlata, urešen dragocjenim kamenjem.

Izvadiv taj dragocjeni križić uze ga promatrati. Oči joj nemogahu podnieti onaj sjaj i one mienjajuće se boje, što no su jih na križiću proizvadjali sunčani traci. Pa buduć ona vidjevaše često kod pokojne si odhraniteljice drago kamenje, držaše da je i ovo pravo pravcato. Iznova kleknu, a suze joj poteku niz bielo lice, te uzkliknu: „Mili Bože! evo si me opeta smjesta uslišao. Tà uzmi, ako hoće Tvoja sveta volja, ove prolivene suze kao žrtvu moje hvale! Opet si mi pokazao: Da tko se u Te uzdaje, taj se nekaje!“

Poglavje deveto.

Žalost sliedi radost.

Dočim je Anka molila, siedjaše Stanko turoban na klupi u drugoj sobi. Sve ga groza hvataše, kad je pomislio samo, da će ga s djecom protjerati iz ove kuće. Razmišljavajuć svoju sudbinu i budućnost, spopade ga njekakva vrućina na toli, da si je morao otvoriti prozor. Sada istom pusti prviput niz obraz suze, dočim ih je dosele svedjer sakrivao pred dobrom si Ankom, te se srdačno moljaše Bogu, da mu pomogne.

Dvoje djece igraše se u sobi, te kako se čini, slabo je pazilo jedno i drugo, što otac radi. No ipak opazi mali Pavica, da otac plače. Skoči brže bolje k njemu ostaviv si igračku — mali bubnjić — na pô puta, pa ga upita: „Otče, zašto plačeš?"

„Pavica, zlato moje! tà ti znaš, da nas naš susjed hoće, da iztjera iz vlastite nam kuće, te hoće kuću i sve — što imademo da proda. Tà čuo si valjda i vidjeo, kako se bijaše onomadne razžestio. Hoće nas prisiliti, da se odavlje nosimo, te da idemo po svietu prosjačit. Pomozi mi indi i ti, drago moje, moliti dobroga Boga, da toga nedopusti." Dobri Pavica razumiv rieči otca sta-

de plakati, te sklopljenih ručicah pogleda pobožno put neba i reče: „Nebeski otče! Ti znadeš da nam nemilosrdni susjed hoće da uzme kuću. Nedopusti toga; molim te!“ —

Kad to čula mala Dorica i vidila, gdje joj bratac tako gorko plače; pa kad k tomu opazi suzne oči dobroga si otca, udri i ona u plač i krič. Otac podigne dobro diete na koljena, da ga utaži. Nu mala plačuć sklapaše svejednako ručice i vikaše: „Dragi Bože! Molim, molim! Pomozi, pomozi!“

Otac imadjaše na prozoru liepu jabuku; tu dade djetetu, da ga ušutka. Pavica, komu bijaše sestre žao, reče joj: „No muči, draga Dorice; ako umukneš, ostavit ću ti cielu jabuku! Neplači više,“ te reče jošte sám plačuć „vjeruj mi, da će nam za cielo dragi Bog pomoći.“ Otac pako tužnim pogledom prama nebu uzdahne: „Pogledji dobri Otče s očmi milosrdja svoga ovu djecu, te joj se smiluj!“

U taj par unišav majka s križem u ruci poviče od velikoga veselja: „Evo pomoći Božje! hajdmo svi, da Mu se srdačno zahvalimo!“ Suprugu si stade pokazivati drveni križ, u kojem bijaše onaj dragocjeni križić te mu pripoviedati, kako je na to blago upravo sada naišla. Stanko, svrnuv okom na blistajuće se kamenje, baci se na koljena te sklopljenih rukuh uzklikne: „Mili Bože, na svem ti velika hvala! Čudovita li mi

spasa! Križ doista mnogo vriedi. Sada se možemo duga riešiti, a nevoljah osloboditi; nije nam sada više od potrebe: da idemo od nemila do nedraga s djecom si prosjačit!“

Pavica motreć samo dolnju stranu križa nije ništa osobita na njem opazio — stoga pruži ručicu u vis i poviče: „Tà što je? deder mi prosim te, draga majko, da razvidim i ja pobliže križ! Nedokučujem ni najmanje, sa šta se vas oboje, ti i otac, toliko veselite i čemu se čudite.“ Mati mu pokaže onaj dragocjeni križić te reče, da više, nego tisuću stotinjakah vriedi. „Ha“, reče Pavica „ove mi se sjajne stvarce hajde dopadaju; nu čemu su, za kakvu porabu?“ Mati mu odvrati, da je ovo kamenje, buduć da se tako liepo sjaji, samo zato, da se gledje. „E!“ uzklikne Pavica „to će ljudi veoma težko toliko novacah zanj dati!“ Doista ovo se kamenje krasno i liepo svietli; no ipak ne ljepše od rosne kapljice, koje se može čovjek sit nagledati svakoga jutra, kad se njom bilje i ruže cakle. Mala Dorica bijaše voljna, da dade za taj križić svoju crvenu jabuku, koju jošte u ruci držaše.

Otac osviestiv se reče: „Draga djeco, istinabog, vi neshvaćate jošte, kako vam je veliko dobročinstvo sada Bog učinio; jer s novci, što ću jih za taj križić dobiti, moći ću izplatiti nemiloga susjeda. Sada možemo opet ostati u svojoj kući, zadržati vrtić i sve što posjedujemo. „Dakle ipak“

primjeti Pavica, „nemoljasmo badava dragoga Boga. O! kako je dobar, gdje nam odmah pomogao!“ „A to je,“ potvrdi otac; „stoga hajdmo da Mu zahvalimo!“

Otac i majka, podignuvši suzne oči prama nebu, zahvale se sklopljenih rukuh Bogu. Isto tako i djeca sklope ručice te plakahu od radosti. Ove suze, kojimi se roditelji i djeca zahvališe Bogu, vriediše više u Boga, no srebro i zlato kod ljudih.

Poglavje deseto.

Blagoslov patnje.

Ranim jutrom sutradan otidje Anka u grad. Ponajprije se porazgovori s vriednim župnikom, u kojega već od djetinstva imaše veliko pouzdanje. Sada bijaše on već častni, obće štovani starina, siede kose. Anka mu pokaza križić te izpripovjedi sve, što i kako je. „Ah kako se izpuniše“ zaglavi svoj govor „rieči, što no mi jih bijaste pred jedno dvadeset godinah, kao djetetu na razstanku izusti: „Moli se Bogu u nevolji i žalosti, a On će ti svagda pomoći.“

„Zar niste zaboravila ovih riečih?“ reče prijazno starina, kojega je to ganulo. „Tako valja! Sa-

da dakle vidite, da sam istinu rekao. Doista, Bog pritiče u pomoć u nevolji! Nitko se neutiče uzalud k Njemu. Premda Bog nepomaže uviek tako brzo i očevidno, kao što je vam pomogao. To se veoma riedko sgadja, da bi se tko ovako na brzo izkopao iz nevolje. Ele! to stoji nepobitno: „Tko se u Boga pouzda, toga on nezaboravi. Bog takova tješi, pomaže mu, da nepodlegne težkim mukam. Dapače učini, da mu muke na korist i veselje budu, — to ste valjda i vi često izkusila. Od koljevke pa sve do ovoga časa brinuo se On za vas i pomogao vam. Stoga vjerujte i nadalje u Boga i njegovoga predragoga Sina, vršite svetu volju njegovu, povjerite se njemu u svih tegobah, odgajajte si djecu u ovoj spasonosnoj vjeri. Ako sve to učinite, onda će sigurno dobri Bog biti uviek s vami i s vašom djecom te će vas izbaviti iz svake nevolje, dok napokon neučini kraj svakoj stisci, a vas neuzme onamo gore u svoje veselje.“

Anki ležaše samo još jedno težko na srcu, radi česa je upravo i najviše došla k ovomu razboritomu i pobožnomu starcu, da se š njim o tom porazgovori. „Mogu li ja“ progovori ona „ovaj dragocjeni križ kao svojinu smatrati, neću li morda tim kakove krivde učiniti baštinikom gospoje Dobrinovićeve, ako ga zadržim, te se njim okoristim? Ah nevolje mi, tà više vriedi, nego sve dragocienosti, što no jih dobra gospoja zaostavi!“ Na to će vriedni župnik: „Križ je vaš i Božji!

Pokojna gospoja možda nije niti sama znala, da je toliko blago sakriveno u tom križu, koji njezina obitelj već od vajkada posjedovaše. Valja da je od kakova rodjaka, koji no je morao biti velikim crkvenim dostojanstvenikom. Pa i onako, kao što pouzdano znamo, bijaše njezina posljednja volja, da si najvriedniju stvar odaberete izmedju njezinih dragocienostih. No vi, nehtijuć rušiti mira, zadovoljna bijaste i s malim te si onaj malovriedni drveni križ odabraste, za koji ste mislila, da nevriedi mnogo. Nu dobri vam je Bog izbor blagoslovio te sve okolnosti po svojoj nedohitnoj mudrosti tako razredio, da ste vi najbolji komad od dragocjenih zahvatila, što pokojnica i željaše. Bog vam dade s križem skrovno blago. Drago je kamenje oveliko; križić znade vriediti kakove dvie — tri tisuće stotinjakah. Uzmite si ga kao od Boga podieljeni dar, prodajte ga te se lišite onim novcem velike biede i nevolje. A što vam preostane od novacah, ostavite si i sahranite za crne dane, koji bi vas jošte snaći mogli; uživajte se ove sreće veselo i umjereno te hvalite Bogu na tom daru! Drveni pako križ čuvajte kao sladku uspomenicu, koja će vam spominjati djecu i unučad na vašu dobročiniteljicu, pobožnu gospoju Dobrinovićevu ili što više na blagodat, što no vam ju Bog izkazao.

Pobožni starac metne zlatni križić u drveni križ natrag, zabije ga klinci i produlji: „Tko bi si

mislio, da imade u tom drvu tolike vriednosti?“ Nu vjerujte mi: Svaka patnja nalići ovomu križu, zaoto ju mi kršćani shodno i punim pravom nazivljemo križem. Patnja je izvana nalik na ovo prosto drvo, a iznutra krije veliko blago, koje više vriedi od zlata i srebra; jer križ i patnja vode nas bliže k Bogu, uče nas, da su zemaljske stvari ništetne, a čiste nas od slaboćah i nesavršenostih. Nadalje križ i patnja od velike su nam koristi tim, što nam dadu liepu sgodu, da pokažemo svoje pouzdanje u Boga, da se vježbamo u strpljivosti i pokornosti te usposobimo za nebesko veselje. S toga spomenite se u svakoj nevolji pa se držite za sretne, ako vas Bog kakovom nevoljom pohodi; veli bo poslovica: Koga Bog miluje, onoga i kara. Doći će vrieme, gdje će se okorjela ljuska odlupiti, a izpod nje izmiljeti će blago vriednije od zlata i dragoga kamenja. Pa ako to i nebiva uviek ovdje na zemlji, a to ćete se o tom osvjedočiti na drugom svietu, da je svaka nevolja tajna i ujedno neizreciva blagodat božja bila; muke bo i patnje činiti će nas bogatimi u kraljestvu vječnom i prouzrokovati veselje, koje nit oko čovječje vidilo, nit uho čulo.“

Velečastni gospodin župnik prijateljevaše u gradu s njekim zlatarom, inače poštenim mužem. Buduć da je gospodin župnik jur slabih noguh bio, poslà on po zlatara, da dodje na njekoliko časovah u župni dvor. Zlatar, komu trgovina od

ruke idjaše, dotrči odmah ogleda točno križić i obeća zanj tri tisuće stotinjakah, — tisuću bijaše pripravan odmah položiti, a ostalo na roke. Anka se s toga živo obveseli, podje sutradan u urečenu dobu k zlataru i primi novce.

U ostalom neostade nipošto ta stvar tajnom; glas bo o tom razsu se po cielom gradu, te tako začuju tu stvar i rodjaci gospoje Dobrinovićeve, koji su obitavali u gradu. Strknu se namah, da se posavjetuju, što će učiniti. Zaključe jednodušno, da se Anka sudu predade, te da si tako posvoje našasto blago. „Jer težka“ reknu oni „bi to bila ludost, da tko dade na uspomenu prosjakinji, kakova je Anka, zlatan križ u vriednosti od trijuh tisućah stotinjakah. Tà ludjega nebi ni bilo pod vedrim nebom!“

Medju to unidje netom onaj čestiti rodjak pokojne gospoje Dobrinovićeve, koji se za Anku bijaše zauzeo, te nju od napadajah mladih gospodičnah branio, kad no joj bilo birati izmedju dragocienostih. On upita sakupljene, što da su naumili s Ankom? Te jim stade ponješto oštrijim glasom govoriti: „Ajte za peć sa svojom tužbom! pa hvalite Bogu, ako se tko neiztakne i o toj stvari po koju neprosbori. Pa ako vam nije žestina sasvim mozag pomutila, da nebiste htjeli koju pametnu rieč saslušati, to me čujte, što ću vam sada reći: „Da ste vi, kada se baština dielila, i znali, što je u onom križu, koji vi zame-

tavaste, na zahtievanje Ankino biste joj ga uslied oporuke bili morali dati i to bez ikakvog i najmanjeg opiranja. Što bi bilo onda bez prigovora valjalo, to valja nepobitno i sada. S toga smirite se i zadovoljite. U ostalom — pravo vam budi, da vam takova dragocienost nije rukuh dopala. Tomu je svemu jedino to krivo, što ste tako mlaki u pobožnosti a veoma nemilosrdni prama jadnoj siroti, i što toli slabo počitujete pokojnu gospoju Dobrinovićevu. Tà uviek se izsmiehivaste Ankinu — kako ga imenovaste — drvenu izboru; nu sada je došao plačni dan, gdje se drugi vam rugaju. Na stran dakle s tužbom, ako niste radi, da vas jošte većma sviet izsmjehiva i kori.“ Kako se bijahu razpalili i pomamili, odobriše mu ipak rieči, a tužba minù.

Anka pako prije, nego će s novci kući, otidje u onu crkvu, gdje joj bude jošte kao djetetu pred jedno dvadeset godinah čudovitim načinom uslišana molitva. Tu se zahvali srdačno jošte jednoč dobromu Bogu, koji nezapušća one, koji se unj uzdaju i Njega slušaju, te ode spokojena do doma.

Ciena 26 novč.